

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΜΑΙΟΥ, 1860.

ΤΟΜΟΣ ΙΑ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 241.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ.

Α΄.

ΟΙ ΚΡΗΤΕΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΚΤΗΣΙΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

(Τέλος. ἴδε φυλλάδ. 138, 139, 140, 141 καὶ 142.)

Οἰωνοὶ ἀπαίσιοι ἐπεσάτησαν εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας κυβερνήσεως. Πένθος, κατῆφεια, δυσελπιστία ἦσαν ἐντετυπωμένοι εἰς ὅλων τὰ πρόσωπα. Ἡ τελετὴ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ δευτέρου Δουκὸς Κρήτης, ἣν ἤθελέ τις νομίσει μᾶλλον ἐπιτάφιον πομπὴν ἢ χαρμόσυνον ὁμήγηριν, διῆλθε δύο φέρετρα, ἀναμνήσαντα τῆς αὐτονομίας τὴν ἐνίδρυσιν, διέβη μεταξύ δύο ἐξοδίων. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν σεισμὸς ἐκλόνησε τὸν Χάνδακα καὶ τὴν Ρεθύμνην. Τὸ Δουκικὸν Συμβούλιον, εἰς τὸ Παλάτιον τυχόν, ἀνεπῆδησεν ἐντρομόν ἐκ τῆς ἐδρας του. Ἡ ἀτμοσφαῖρα διὰ μιᾶς κατεβολώθη. Ὑπὸ λαίλαπος αἰφνιδίως διωθηθεῖσαι, φαιαὶ νεφέλαι ἐκάλυψαν τὸν οὐρανόν. Περὶ δὲ τὴν ἐσπέραν ἐξερράγη ραγδαίως ὑστὸς, ὅστις ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας διαρκέσας, κατεπλημμύρισεν ἀβιραπεύτω ζυμίᾳ τῶν ἐγκατοίκων καὶ πόλεις, καὶ κώμας, καὶ ἀγροὺς.

Ἄλλ' ὑπάρχουσιν θεελλώδεις ψυχαί, εἰς μόνον τὸν

κίνδυνον ἀρεσκόμεναι καὶ ἀναβρῶνδουσαι. Ὁ διάδοχος τοῦ Μαρίνου Γραδινίου ἀνέβη τῆς κινδυνεύουσας πολιτείας τὸν θρόνον, μεθ' ἧς ἄλλοτε τόλμης ὁ ἀνδρείος Μούρτσουφλος, τὴν καθέδραν ἀναπληρώσας τῶν Κομνηνῶν, ἤλπισε νὰ σώσῃ τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τῆς προκειμένης ἀλώσεως. Πασίγνωστον ἦτο τὸ ἀδυσώπητον μίσος του καθ' Ἑνετῶν. Ἄλλα φρένες ὑπὲρ τὸ δέον σφοδρά, πάθη βίαια, ὄργῃ ἀμείλικτος ἐπηρέαζον τοὺς λογισμοὺς του. Ἄν ὁ Φρόνιμος προκάτοχος του ἐσκέφθη καὶ προσνόησε παραπολύ, οὗτος ἐξ ἐναντίας νεώτερος ὢν τὴν ἡλικίαν καὶ θερμότητος τὸ αἶσθημα, ὠρμήθη συχνότερον ὑπὸ ζήλου πατριωτικοῦ, ἢ ὑπὸ πολιτικῆς συνέσεως. Ἐτί πρὸ πάντων ἀνύψωσεν αὐτὸν εἰς τὴν ὑπεράτην ἀξίαν; Τὸ χάρισμα τῆς εὐγλωττίας; χάρισμα θαυμαστὸν μὲν καὶ λυσιτελὲς ἐν καιρῷ διασκεψέως εἰρηνικῆς, λίαν θμως ἐπικίνδυνον ἐν ὥρᾳ στάσεως ἢ ἐμφυλίου ταραχῆς, ὅτε συνήθως ἀρετὴ καὶ ἀγυρτεία, ὅτε φρόνησις καὶ δημοκρατία δυσδιακρίτως ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βήματος ἀντιποιοῦνται τοῦ ὄχλου τὴν εὐνοίαν. Ἀκρατῆς ὢν ἐπιθυμίας καὶ ἐστερημένος πείρας ὁ Μάρκος Γραδίνιος, ἐνόμιζεν εὐκατόρθωτα τὰ δυσκολώτερα· ἀλλὰ πρόχειρον ἔχων τὴν πειθῶ, μετέδιδε καὶ πρὸς τοὺς ἀπαθειστέρους τῶν ἀκρατῶν τὴν χειμαρρῶδη φορὰν τῶν διαλογισμῶν του. Καὶ εἶχε μὲν ἀρετὰς ἰδιωτικὰς, τὴν γενναϊότητα, τὴν αὐταπαρνησίαν, ἐξόχως δὲ τὴν φιλοπατρίαν. Ἀλλὰ, χωρὶς νουνεχίας καὶ σωφροσύνης, τί ὠφελοῦσι τὰ προτερήματα ταῦτα, μά-

λιστα εἰς τὸ πρῶτον τῆς ἀρχῆς; εἰς τί, ἡ εὐφράδεια τοῦ πλοίαρχου χρησιμεύει ἐν καιρῷ τρικυμίας; Πολιτεία κλυδωνιζομένη δύναται ἐνίοτε νὰ σωθῆ ὑπὸ ἀνδρὸς μετριοπαθοῦς καὶ περισκευμένου, εἰ καὶ ἀμβλυτέρου τὴν διάνοιαν ἢ εὐτολμία ἀσυλλόγιστος, καὶ τοι ἐπ' ἀρετῆς βεβαιωμένη, ἄλλην ἐλπίδα εὐδοκίμητος δὲν ἔχει, παρά τὴν σφαλερὰν καὶ παράφορον ἐλπίδα τῆς τύχης.

Ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Ἑνετικῆς Συγκλήτου, καὶ, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς πρόσθεν, ἡ συγκαταβατικὴ τῶν ἡγεμόνων ἀπάντησις, ἀπεκρίνουν τὴν αὐτονομίαν τῶν Κρητῶν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ὅλης. Ἐντεῦθεν δύο μόνον ἀπέμεινον πρὸς τοὺς τρόποι καταφυγῆς ἢ βοήθεια τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἡ ἐπέμβασις τῶν Τούρκων. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου, οὐδεμία ἐλπίς διότι ὁ αὐτοκράτωρ, ἐκ μὲν τοῦ Γαλατᾶ καὶ τῆς Περσίας ὑπὸ χριστιανῶν στενοχωρούμενος, ἐκ δὲ τῆς ἀπέναντι Ἀσίας καταπιεζόμενος μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ὑπὸ Μωαμεθανῶν, οὔτε μέσα ἐπιτήδεια, οὔτε καιρὸν, οὔτε διαθέσιν εἶχε νὰ ὑποβάλῃ τοιοῦτον κατὰ τῆς Ἑνετίας ἀντιπερισπασμόν. Περὶ δὲ τῶν Τούρκων, κρείττων ἢ πιθανότερος. Οὗτοι ἤθελον προθυμότερον συνδράμει τοὺς κινδυνεύοντας. Οἱ Τούρκοι ἀνεδέχθησαν ἐφ' ἑαυτοὺς τὴν ἐκστρατείαν καὶ τ' ἀναλώματα τοῦ ἀγῶνος, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι οἱ Κρήτες ἤθελον μεταταῦτα παραχωρήσει αὐτοῖς τὸ φρούριον καὶ τὰ περιπόλια τῶν Χανίων. Ἀλλὰ τίς ἐνεπιστεύετο εἰς ἀπίστους; ἢ τίς ἤθελον ἀποτολήσει νὰ προτείνῃ ὡς ὠφέλιμον καὶ δεκτὴν τὴν ἐπιμαχίαν Μωαμεθανῶν, καὶ τοιαύτην ἰδίως ἐπιμαχίαν; Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, τῆς δὲ χρεῖας καταπειγούσης ὁσημέραι, οἱ προὔχοντες τοῦ Χάνδακος, τὴν ἐσωτερικὴν ἀταξίαν καὶ τὸν ἐξωθεν κίνδυνον ἐπισταθμίσαντες, ἐβιάσθησαν νὰ ζητήσωσι σύμμαχόν τινα μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, ἤττον προσκεκολλημένον εἰς τὴν φιλίαν τῶν Ἑνετῶν, βοηθὸν ὄσον οἶόν τε τοῦτοῖς ἀντιπαθῆ. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοιαύτης συμμαχίας, ἐξ ἧς ἴσως τὰ πάντα ἐξηρτῶντο, πρόθυμοι συμφώνως ἀνεδείχθησαν νὰ προβάσῃ καὶ εἰς λυπηρὰς ὑποχωρήσεις, ἂν κατὰ τύχην οὕτως ἤθελον ἀπαιτήσῃ οἱ ὄροι τῆς εὐκαταίας διαπραγματεύσεως.

Τὰ βλέμματα τοῦ Δουκικοῦ Συμβουλίου ἐστράφησαν ἀμέσως πρὸς τοὺς Γενοῦτας. Φήμη διέτρεχε τότε τὴν νῆσον ὅτι ὁ Δουξ Γαβριὴλ Ἀδόρνος, εἰ καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον συντεθεὶς κατὰ Κρητῶν τοῖς Ἑνετοῖς, ὅμως εὐδιάθετος ἐνδομύχως ἤτο νὰ συνδράμῃ τοὺς νησιώτας εἰς τὸν ὑπὲρ αὐτονομίας ἀγῶνα, ἂν ἐστεργον οὗτοι νὰ συνάψωσι στενάς σχέσεις πιστότητας καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν Γενοῦαν, ἂν συγκατένευον ν' ἀφομοιώσωσι τῆς Κρήτης τὴν πολιτείαν πρὸς τὸν τύπον τῆς Χιακῆς πολιτείας τῶν Ἰουστινιανῶν. Ἐνίσχυον δὲ τὴν φήμην ταύτην μυστικαὶ πραξικοπίαι συσταθεῖσαι μετὰ τῶν ἐν Χίῳ Γενοῦτῶν. Τρεῖς κορυφαῖοι τῆς Μαύρας (1)

(1) Ἡ λέξις Μαύρα παράγεται κατὰ μαρτυρίαν τῶν Γενοῦτ-

ἀποσταλέντας πρὸ τεσσαρῶν μηνῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατώρθωσαν νὰ λάβωσι παρά τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου Χρυσόβουλον, δι' οὗ ἡ Βυζαντινὴ μοναρχία ἀνεγνώριζε καὶ ὡμολόγει τὴν ἐπὶ τῆς Χίου ἡγεμονίαν τῶν Ἰουστινιανῶν, μὴ ἐπιφυλαττομένη εἰς ἑαυτήν, ἢ τὸν εὐταλέστατον φόρον πεντήκοντα ὑπερπύρων (7 Ἰουνίου 1363) (4). Ἄν λοιπὸν καὶ οἱ Κρήτες, ὡς οἱ ἄρχοντες τῆς Μαύρας, ἐπετύγχανον νὰ σχηματίσωσι πολιτείαν ἀνεξάρτητον, τεθειμένην ἔνθεν μὲν ὑπὸ τὴν ἐπίσημον τοῦ αὐτοκράτορος ὁμολόγησιν, ἐκείθεν δὲ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Γενοῦτῶν, ἔδεν ἤθελον ἄρα γε ἀπαλλαχθῆ ἀπαξ καὶ διὰ πάντοτε ἀπο πάσης ἀπειλῆς, ἢ προσβολῆς ὑπὸ τῆς πρώην μητροπόλεως; Καὶ ἂν ἐξ ἐπιμέτρου, οὕτως ἤδη τὴν ἰδίαν πολιτείαν διοργανώσαντες, συνέδον φιλίαν καὶ συμμαχίαν πρὸς τοὺς ἐν Χίῳ Μαυνοῖς, δὲν ἤθελον τάχα καταστήσει τῶν δύο συναφομοιωμένων Ἑλληνικῶν νήσων τὴν δύναμιν ἐπιφόρον πρὸς τὸ ἐν Ἀνατολῇ ἐμπόριον τῶν Ἑνετῶν; Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς πολιτείας τῆς Μαύρας καὶ τῆς ἐνεστῶσης Κρητικῆς πολιτείας ἐλογίσθη ἀσήμαντος καὶ ἀνεπίσημος. Ἐποῦ ἐναπετίθετο εἰς Χίον ἡ ἡγεμονικὴ ἀρχή; Ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν εὐγενῶν. Ὡσαύτως καὶ εἰς Κρήτην. Ἀντὶ τοῦ Δουκὸς καὶ τῶν δέκα συμβούλων του, ἐκράτει εἰς Χίον τῆς ὑπεράτης ἐξουσίας εἰς Πρίγκηψ μετὰ δώδεκα συμβούλων. Ἀνά πᾶσαν δὲ κρίσιμον περίστασιν συνηθροίζετο συμβούλιον εὐγενικόν, συγκαίμενον ἐκ τεσσαράκοντα μελῶν, καὶ, προκειμένης συζητήσεως ἐπι κρισιωτέρας, εἶχε ψήφου δικαίωμα πᾶς ἕκαστος Ἰουστινιανῶς, συμπληρώσας τὴν ἡλικίαν εἴκοσιν ἐτῶν. Μία καὶ μόνη δυσκολία ἐπέβηεν ὁσώσῃ τὰς εὐχὰς τῶν Κρητῶν ἐν τῇ ἐπόψει τοσοῦτον κολακευτικοῦ σχεδίου ἢ ἐτερότης τοῦ δόγματος. Ἐπειδὴ, οὗτοι μὲν εἶχον ἤδη ἀσπασθῆ ὀριστικῶς τὰ δόγματα τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας, οἱ δὲ Γενοῦται τῆς Γενοῦς, ὡς οἱ Ἰουστινιανοὶ τῆς Χίου, ἐπρέσβευον τὰ τῆς Λατινικῆς. Ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τῆς ἐτεροδοξίας ἐπτόχε τοὺς Κρήτας ὁ Παπικὸς Ζῆλος, ἢ πρὸς τὴν Ἑνωσιν μανία τῶν ἐν Περσίᾳ καὶ Χίῳ καὶ Γενοῦ Ἰταλῶν. Δὲν ἠγνόουν οἱ προὔχοντες τοῦ Χάνδακος, ὅτι ἐνθ' αὐτοῖς, ἀποτασσόμενοι τῷ λατινισμῷ τῶν προγόνων, ἐνγυκαλιζόντο τὰς παραδόσεις τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Φραγκίσκος Γαττιλούσιος, τυχοδιώκτης Γενοῦτης, καὶ ὄργανον ἐφεξῆς τοῦ Δουκὸς Ἀδόρνου δραστήριον, προέτρεπεν ἀκόπως τὸν αὐτοκράτορα Παλαιολόγον νὰ ὁμολογήσῃ διὰ τινος Οἰκουμενικῆς Συνόδου τὸ σύμβολον τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ παντελοῦσιον τοῦ Πάπα. Οὐδὲ ἠγνόουν τὴν ταπεινώσιν καὶ τὰς ἐλεεινὰς περιπετείας τοῦ Ἑλληνικοῦ κλη-

τῶν αὐτῶν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως Μοῦρας, ἧς ἐσημαίνει τὴν εἰς ἐν καὶ μόνον ἡγεμονικὴν συμμετοχὴν ἑνωσιν πάντων τῶν μελῶν τῆς οἰκουμένης τῶν Ἰουστινιανῶν.

(4) Ὁρα τὰ σχετικὰ Χρυσόβουλου εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ Καρόλου Παγάνου «Belle Imprese o del Dominio de Genova» nella Grecia,» σελ. 127.

ρου εἰς Χίον, τὰς ἐκ πρώτης ἀρχῆς παρὰ τῶν Μωσίων ἐνεργηθείσας. Οἱ ἰθαγενεῖς Γραικοὶ, ὑπὸ τῆς συνεχοῦς καταδιώξεως δυσαναγεγνησάντες, καὶ ματαιωθείσας ἰδόντες τὰς συνθήκας αὐτῶν μετὰ τῶν ἐπιλυθῶν Ἰουστινιανῶν, οἴτινες καὶ Λατινεπίσκοπον παρά πᾶσαν συμφωνίαν εἰσήγαγον εἰς τὴν νῆσον, καὶ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦσου καθυπέβηλον τὸν Ὁρθόδοξον Ἀρχιεπίσκοπον, τοσοῦτον ἠιγγίσαν, ὥστε συναπεράσισαν ἐν μυστικῇ συνωμοσίᾳ ν' ἀποσφράξωσι τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ 1347, πάντας ἐν γένει τοὺς Γενοῦτας, συναθροισθέντας εἰς τοὺς ναοὺς τῆς πόλεως πρὸς ἀκρόασιν τῆς ἱερᾶς λειτουργίας. Τὸ σύνθημα ἀπεκαλύφθη προσελθόντως, καὶ οἱ Ἰταλοὶ ἐσώθησαν. Ἀλλ' οἱ συνωμῶται, αὐτόφωροι συλληφθέντες εἰς συμβούλιον ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, παρεδόθησαν εἰς τὸν βρόχον τοῦ δημοῦ, πάμπολλοι τὸν ἀριθμὸν. Ἀπειχονίσθησαν δὲ μετ' αὐτῶν καὶ τινες κληρικοὶ, ἐν αἷς καὶ ὁ ἰθαγενὴς Μητροπολίτης, ἐσχάτος τὴν ἀρχιερατικὴν εἰδίαν ἐν ἐκείνῃ τῇ νήσῳ κατὰ τὴν ἐξῆς κυριαρχίαν τῶν Γενοῦτῶν (1).

Καὶ ὅμως, αἱ ἀνωμαλίαι αὐταὶ δὲν ἐνέβηλον τοὺς Κρήτας εἰς ἐσχάτην ἀθυμίαν. Ἦλπισαν νὰ συμβιβῶσιν ἐπὶ τὸ αἰσιώτερον τὰ τε πολιτικὰ καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Διό, γενικοῦ συμβουλίου κροτηθέντος, ἐβδομηκόντα τέσσαρες ψήφοι κατὰ μόνων δεκαεννέα ἐκήρυξαν δεκτὴν τὴν πρότασιν τοῦ Δουκὸς Μάρκου περὶ διαπροσβούσεως πρὸς τὸν Δουκα Γαβριὴλ Ἀδόρνον τῆς Γενοῦς. Συνεπεία δὲ τῆς ψήφου ταύτης, τρεῖς εὐγενεῖς ἐξελέχθησαν διὰ τὴν ἀποστολήν, ὁ Λεονάρδος Γραδίνικος Καλλέργης, ὁ Λεονάρδος Γραδίνικος Βαράλδος, καὶ ὁ ναύαρχος τῆς Δημοκρατίας Ἰωνάκης Ρίτσος (2). Ἐλάθον οὗτοι ἐγγραφον ἐντολὴν νὰ περιορισθῶσι κατ' ἀρχὰς μόνην καὶ ἀπλὴν ζητοῦντες τὴν συμμαχίαν. Εἰ δὲ ἡ αἰτησις αὕτη ἀπετύγχανεν, τότε ἤθελον ἐξικετεύσει καὶ τὴν προστασίαν τῶν Γενοῦτῶν ἐπὶ τῆς αὐτονομίας Κρήτης, παραχωροῦντες ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τοῖς προστάταις καὶ δικαίωμα ναυστάθμου εἰς ἓνα τῶν λιμένων τῆς νήσου, ἐπὶ δὲ φόρον ἐτήσιον εὐκαίρως προσδιορισθώμενον. Ῥητῶς, ἄλλως τε, παρηγγέλλοντο οἱ πρέσβεις νὰ μὴ συνομολογήσωσι τὴν ἐλαχίστην ὑποχώρησιν, θυγαμένην ἐφεξῆς νὰ προσβάλῃ μᾶλλον ἢ ἤττον, ἀμέσως ἢ πλαισίως τὴν ἀπεραιότητα καὶ ἀνεξάρτητον ἐργεσίαν τῆς ἰθαγενεῖς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν τοιοῖς, ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑνετίας ἐδιδάσκετο παρά κατασκόπων περὶ παντός κινήματος. Εἰς ἡμερολόγιον, διαπρέπον ἐπὶ μισσηλικῆ λεπτολογίᾳ, κατεμήνυεν ὁ Λατινεπίσκοπος ἢ καὶ Λατινοκατάσκοπος Κορσῶνης Γεώργιος Μολίνος, Κρῆς τὴν πατρίδα, καὶ συγγενῆς τοῦ Συμβούλου Γεωργίου, μίαν

κατὰ μίαν τὰς ἀλλεπαλλήλους εἰσεὶς τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐγραφεν οὗτος πρὸς τὴν Σύγκλητον, ὅτι καθήδρυσαν οἱ ἀποστάται Δεκαμυελῆς Συμβούλιον ἐπικρατείας, ὠρισμένον εἰς τὴν προάσπισιν τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας (γράσις ἀξιοσημείωτος), ὅτι δὲ ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἐξέδωκε ψήφισμα, ἐπιβάλλον τὸν θάνατον καθ' οἰοῦνδήποτε ἐτόλμα νὰ προτείνῃ εἰρήνην μετὰ τῆς Ἑνετίας, ἢ καὶ συνδιαλλαγὴν. Ἐγραφεν, ὅτι Μαρτίνος ὁ Γραδίνικος, ὁ καὶ Φρόνιμος παρονομασθεῖς, ἀνεδείχθη ὁ πάντων μαρύτερος ἐξομώσας, δημοκρατίας χάριν, τὴν λατινικὴν πίστιν, καὶ συνεπιβουλεύσας μετὰ τοῦ Καλλέργου τὴν ζωὴν παντός εὐγενεῖς μὴ ἀκολουθήσαντος τὴν μωρίαν του. Ἐγραφεν, ὅτι πολλοὶ τῶν ἀνταρτῶν, ἀποσκιρτήσαντες ἤδη τῆς ἀργεντικῆς προδοσίας, διὰ τὴν ἐκραγεῖσαν ἀναρχίαν, συνέλαβον σκοποὺς διαλλακτικωτέρους πρὸς τὴν μητρόπολιν, ὅθεν οἱ περὶ τὸν Γραδίνικον ἐρεθισθέντες, ἄλλους μὲν ἐξώρισαν, ἄλλους δ' ἐθάψαν εἰς σκοτεινὰς φυλακάς. Ἐγραφεν, ὅτι ὁ Καλλέργης ἐκρημίσθη παρὰ τοῦ Δουκὸς ἀπὸ τοῦ παραθύρου τοῦ Πλατείου, ὡς συλλαβῶν τὴν ἰδέαν νὰ ἰδιοποιηθῇ τῆς νήσου τὴν ἡγεμονίαν, τοῦ ὅπερ συνεπέφερε ταχέως καὶ τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ τοῦ Δουκὸς. Τέλος πάντων ἔγραφεν, ὅτι, μετὰ τὸν θάνατον τοῦτου καὶ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ διαδόχου του, τρεῖς ἀπόστολοι ἀπέπλευσαν ἐσπευσμένως εἰς Γένοῦαν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ ἐπικαλεσθῆναι οὐκέτι τὴν συμμαχίαν, ἀλλὰ τὴν προστασίαν τοῦ Δουκὸς Ἀδόρνου, ἢ ἄλλως ἐπὶ σκοπῷ τοῦ ὑπεκκαῦσαι τὴν ἀπληστίαν τῶν Γενοῦτῶν, οὕτω δὲ κινήσαι μετὰ τῶν δύο ἀντιζήλων Δημοκρατιῶν πόλεμον νέον καὶ πεισματωδέστερον (4). Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Μολίνου συνεφώνει ἀκριβέστατα καὶ πρὸς ὅσα ἄλλα κατεμήνυον κρυφίως οἱ Ἑβραῖοι τοῦ Χάνδακος, ἀντεπιστέλλοντες πρὸς τοὺς ἐν Ἑνετίᾳ ὁμογενεῖς των. Μάλιστα ἐκ τοῦ ὑπομνήματος Ἰουδαίου τινός, Σαμουὴλ Μαυρογονάτου καλομένου, ἀναφαίνεται σαφέστερον τοῦ Καλλέργου τὸ μηχανήμα. Κατ' αὐτόν, εἶχεν ὁ στρατηγὸς οὗτος σκοπὸν νὰ σφετερισθῆ διὰ τολημάτος αἰφνιδίου τὴν ἀπόλυτον κυβέρνησιν, ὡς ἐπραξε καὶ πρὸ τινων μηνῶν, ἐν τῷ καταργῆσαι τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἑνετῶν. Κύριος δὲ τῆς Κρήτης γενόμενος, προὔτιθετο παρεξῆς νὰ ὁμώσῃ πίστιν καὶ ὑποταγὴν πρὸς οἰοῦνδήποτε πολιτάρχην Ἀνατολῆς ἢ Δύσεως, χριστιανὸν ἀδιαφόρως ἢ μωαμεθανόν, ἤθελε συγκαταθῆ νὰ ὁμολογήσῃ τὴν Δεσποσύνην του, καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κυβερνητικὴν ἰδιονομίαν τῆς νήσου, μεταστάσης εἰς Δεσποτάτον (Despotato). Ἐθάβρυνε δὲ τὰς προσδοκίας του πρόσφατόν τι συμβάν, ἐσθροῦν τότε τὴν Ἑλλάδα, ἢ εἰς πρόμοιον σχῆμα Πριγκηπάτου ἀπονομῆ (1357) τῶν Ἑλληνίδων νήσων Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας, ἣν ἐποίησεν ἡ βασίλισσα Νεαπόλεως Ἰωάννα πρὸς τὸν μέγαν ἀρχοντα καὶ στρατηγὸν αὐτῆς Λεονάρδον τὸν Τόκκον. Ὁ δὲ ἐπιστολῆς ἀποδηλῶν τὰ Κρητικὰ, ἐπέβρινε τὴν ἐλθεσίην του κατονομαζῶν

(1) Pagano, Domin. de' Genov. in Grecia, σελ. 129, 130.

(2) Αἱ Ἑνετικαὶ ἱστορίαι εἰδοῦσι πρὸς τὸν Ῥίτσον τὸ ἀξίωμα τοῦ Σοφρακομίτου (Sopracomito). Ὁρα Tentori St. Veneta. T. VI. p. 172.

(4) Cappelletti, St. Venet. L. XV. C. XV. p. 376.

ένα καθ' ένα τούς κυριωτέρους ενόχους, επιβαρύνων δὲ καθ' ἕξοχὴν τὴν οικογένειαν τῶν Γραδινίκων, οὗς ἀπεκάλει *γορικός μάλιστα τοῦ βασιλείου*. Οὐχ ἤττον ἀξιωμαθούμενον καὶ τὸ τελευταῖον σχολίον τῆς καταμνησέως του. Εἰ καὶ δυσάρεστον πρὸς δημοσίον Ἑλληνικόν, ἀλλ' ἱστορικῆ θεωρακίζόμενοι ἀπαθεία, ἀναφέρωμεν αὐτὸ κατὰ λέξιν. Nosī pās ἕκαστος ὅτι γράφει κακόβουλος Ἑβραῖος. « Ἰπεσχέθησαν, λέγει, ἐνόρκως καὶ διὰ πάσης ἐπιστημότητος τὴν ἀσφάλειαν προσώπων καὶ κτημάτων. Ἀληθές ὅμως πρὸς τί; Μόνον καὶ μόνον ὅπως, οἱ ἀπάνθρωποι, ἀσφαλέστερον εἶτα μᾶς στραγγαλίσωσι, καὶ ἀπογυμνώσωσιν. Οὕτως ὁ δόκιμος κλέπτης ἀποκοιμίζει ὅς οἰκοδεσπότας διὰ ναρκωτικῶν ποτοῦ καθ' ἡν νύκτα μελετᾷ νὰ συλλήσῃ τὸν οἶκον μετὰ τῆς συμμορίας του. Ἐγειρόμενοι καθ' ἑκάστην πρωΐαν, ἐρωτῶμεν ἀλλήλους ἂν ἐτοιχοκαλλήθῃ νέος τις φόρος, νέος τις δασμὸς, νέος τις ἔρανος βιαστικός; τίς ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐλωποδυτήθη, ἢ ἐρῶπισθη, ἢ ἐσφάγη; ποῦ κατὰ τὴν παρελθούσαν νύκτα κατέπεσε τοῦ ὀργιζομένου Σαβαῶθ ὁ κεραυνός; Ζῶντας δ' εἰσέτι βλέποντες ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὰ τέκνα μας καὶ τὰς γυναῖκάς μας, δοξάζομεν ἐντρομοὶ τὸ θαῦμα τοῦ οἰκτιρέμονος Κυρίου, καὶ περιμένομεν τὴν τύχην τῆς αὐρίου, ἀριθμοῦντες τὰς ὥρας τῆς υπάρξεώς μας οὐκ ἄλλως, ἢ ὡς καταδεδικασμένοι εἰς σφαγὴν. Πίστευσον, λοιπὸν, εἰς ὄρκους Γραικῶν, ἀναπαύθητι εἰς Κρητῶν ὁμολογίας! Προτιμητέοι γιλιάκις Τοῦρκοι, Τσάκονες, Σαρακηνοί! Οὗτοι, τοῦλάχιστον, τὴν πειρατεῖαν μετερχόμενοι, δὲν προσπειοῦνται ἱερὰν ἐντολὴν ἐνομιᾶς καὶ δικαιοσύνης διὸ εὐκόλως δύνασαι νὰ προλάβῃς τὰς κακώσεις των διὰ τῆς φυγῆς. Ἀλλ' οἱ Γραικοί, γένος ἀπίστον, παράνομον, ἐπικατάρατον, nation perfida, scellerata, maledetta, ὁ Γραικὸς ἔχει μὲν εἰς τὸ στόμα τὴν ὑπόσχεσιν τῆς σωτηρίας σου, κρύπτει δὲ πονηρῶς ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν πρόθεσιν τῆς ἐκδερματίσεως σου. El Grego simula la prava voja de spoilparne ».

Πλουσιώτατον ἔλεγεν ἢ κοινὴ γνώμη τὸν Μαυρογύνατον. Ἐνεκα τῆς φήμης ταύτης, ὁ χρυσολάτρης Ἑβραῖος ἐβιάσθη ἐπανειλημμένως νὰ καταβάλῃ ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας ἔρανον χρηματικὸν ἀδρόν. Ἀλλὰ, πλὴν τῶν ὀδυνηρῶν ἀραιμάξεων τοιοῦτου εἴδους, ἐπαθε συγχρόνως καὶ τι ὀδυνηρότερον ὁ δειλίκιος. Μία τῶν ἀνεψιῶν του, ὑπὸ τινος Κρητὸς χυδαίου ἀρπαγείσας, ἐξώμοσε τὸν Ἰουδαϊσμόν, καὶ αὐτοπροαιρέτως ἐβαπτίσθη. Νύμφη δὲ τοῦ ἔραστοῦ γενομένη, ἐνήγαγε τὸν θεῖον εἰς τὰ δικαστήρια, ὡς καταχρασθέντα δῆθεν τῆς πατρικῆς αὐτῆς περιουσίας. Διὰ τοιοῦτου μέσου ἐκαιοποιήθη, ἀδελφὸν εἰ δικαίως ἢ ἀδικίως, τὸ τριτημῦριον τῶν γνωστῶν ὑπαρχόντων του.

Ταῦτα πάντα προέροσπον τὴν Ἑνετίαν εἰς τὴν ἐπίσπευσιν τῶν ἐπανακτικῶν παρασκευῶν. Ἦτο πλέον καιρὸς νὰ δοκιμάσῃ καὶ διὰ πολέμου ἂν ἠδύνατο νὰ χειρώσῃ πάλιν τὴν ἀποξενωθείσαν ἀποικίαν.

Διέτριβε τότε εἰς Μεδιόλινα, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ

ἐκεῖ Δουκὸς Βισκόντου, περίφημός τις στρατηγός, Δουκίνος Δελβέρμες ὀνομαζόμενος, ἐξ ἐκείνων, οἵτινες πατροπαράδοτως μετέβησαν κατὰ τὴν ἰταλικὴν χειρσόνησον τὸ ἐπάγγελμα τῶν *Κονδοτιέρων* (Condottieri), εἶδος Ἀρκατωλῶν, πωλούντων ἐπ' ἀμοιβῇ τὸ ξίφος καὶ τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν τιμὴν πρὸς τὸν μὲν καὶ πρὸς τὸν δε'. Ὁ ἐκ Βερώνης Δουκίνος Δελβέρμες, πρόγονος στρατηγῶν, διαπρεφάντων ἀκολούθως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ΙΔ' καὶ ΙΕ' ἐκτονταετηρίδος, ἤξιούτο καὶ αὐτὸς ὑπολήψεως προσωπικῆς οὐ τῆς τυχοῦσης, ὡς ἐμπαιροπόλεμος ἄμα δὲ καὶ ὡς συνετὸς περὶ τὰ πολιτικά. Πρὸς τὸν Κονδοτιέρων τοῦτον ἐναπέδωκεν ἐξ ἀρχῆς ἢ Σύγκλητος. Ὁ Δουκίνος, ἐπιστήμως προσκληθεὶς, καὶ ἄδειαν λαβὼν ἀπουσίας παρὰ τοῦ κυρίου του, ἀφίκετο μετὰ τινων ὀπαδῶν εἰς Ἑνετίαν, ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1364. Ἦσαν ἤδη ἐκεῖ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐξ ὅλης σχεδὸν τῆς Ἰταλίας συνθηροισμένοι πολλοὶ ὑπαρχηγοί, ἐπὶ τούτου κομίσαντες μετ' ἑαυτῶν στρατὸν ἐπίλεκτον. Τῇ ἐπαύριον τῆς ἐλευσεως του ἐτελέσθη ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ Ἁγίου Μάρκου λειτουργία πολυτελής, παρισταμένων τῶν ἀρχηγῶν τῆς Τεσσαρακοντανδρίας (Capi della Quarentia) καὶ τῶν λοιπῶν Πατρικίων. Ὡς δὲ εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Βαλδουίνου, ὁ ἀρχιστράτηγος τῆς κατὰ Κρητῶν ἐτοιμαζομένης Σταυροφορίας ὤμοσε γονυπετῆς πίστιν τῷ Δουκί, οὕτω καὶ ὁ Δουξ, ἐναλλάξ τὴν χρυσοῦφαντον τῆς ἀξίας του στολὴν περιβεβλημένος, καὶ φορῶν τὰ κόκκινα τῶν αυτοκρατόρων μας ὑποδήματα, παρέδωκε τῷ ἀρχιστρατήγῳ τὴν σημαίαν τῆς Δημοκρατίας. Ὁ Δουξ Ἑνετίας Λαυρέντιος Κέλσης ἐγίνωσκε καὶ Κρήτην καὶ Κρήτας ἐκ τοῦ σύνεγγυς. Διέτριβεν εἰς Χάνδακα, καθὼ νάυαρχος, ὅτε ἀπροσδοκῆτως ἀνηγορεύθη πολιτάρχης ὑπὸ δώδεκα πρέσβειων, ἐκεῖ ἀποσταλέντων ὑπὸ τῆς Συγκλήτου. Αὐτόν, οἴκαδε ἐπανακάμφαντα, προσεκύνησαν ὡς Δούκα πάντες οἱ πολῖται, πλὴν ἐνός, τοῦ ἰδίου του πατρὸς, ὅστις ἠπειθήσας, παραστήσας τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν ἀνωτέραν οἰασθῆποτε ἐπιγείου. Ὁ Λαυρέντιος, θεὸς Σταυρὸν ἐπὶ τοῦ κερατοειδοῦς Δουκικοῦ πύλου, ἠνάγκασε τὸν πατέρα νὰ κλίνῃ τὴν λευκότριχα κεφαλὴν.

Μεταξὺ τῶν διασῆμων προσώπων, ἄπερ ἐκόσμησαν τὴν πομπὴν αὐτὴν διὰ τῆς παρουσίας των, ἐν μέσῳ τῆς τύρης ἀρχόντων, μεγιστάνων, συμβούλων, πρέσβειων Ἰταλῶν, Γάλλων, Ἰσπανῶν, Γερμανῶν, συνέτυχε καὶ τις γέρον, κόσμιος τὸ σχῆμα, καὶ εὐποεπὴς τὴν στάσιν τοῦ σώματος, τὴν δὲ ἡλικίαν ὡς ἐξικονταετής, οὗ ὁ μὲν ἱματισμὸς ὑπέφαινε τὸν κληρικόν, ἢ δὲ κερκλή ἔφερε παραδόξως δάφνινον στέφανον. Τὸ πρόσωπον τοῦτο τῆς τελευταίας ἐφεύλκε τὸ βλέμμα καὶ τὴν περιέργειαν ἀπάντων. Καὶ τοι προσκληθεὶς ὁ ξένος παρὰ τοῦ τελετάρχου νὰ λάβῃ θέσιν παρὰ τὸν θρόνον τοῦ Δουκός, ἀπεποιήθη τὴν μοναδικὴν τιμὴν, καὶ ἔστη ἄπλως εἰς τὸν πρῶτον σταίχον τῶν ἀξιωματικῶν, συνδιαλεγόμενος ἐκ διαλεξιμάτων πρὸς τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Πάπα. Ἦ πόθεν ἢ μετροφοροῦν τοῦ γέ-

ροντος; Ἦ ἔχεν ἀρα τὴν συνείδησιν ἐν ἑαυτῷ, ὅτι ὁ ἰδιὸς του θρόνος ἦτο ἴλιαν ὑπέρτερος τοῦ Δουκικοῦ ἐκεῖνου, ὅτι τὸ στέμμα, ὅπερ ἐκαλλώπιζε τοὺς παλιούς του κροτάφους, στέμμα ὄντως ἡγεμονικόν, πεπρωμένον ἦτο νὰ ἐπιζήσῃ εἰς τὸ μεγαλεῖον ὄλων τῶν βασιλείων τοῦ αἰῶνός του; Ἦ τότε Ἰταλία, ἔστια δημοκρατικῆς κινήσεως, κέντρον ἐπιστήμης, ποιήσεως, ὀργανισμοῦ διανοητικοῦ, ἢ ἐνδοξος πατρίς τοῦ Δάντου καὶ τοῦ Ριέντσου εἶχεν εὐφημήσει τὸν ξένον εἰς τὸ Καπετωλεῖον πρῶτον πολίτην Ἰταλόν; αἱ δὲ διάφοροι πολιτεῖαι τῆς χειρσόνησου ἐφιλοτιμήθησαν νὰ κυρώσωσι τῆς Ρώμης τὴν ὁμολογήσιν. Ἐκτοτε πύλαι πόλεων, καὶ θύραι ἡγεμόνων ἠνεώχθησαν προθύμως πρὸς τὸν ἔξοχον ποιητὴν, καὶ ἱστορικόν, καὶ θεολόγον, καὶ πολιτικόν, τὸν εἰς τὸ λατινικόν του ὕφος μεταδόντα τὴν ψυχὴν, τὴν γλαφυρότητα, τὴν εὐκαμψίαν τῆς ζωῆς ἰταλίδος, πρὸς αὐτόν, ὅστις εἰς τὰς ἀναπτέρωσας τῆς φαντασίας του πρῶτος καὶ μόνος τοῦ νεωτέρου κόσμου συνεπανόρθωσεν ἐν ἀρμονικῇ συγκράσει τρεῖς ἑτερογενεῖς ἰδανικότητας, τὴν ἐλληνικὴν τοῦ Πλάτωνος, τὴν ῥωμαϊκὴν τοῦ Σηκπιανος, καὶ τὴν ἰπποτικὴν τοῦ χριστιανικοῦ μεσαιῶνος. Ναί, τὴν νοστὴν Ἑλλάδα τοῦ Πλάτωνος. Ἀνέτελλεν εἰς Ἰταλίαν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας μία τις ἰδέα, προσωρισμένη βαθμῶν ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην νὰ διαδοθῇ, πεπρωμένη νὰ ριζοβολήσῃ βαθύως εἰς τὴν γῆν τοῦ πολιτισμοῦ, βαθύτερον τῆς κραταιότερας μοναρχίας, ἢ ἰδέα αὕτη, τὴν ὅποιαν εἶδομεν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἐθνότητος ἀγῶνά μας θαυμασίως μεταβεβλημένην εἰς ἀίσθημα φιλελληνικόν. Ὁ Φραγγίσκος Πετράρχης, λάτρης τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀναδείκνυται πρῶτος τῶν Εὐρωπαίων *φιλελλήνων* εἶναι τοῦλάχιστον ὁ ἰδρυτὴς τοῦ *φιλολογικοῦ* τῶν ἑσπερίων ἑλληνισμοῦ· διότι, κατὰ πάσαν ἀλήθειαν, ὁ πολιτικὸς φιλελληνισμὸς εἶναι προτὸν μεταγενέστερον, καρπὸς τῆς ἐποχῆς μας. Ἦ τί, λοιπὸν, ἐπέσυρεν εἰς τὴν εὐκτῆριον ἐκείνην τελετὴν καθ' Ἑλλήνων τὸν μαθητὴν τοῦ Λεοντίου, τὸν πλατωνικὸν τῆς Λαύρας ἐραστὴν; Ὁ Πετράρχης, καὶ τοι ἑλληνιστής, καὶ τοι ποιητὴς ἀλλ' ἦτο πολίτης πάσης Ἰταλικῆς πολιτείας, ἦτο Ἰταλὸς πρὸ πάντων. Ἦτο εἰς ἄλλας λέξεις ζηλωτὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοσμοκρατορίας τοῦ Πάπα, καὶ τῆς κοσμικῆς τῶν Ἑνετῶν. Οὕτω πως ἀγαπᾷσι καὶ οἱ σημερινοὶ Ἄγγλοι τὴν πατρίδα των. Ἔπεται, ὅτι ὁ Πετράρχης φιλοῦν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἰταλίας, κατεδικάζει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Κρητῶν. Ἰδοὺ πῶς ἐρμηνεύεται ἢ ἐν τῷ Ἁγίῳ Μάρκῳ παρουσία του. Ἰδοὺ τί προῦκάλεσε καὶ τὴν παραινεντικὴν ἐκείνην ῥητορείαν, ἣν εἰς τὸ τέλος τῆς τελετῆς ἀπέτεινε πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Δημοκρατίας Δελβέρμεν (1). Ἦ προσφώνησις, μνημεῖον περιέργων τῆς ἐποχῆς, συνδέεται τοσοῦτον πρὸς τὸ ἐπεισόδιον τῆς Κρητικῆς

αὐτονομίας, ὥστε κρίνομεν καλὸν νὰ μὴ ἀποσιωπησωμεν αὐτήν. Καταχωρίζομεν λοιπὸν σύντομον ἀπόσπασμα. Ἐξ αὐτοῦ θέλει συμπεράνει ὁ ἀναγνώστης οἷος ὑπῆρξεν ἐν τῇ τάξει τῶν λογίων ὁ ἀφρημένος τῶν βιβλίων Ἑλληνισμὸς, πρὶν ἢ χειμαρρὸς αἵματος Ἑλληνικοῦ σαρκοποιήσῃ καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἐν Εὐρώπῃ τὰς ἀτμώδεις ἀναμνήσεις τῆς πατρῴου ἱστορίας μας.

« Ἀγῶνα ἀμφίβολον, (εἶπεν ὁ Πετράρχης πρὸς τὸν Δουκίνον) δεινὸν ἀγῶνα ὑποδύῃ, πορευόμενος εἰς Κρήτην, νῆσον δευτέραν τὸ μέγεθος μετὰ τὴν Τρινακρίαν, νῆσον τοῦ ἡμετέρου πελάγους περιφρημὸν τε καὶ ἰσχυρὰν, νῆσον ἑκατόμπολιν τὸ πάλαι, ἐνθα τὰ βασίλεια καὶ ὁ τάφος τοῦ Διός, ἐνθα ὁ τρομερὸς Μινώταυρος καὶ ὁ ἀδιεξοδος Λαβύρινθος ἐμυθολογήθησαν. Ἐκ τῶν ἡμετέρων νήπων, νομίζω, οὐδεμία ἀπέχει τοσοῦτον τῆς ἡπείρου. Πέλαγος ἀπέραντον πανταχόθεν, καὶ ἀλίμενοι αἰγιαλοί. Οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς παιπάλιμοι, πανούργοι, ψεύσται, κατὰ μαρτυρίαν οὐ μόνον τῶν Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἐξελέγχοντος αὐτοὺς ἐν τῷ ῥητῷ « *Αἰεὶ ψεύσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαὶ* » (1). Ἄνθρωποι κατὰ πάντα νωθροὶ, πρόθυμοι δὲ μόνον καὶ ἐγρήγοροι εἰς τὴν ἀπάτην· ἐμπειροὶ εἰς πᾶν εἶδος μηχανορραφίας, συνειθισμένοι εἰς τὴν μοχθηρίαν καὶ τὸ κακοῦργημα· ἐκ μακρᾶς μὲν ἕξεως ἐπιρρέπεις εἰς οἰανδήποτε παρανομίαν, νῦν δὲ ἀποτεθηρωμένοι ὑπὸ τῆς ἀφηνιάσεως τοῦ συνειδότος, καὶ ὑπὸ ἀπελπισίας. Οἱοὶ δὲ οἱ κάτοικοι, τοιοῦτος καὶ ὁ τόπος, ὄρεινός, δύσβατος, ἀλσώδης, ἄνυδρος. Οἱ μὲν ἀγροὶ αὐτῆς αὐχημροὶ, τραχεῖς, ἀνώμαλοι, αἱ δὲ ὁδοὶ σκολιαὶ, περίπλοκοι, καὶ εἰς ἐνέδρας ἐπιτήδειαι.— Ἐάν, ὅ μὴ γένοιτο, τύχη σοι δυσπραγία τις εἴτε περὶ τὴν ὑποχώρησιν, εἴτε περὶ τὴν πρόβασιν τοῦ στρατοῦ· ἐάν προσκόψῃ ἢ πορεῖα σου εἰς φραγμαῖς πετρώδεις, ἢ ἐμπόδια λιμναῖα, ἢ νῶτα θαλάσσης (Carcer aequoqus!), μὴ φοβῶ, ἀλλ' ἀνάσθητι μεγαλοψύχως, καὶ βῆθι ὀρίμῳ τῇ σκέψει! Πράξον, κατὰ τὸ ἔθος σου, νίκησον, μιμούμενος αὐτὸς σεαυτόν! Μνήσθητι δὲ συγχρόνως καὶ τῶν προγονικῶν κατορθωμάτων, ὧν τὴν γνώσιν θέλεις πορισθῆ ἐξ ἀναγνώσεως, ἢ ἐξ ἀκροάσεως! Μὴ λησμονήσῃς, ὅτι ἡ νῆσος αὕτη, πρὸς χεῖρωσιν τῆς ὑποίας σπεύδεις, εἰ καὶ πλουσιώτερον καὶ ἰσχυροτέρα τὸ πάλαι παρὰ τὸ νῦν, ὅμως ἐξ ἐπιδρομῆς προχείρου κατενικήθη ὑπὸ τοῦ Μετέλλου, ὅστις ἐκτοτε προσωνομάσθη *Κρητικὸς*. Εἴθε, καὶ σὺ, νικητὴς τοῦ προκειμένου ἀγῶνος ἐξελλθῶν, εἴθε κληρονομήσῃς τὴν ἐνδοξὸν αὐτὴν ἐπωνυμίαν! »

Πέντε σχεδὸν αἰῶνες χωρίζουσι τὸν ποιητὴν Πετράρχην ἀπὸ τοῦ ποιητοῦ Βυρῶνος. Ὁ ἑλληνισμὸς τῆς ΙΔ' ἑκτονταετηρίδος, ἐκδοτος μόνον εἰς ὄνειροπολήματα κλασικά, παραδίδει εἰς τὴν μάχιραν ἀμαθοῦς καὶ μισθοφόρου στρατηγοῦ τὴν ἐλευθερίαν λαοῦ, Ἑλληνικὸν ὄνομα φέροντος. Χριστιανικώτερος

(1) Ἦ προσφώνησις αὕτη συνεχωρηθῆ ἀκολούθως παρὰ τοῦ Πετράρχου εἰς τινὰ συγγραφὴν ἐπιγραφείσαν « *De officio et virtutibus Imperatoris* ».

(1) Ἐπιστ. πρὸς Τίτ. Α'. 13.

τὸ αἶσθημα, καὶ συνεπέστερος τὴν γνώμην ὁ ῥωματικὸς τῶν ἡμερῶν μας Ἑλληνισμὸς, σπεύδει πλήρως ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὴν γῆν τῶν μαρτύρων, ὅπως αὐτοπροσώπως συναγωνισθῆ καὶ συναποθάνῃ μετ' ἡμῶν ὑπὲρ Ἑλληνικῆς ἐξαγοράσεως.

Συμπληρωθέντων ἐν Ἑνετίᾳ τῶν πολεμικῶν παρασκευασμάτων, ὁ Δελβέρμης εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐφρόντισεν ἢ εἰς τὸν ἀπόπλου τῆς ἐκστρατείας. Τὴν Τρίτην τῆς Διακαινησίμου παρέταξε καὶ ἐπισκέψατο ἐξαισιχίλιους ἐπιλέκτους, οὓς ἐθήκεν ἡ Δημοκρατία ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ μετέπειτα δ' ἐξέτασε τὰς τριήρεις, τὰς ναυτικὰς ἐτοιμασίας, τὰ πληρώματα ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ Λουκῆ ἀποῦ καὶ τῶν δύο συμβουλιῶν του, Λαυρεντίου τοῦ Δανδῆλου, καὶ Πέτρου τοῦ Μωροζίνου. Τὸ ἐρετικὸν τοῦ στόλου συντίθειτο ὑπὸ μισθωτῶν Ἰταλῶν, Δαλματῶν, Ἰλλυριῶν ὁ Ἕλληνας ἀπεκλείσθησαν ὡς ὑποπτοι. Καὶ ὁ μὲν Δομήνικος Μικέλης διορίσθη ναύαρχος τοῦ στόλου· πέντε δ' ἐπίτροποι πληρεξούσιοι, ὁ Γρηγοριζάνος, ὁ Μοσσηνίγος, οἱ δύο Κουβίρινοι, καὶ ὁ Ἰουστινιάνης, διετάχθησαν, κατὰ τὸ σύνθημα, νὰ παραστήσωσιν εἰς τὸν πόλεμον καὶ μετὰ ταῦτα τὴν Ἑνετικὴν Κυβέρνησιν. Ἡ μεγάλη ἐκστρατεία ἀπέπλευσεν ἐν μέσῳ ἐπευφημιῶν ζωηροτάτων τῇ 40 Ἀπριλίῳ. Διέκρινε τῆς Ἰδῆς τὴν κορυφὴν μετὰ παρελευσιν εἰκοσιπέντε ἡμερῶν, τὴν δ' ἐπιούσαν ἐγκαθωμίσθη παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Φρασκιαρ, κείμενον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ῥιζοκάστρου.

Ὡς ἔμαθον οἱ τοῦ Χάνδακος τὴν ἀριζὴν τῶν τριήρων, ἔασσαντες χαίρειν ἔριδας καὶ συζητήσεις, παρεσκευάσθησαν μετὰ σπουδῆς πολλῆς εἰς τὴν ἀμυναν. Τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Λουκῆ ἦτον ἐπιχειρηστικόν, καὶ ἐπιεκφυμένον ὑπὸ τῶν ἐμπειροτέρων τῆς Ἰταλίας ὀπλαρχηγῶν. Κατ' αὐτό, ὁ μὲν ἀρχιστράτηγος ὄρεϊλε νὰ στενωγορήσῃ τὴν πρωτεύουσάν ἀπὸ ξηρᾶς, ἐρχόμενος ἀπὸ τοῦ Στρομβόλου ὄρους, ὁ δὲ ναύαρχος, εἰσαρμυζόμενος εἰς τὴν θάλασσαν, εἶδει συγχρόνως νὰ πολιορκήσῃ αὐτὴν καὶ τὰ παράλια ἀπὸ θαλάσσης. Περὶ τὴν προομιώδη λοιπὸν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τούτου καταγίνετο τῇ 7 Μαΐου ὁ Δελβέρμης, αὐτοπροσώπως ἐπιστάτων τῇ ἀποβιβάσει τῆς στρατιᾶς, ὅτε οἱ κίτικοι καιροφυλακῆσαντες, ἐτύγγανον νὰ δώσωσιν ἐναρξιν εἰς τὰς ἐχθροπραξίας. Ἀλλ' ἐπὶ ἀριζῆς τοῦ στόλου, συγκειμένου ἐκ τριάκοντα, ἢ κατ' ἄλλους ἐκ τετρακόντα νηῶν, ὁ σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας καὶ ἀρχιστράτηγος Φραγκίσκος Μουδάτσος, λαθῶν μετ' αὐτοῦ πεντακισχιλίους στρατιώτας, ἐκίνησεν αὐθημερόν εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐχθροῦ. Συνεζήρχοντο δὲ αὐτῷ δύο ἐπίτροποι, οἱ ἀδελφοὶ Τίτος καὶ Γεράρδος Βενιέραι. Οἱ Κρήτες, νικητοπορήσαντες, ἐβύθησαν εἰς Φρασκίαν τὴν ἐπομένην πρωΐαν. Ἀπὸ δὲ τῆς σκοπιᾶς τοῦ Ἁγίου Παύλου ἰδοὺ τὸς Ἑνετοὺς ποιοῦντας ἀπροβλεπόμενους τὴν ἀπόβασιν, καὶ μηδεμίαν ὑπὸ τῶν ἐγγυρῶν ὑποπεύοντες ἐπίθεσιν, ἐπέπεσαν ἐξ ἀπροόπτου ἐφ' ὅσων εἶχον ἤδη σκηνώσῃ παρὰ τὸν αἰγιαλόν. Ἡ αἰφνιδίως ἐπιβολὴ ἐπήνεγκε ζῆμιν ἐπικρατήτην πρὸς τὸν Δελβέρμην,

ὅστις παρ' ὀλίγον ἠγματοπίετο. Κατέσφαξαν οἱ Κρήτες εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Ἀρμυροῦ ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους Ἰταλοὺς, ἐξ ὧν ἀξιωματικούς οὐκ ὀλίγους, τοὺς ὁποίους ἀνέλεῖς ἠκρωτηρίασαν· πλὴν δὲ τούτου συνέλαβον λάφυρα καὶ πολεμφοδία, καὶ πλείονας ἐτι τὸν ἀριθμὸν ἀπήγαγον εἰς τὰ ἐνδότερα δεσμῶς.

Ἀτυχῆς τοῦ πολέμου τὸ προοίμιον· ὁ κακὸς ὅμως τῶν ἀποβατηρίων οἰωνὸς δὲν ἠλάττωσε τὸ θάρρος τοῦ Λουκῆ. Περὰν αἱ εἴτα προσηκνότερον τὴν ἀποβίβασιν, καὶ τὸν ζῆλον τῶν ὀπαδῶν Romano more ἀναθερμάναν δι' ὑποσχέσεων ἀποζημιώσεως ὑπερβαλλούσας, ὠδυνασεν εἰς Χάνδακα πανστρατιά, ὅπου ἤδη ἀπληθύνετο μετὰ τῶν τριήρων καὶ ὁ Μικέλης. Τὸ πλεῖστον τοῦ Κρητικοῦ στρατοῦ ὀπισθοπορήσαν, ἐστάθμευε παρὰ τὴν φαραγγιᾶν διόδον, ἧτις χωρίζει τοὺς δύο νομούς τοῦ Ῥιζοκάστρου καὶ τοῦ Χάνδακος. Ἐκεῖ ἡ κρίσιμος καὶ ἀποφασιστικὴ μάχη περιεμένετο, παρὰ τὰς ὄχθας ποταμοῦ τινος, ἴσως τοῦ σήμερον καλουμένου Γαζῆ, ἢ Ζεσέρ, εἰς τόπον δύσβατον καὶ πετρώδη. Διὸ ὁ Μουδάτσος, τὸ σπουδαιότατον ὑπερημιήσας τῆς θέσεως, τοὺς μὲν περὶ βράχους κατέβαλε, τὰς δὲ ὄχθροτέρας κορυφὰς ἐξησφάλισε, πρὸς ἀποκόλλωσιν τῆς ἐχθρικής διαβάσεως. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λουκῆς, ἐτέρωθεν, πεποιθὸς ὅτι, ἂν ἐπετύγγανεν νὰ ὑπερημιήσῃ τὸν φαγγιῶν αὐτὸν, κύριος ἐγίνετο ἐντὸς ὀλίγου τῆς πρωτεύουσας, ἀπεράσισε *Ῥωμαϊκῆ τῆ μεγαλοφυγία ἢ νὰ νικήσῃ, ἢ ν' ἀποθῆναι κατὰ τὴν συμπλοκὴν, paratus in suo militari imperio aut vincere, aut mori* (φράσις τοῦ πανηγυριστοῦ Περτράρχου). Πρὶν ἢ, ὅμως, προσκαλέσῃ τὴν κρίσιμον σύγκρουσιν, εὐλογον ἔκρινε, παρακινηθεὶς μάλιστα ὑπὸ τῶν δύο Ἑνετῶν συμβουλιῶν του, νὰ δοκιμάσῃ τὴν τελευταίαν πρότασιν διαπραγματεύσεως. Πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον ἐξέπεστελεν εἰς τὸ Κρητικὸν στρατόπεδον δύο του ὑπασιπύτας, δι' ὧν, ἐν ὀνόματι τῆς Συγκλήτου, ὑπεσχέθη τὴν ἑμνηστίαν πρὸς πάντα ἀποστάτην, ὅστις ἤθελεν αὐθωρεῖ ἀποθέσθαι τὰ ὄπλα, καὶ ἀποστή, τοῦλάχιστον κατὰ τριημερίαν, οἰκοδόμησε ἀντιστάσεως. Ἀλλ' οἱ Κρήτες ἀπέκρουσαν τὴν πρότασιν μετὰ καταφρονήσεως καὶ περιῦβρισεων. Ὁ Μουδάτσος, οἱ ἀδελφοὶ Βενιέραι, ὁ Βαρθολομαῖος Γριμάνης καὶ ὁ Τίτος Γραδίνικος, στρατηγοί, καὶ ἐπίτροποι τῆς ἐγγυρῶν κυβερνήσεως, ἀπέπεμψαν τοὺς πρέσβεις τοῦ Λουκῆ ἐν χαριεντισμοῖς. « Ἐπατήσαμεν, σὺν Θεῷ εἶπον αὐτοῖς, καὶ συνετριψάμεν τοῦ δράκοντος τὴν κεφαλὴν. Ἐὰν φοβηθῶμεν δὲ τῶρα τὰ σπειράματα τοῦ ἐρπετοῦ, ὅπερ σπεύδει εἰς τὰ ἐνταῦθα ζῆτοῦν τὴν πτέρναν μας; » — Ἡνίκα τὸ λογοπέδιον τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἀρχιστράτηγον· διότι *Del Verme* μεθερμηνεύεται ἑλληνιστὶ τοῦ *Σκόληκος*.

Ἡ μάχη τῆς 9 Μαΐου, μάχη στυγερά καὶ πολυδάκρυτος, ἴσως ἡ φονικωτέρα τῶν ὅσαι ἀνέκαθεν εἰς Κρήτην συνακροτήθησαν, διήρκεσεν ἀπὸ μεσημβρίας ἕως ἑσπέρας. Τεράστιον ἀνδρείαν, ἀπεργασμένην καρτερίαν καὶ ἐπιμονὴν ἀντίεταξαν κατὰ

τῆς δοκίμου στρατηγικῆς ἐπιδειξιότητος τοῦ Λουκῆ οἱ πρότινος διχροστατήσαντες ἀρχηγοὶ καὶ προῦχοντες τῆς αὐτονομίας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπλοὶ πεζομάχοι. Ἐμψυχούμενοι ἐκάστοτε ὑπὸ τοῦ κελεύσματος τῶν στρατηγῶν, καὶ τῆς παραμυθίας ἱερέων, περιεργουμένων τοὺς βράχους μετὰ Σταυρῶν καὶ εἰκόνων τοῦ Ἁγίου Τίτου, τετρακίς ἀντέκρουσαν ἐπιτυχῶς τὴν ἐφοδὸν τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ νίκη ἐβρέπεν ἐκ μέρους των. Ὁ ἥλιος ἐκλινεν ἤδη πρὸς τὴν δύσιν, καὶ τὸ ἔδαφος ἦτο κατεσκευασμένον ὑπὸ νεκρῶν καὶ τετρακυματιμένων Ἰταλῶν. Ἢδη τὰ πάντα προεμήνουσαν αἰσίαν πρὸς τοὺς Κρήτας τὴν ἐκδοσιν τῆς ἡμέρας· διὸ καὶ εἰς ἐνδειξιν ὑπεροχῆς κραυγαὶ ἀγαλλιᾶσεως ἀνεπέμποντο πανταχόθεν τοῦ φαγγιῶν, τοῦ ποταμοῦ, τῶν περὶ ζῶντων. Ἀλλ' ὁ Λουκῆς, τὰς ἀποπειράς ἐκείνας διατάξας, οὐδένα ἄλλον ἔσχε σκοπὸν, ἢ νὰ δοκιμάσῃ τὴν διαθέσιν, καὶ νὰ ἐξαντλήσῃ ὅσον οἶόν τε τὰς δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπεφυλάχθη δὲ τὴν μεγάλην καὶ ἀληθινὴν ἐφοδὸν νὰ ἐνεργήσῃ ὅταν ὁ κόπος ἤθελε χυνώσῃ, καὶ ἐπισηκνῶς ἐλαττώσῃ τοῦ ἐναντίου τὸν ἐνθουσιασμόν. Τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐξετελέσθη κατὰ προσδοκίαν. Ἡ πέμπτη ἐφοδος, σύσσωμος καὶ ἀσυγκρίτως τῶν προηγουμένων ὀρηκτικωτέρα ποιηθεῖσα, διέσπασε τὰς τάξεις τῶν Κρητῶν, ἐβράνυσε τὴν προσηκνῆ, καὶ προβάστα ἕως τῆς στρατοπεδείας, ἐνθα διέμενον ἡ ἐφεδρία, ταῦτη μὲν ἐν ῥιπῇ σφρακμοῦ διεσκορπίσε, τοὺς δὲ ὀπισθεν προμηχῶνας ἐκυρίευσεν δι' ἐπιδρομῆς. Ἐνταῦθεν εἰσεχώρησεν ἀταξίαν εἰς τὰ σώματα τῶν ἰθαγενῶν. Ἡ μάχη παρετάθη μὲν ἕως ὀφίας, ἀλλ' ἀσυγκροτήτως ἐκοιτοῦσε, ἀλλ' ἀστόχως, ἀνεπιτυχῶς. Ἐντοσούτω ὁ Λουκῆς, καθαρίσας τὴν διόδον ἀπὸ τῶν ἐπιλοιπῶν πεζικῶν φυλακῶν, ὤρμησε μετὰ τῆς πλείστης ἰπποῦ εἰς τὴν στενωπόν. Ἀφείδ δὲ ὀκτακοσίους τῶν στρατιωτῶν του ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἔσπευσε περὶ τὴν πρωτεύουσάν, μὴ ἀπέχουσαν ἐκεῖθεν, ἢ ἐπτακισχιλίων βημάτων. — Οἴμοι, ἀπώλοντο τὰ πάντα! Μικρὸν μετὰ λύχων ἀφᾶς, ἡ πεζικὴ καὶ ἡ ναυτικὴ ἐκστρατεία τῆς Ἑνετίας συνετύγγανον πάλιν ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Χάνδακος.

Νῦν ἀποφράς πρὸς τοὺς πολιορκουμένους! Ἡ ἀθεράπευτος ἦττα, ἡ ἐμφάνισις τῶν ἐχθρικής δυνάμεως, ὁ ἀδιέκοπος κτύπος τῶν Ἑνετικῶν τυμπάνων, ὁ ἀρηνισμὸς πολλῶν καὶ ἐναντίων παθῶν, ἐξέλυσαν ἐντὸς τῆς πόλεως κλυδωνὰ διχονοίας καὶ θρήνων. Ἐἰς τί πλέον ἐχρησίμευσον τὰ συνέδρια; Συνεκροτήθησαν συμβουλία ἐπὶ συμβουλίαν, ἀλλ' ὀφῆ τῆς ὥρας. Οἱ ἀρχοντες ἐμὲμθησαν ἀμοιβαίως τὴν ἀναπόφρευτον συμφορὰν· αἱ γυναῖκες περιεκύκλωσαν τὴν αἴθουσαν, λελυμένοι τὴν κόμπην, αἰτιώμεναι τοὺς συμβίους, τοὺς ἀδελφούς, τοὺς υἱούς, ἐνφ' τριχυμιάδης στάσις χυδαίων καὶ χωρικῶν ἀνεπάφλασεν ἐξωθεν τοῦ παλατίου ὑπὸ τῆς κωδωνοκρουσίας παρερρομένη. Ἡνῆρσε προβάδην ὁ θόρυβος, ἡ σύγχυσις ἐκορυφώθη. Πολίται, ἕως τότε προσποιηθέντες φιλελεύθερα φρονήματα, ἀπέθηκαν

τὸ προσωπεῖον, καὶ ἀνευφρήμησαν τὴν ἐπανελευσιν τῶν Ἑνετῶν. Ἰερεῖς λατίνοι, θρασύστομοι ἀναπιδήσαντες, παρώξυνον τοῦ πλήθους τὴν ἀδημονίαν. Καὶ οἱ μὲν ἐντεύθεν ἐζήτησαντο νὰ παραδοθῆ ὁ Χάνδαξ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ ἀρχιστράτηγον· οἱ δ' ἐκείθεν ἀπεποιθήσαν ν' ἀφίσωσι τὰς οἰκογενείας των εἰς τὴν λύσαν μισθοφόρων, διψῶντων ἐκδιὰσιν καὶ αἷμα. Οὐδ' ἐλείψαν ἄνθρωποι, προτεινάντες, εἰς ἐξιλέωσιν τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τὴν σφαγὴν τοῦ Δεκαμελοῦς Συμβουλίου, παροτρύνοντες τὸν ὄχλον ν' ἀποτεφρῶσῃ αὐτανδρὸν τὸ Παλάτιον. Ἐν τούτοις, οἱ δειλότεροι, ἐμυθολοῦντο σὺν γυναίξῃ καὶ τέκνοις εἰς τοὺς πύργους τοῦ φρουρίου, ἢ ἐγκατέθηπον τὰ πολυτιμότερα τῆς περιουσίας των εἰς κρύπτας καὶ ὄπας οἰκιακὰς. Ὡς δ' ἂν μὴ ἤρουν τὸσαῦτα καὶ τοιαῦτα σπάσματα, τὴν νυκτερινὴν ἐκείνην εἰκόνα τῆς κολάσεως συνεπλήρου ὁ λοιμός, ὅστις πρότινον ἐβδομάδων ἐθέριζε καθ' ἐκάστην ὄλομελεῖς οἰκογενείας.

Καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν! ποία τις ἀπέμενε ἐλπίς σωτηρίας μετὰ τοιαύτην καταστροφὴν; Εὐσυνειδήτως κρίνοντες τὴν περιπέτειαν, δεόν νὰ ὁμολογῆσωμεν, ὅτι καὶ κρείττονας ἀρετὰς ἂν περιεῖχεν ἡ Κρητικὴ πολιτεία, δυσκόλως ἀπὸ τοιαύτης ἀκμῆς ἤθελε σωθῆ. Ἐἰ γὰρ δύναται κατ' ἐχθροῦ μεγάλου καὶ κραταιοῦ νῆσος ἀσύντακτος, ἀδιοργάνωτος, στερομένη συνάμα καὶ φίλων, καὶ χρημάτων ἰκανῶν, καὶ ναυτικοῦ, νῆτος, ἐνὶ λόγῳ, ἐκ δουλείας μακρᾶς ἐξερχομένη, καὶ περισπασμούς ἐμφυλίου κληρονομήσασα ἐκ τῆς δουλείας αὐτῆς; Οἱ δύο Λεονάρδοι Γραδίνικοι, καὶ ὁ Ἰκωνάκης Ρίτσος, τρεῖς ὄλους μῆνας ματαίως εἰς Γενούην καταναλώσαντες, ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι. Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως οὐδεμία ἐλπίς ἐπικουρίας πραγματικῆς, ἀλλὰ σκολιαὶ καὶ ἐμκεκαλυμμένα ὑποσχέσεις. Ὁ μὲν αὐτοκράτωρ, ὑποχείριος τοῖς Ἰταλοῖς, ἢ δὲ ἱερά Σύνοδος, ἀπρόθυμος ἢ ἀδύνατος. Ὡσαύτως ἐξ Οὐγγρίας, ἧς ὁ βασιλεὺς, καὶ τοὶ τὴν οὐδετερότητα συνομολογήσας, παρέσχεν ὅμως ἐκ πλαγίως πρὸς τοὺς Κρήτας ἀδέβια τίνα σημεῖα συγκαταθέσεως (1). Καὶ οἱ μὲν Μαυροῖς τῆς Χίου, ἀπαθεῖς τῆς ἀγωνίας θεαταί, οἱ δὲ Ῥόδιοι ἀσυγκατάθετοι, ὁ δὲ Πάπας, ἀδιαλείπτως ἐπισαλπίζων ἐξ Ἀυενιῶνος τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀποστασίαν τῶν ἰπποτῶν, καὶ κατὰ τῆς ἀσεβοῦς αὐτονομίας των ἐπικαλούμενος τὰς κατάρτας τῆς Θεότητος.

Οἱ Κρήτες σὺν, (τοῦλάχιστον οἱ πλείστοι τῶν ἐν Χάνδακι διατριβόντων), ἀπολέσαντες πᾶσαν ἐλπίδα βοηθείας, καταβεβλημένοι ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀποκηρύξεως, στενωθέντες ἐκ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ὑπὸ δυνάμεως, ἤδη ἀκαταπαλαίστου γενομένης, τὸ δὴ βαρύτερον, μὴ πεποιθότες, ὡς οἱ ἀρ-

(1) Ἡ πρὸς τὴν Σύγκλητον ἀπάντησις του λέγει εἰς τρέπον ὀπισθοῦν ἐλαστικόν. « Et si quae singulares personae dictis Cre-tensibus forte causa proximitatis, vel alia quacumque ratione subsidium praestitissent, vel praestarent, hoc pro certo non processit, nec procedit voluntate » Cr. Laer. T. 2. 318.

χηγοί τῶν προηγουμένων ἀνταρσιῶν, εἰς τὴν συμπάθειαν καὶ αὐτόματον συνεργίαν τῶν χυδαίων, οἵτινες, παρὰ τὸ σύμβολον τοῦ Τίτου, ὠνευροπόλησαν πάντοτε προτιμότερον τὸν βυζαντινὸν ἀετὸν, οἱ πλείστοι, λέγοντες, τῶν προϋχόντων, συμφωνήσαντες πρὸς ἀλλήλους εἰς ἰδιαιτέραν γνώμην, ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσωσι τὴν ἀρμοδιώτερον τρόπον τῆς ὑποχωρήσεως. Σημειωτέον, ὅτι οἱ θερμουργότεροι τῶν δημοκρατῶν ἦσαν πρὸ πέντε ἡμερῶν ἀπόντες, συνεκστρατεύσαντες μετὰ τοῦ Μουδάτσου.

Μεταξὺ τῶν μετριωρογενέστερων εὐγενῶν, ἕνα μὴ εἰπωμεν τῶν ὑποκεκρυμμένων ἐνετοφρόνων ὅσοι ἐνδιέμεινον εἰς Χάνδακα, διέπρεψαν ἀπ' ἀρχῆς δύο ἀρχόντες, πολλοὶ μὲν τὴν φρόνησιν, σοβαροὶ δὲ τὸ ἦθος, καὶ ἐπὶ βραχυλογία γνωστοὶ, ἀλλ' ἐξ ἀμοιβῆς πολλὰς ἐπιβαρύναντες διὰ τοῦ λόγου τὴν ψῆφον τῶν συμβουλιῶν, ὁ Ἀνδρέας Κορνάρος, καὶ ὁ Μιχαὴλ Φαλιέρος. Οὐδεὶς ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς τὰς πεποιθήσεις των. Οἱ μὲν ἔλεγον αὐτοὺς γνησίους δημοκράτας, οἱ δὲ πανούργους καὶ ὑποκριτάς. Ἀποδείξεις ὑπὲρ καὶ κατὰ τῆς διαγωγῆς των ἠριθμοῦντο πολλαί, ἀλλ' οὐδὲν βέβαιον τεκμήριον εἶχεν ἡ κοινὴ γνώμη συνάξει ἕως τότε περὶ τοῦ φρονήματός των. Ὡς δ' ἂν ἐσκέπτοντο καὶ εἰργάζοντο ἐκ προμελέτης, οἱ δύο μυστηριώδεις εὐγενεῖς, εἰ καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀσυγκοινωνήτοι τὸ φαινόμενον, ὅμως ἠκολούθησαν σταθερῶς τὴν αὐτὴν πορείαν. Ἦν δ' αὕτη μέσος τις ὁδὸς πολιτικῆς, σύστημα τι μετριότητος, ἀναγκαίῃσαν, λόγῳ συνέσεως, τὰς ἀπερινοήτους ὁρμὰς τῶν σφόδρα Κρητιζόντων, περιστεῖλαν τῶν δημοκρατῶν τὴν παραφορὰν. Ἐπρόκειτο λ. χ. περὶ τίνος βιαίου ψήφισματος, περὶ νέας ἀργυρολογίας, περὶ θανάτου, περὶ διαπρεσβεύσεως; Ἦσαν βέβαιοι οἱ εἰσχηκταὶ ὅτι οἱ δύο ῥήτορες ἤθελον ἀπαρατήτως λάβει τὸν λόγον, καὶ ἀφαρπάσει τὰς ψήφους. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη κατὰ τινὰ κρίσιμον συζήτησιν, (ἀκροθιγῶς μνημονευθεῖσαν ὑπὸ τῶν χρονογράφων), καθ' ἣν ἡ ζωὴ τοῦ ἀποβλήτου Δουκὸς Δανδόλου καὶ τῶν συμβουλιῶν του ἐγένετο θέμα ζωικῆς ἀντιλογίας ἐν τῷ Παλατίῳ. Ὁ Κορνάρος καὶ ὁ Φαλιέρος, παραστήσαντες τὴν ἀνάκρισιν αὐτὴν ὡς βδελυκτὴν καὶ κατάπτυστον, ἔσυρον εἰς τὴν γνώμην των τοὺς μετριωτέρους. Ὑποστηρικθέντες δὲ παρὰ τῆς πειστικῆς εὐφραδείας τοῦ Μαρίνου Γραδινίκου καὶ τοῦ συγγενοῦς του Τίτου, ἐπέτυχον νὰ σώσωσιν ἀπὸ θανάτου τοὺς Ἐνετοὺς.

Ἐάν χαρακτηρῆς τοιαύτης κράσεως ἰσχύωσιν εἰς εὐτάκτους διασκεφεῖς, πόσω μᾶλλον εὐδοκίμοισιν ὅταν ναυαγῇ τὸ σκάφος τῆς πόλεως! Εἶπομεν ὅτι, τῶν πνευμάτων ἤδη διατεθειμένων ὄντων εἰς ὑποχώρησιν, μόνος ὁ τρόπος τῆς παραδόσεως ἀπελείπετο ἀνεξέταστος. Οἱ δύο οὗτοι εὐγενεῖς προείνουσι δύο τινὰ μέσα σωτηρίας: τὴν ἄμεσον ἀπελευθέρωσιν τοῦ Δανδόλου μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς πρώην ἀρμοστείας ἀξιωματικῶν, καὶ τὴν ἀποστολὴν πρὸς τὸν ναύαρχον Μικέλην πρεσβείας ἰκετευτικῆς. Ὁ Δανδὸλος partim amore, partim timore, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Καρεζίνου, ἐκλύεται παρα-

χρῆμα τῶν δεσμῶν, καὶ ἄγεται ἐπωμαδὸν εἰς τὰ μέγαρα τῶν Δουκῶν, προηγούμενος ὑπὸ φανῶν καὶ λαμπάδων. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ, τινὲς τῶν ἀνωτέρων τῆς αὐτονομίας Δημοκρατίας ἀξιωματικῶν καταπτοηθέντες δραπέτευουσιν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου. Οἱ ἐπίλοιποι, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Δουξ Γραδινίκος, πειρῶνται ματαίως νὰ μεταπείσωσι τοὺς πρωτοεργοὺς τῆς μεταβολῆς, ἀπαυδῶσιν ἄλυσίτελως δημηγοροῦντες καὶ ἐπικελεύοντες τὸ ἀπεγνωσμένον πλῆθος.

Ὡς ἐφεξεν ἡ ἐπιούσα, δύο πρέσβεις, τὴν ναυαρχίδα προσπελάσαντες, ἐζήτησαν νὰ παρουσιασθῶσι πρὸς τὸν Μικέλην. Ἦσαν οὗτοι ὁ Κορνάρος καὶ ὁ Φαλιέρος, λείψανα τελευταῖα καὶ ἀμφίβολα τῆς ἐπιθανάτου Κρητικῆς πολιτείας. Ὁ ναύαρχος, ἰδὼν αὐτοὺς, ἐξεβράχη εἰς παχυλάς λοιδορίας: ἀλλ' ἀκούσας ἐφεξῆς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Δανδόλου, καὶ τὴν διάθεσιν τῶν πολιτῶν εἰς τὴν ὑποταγήν, ἐμετρίασεν ὅπως τὸ ὕφος εἰς τὸ ἠπιώτερον, καὶ συγκατένευσε ν' ἀκροασθῇ τὰς ἰκεσίας τῶν ἀπεσταλμένων. Κατὰ τὴν συνέντευξιν ταύτην οἱ πρέσβεις παρέστησαν τὴν ἀποστασίαν ὡς ἔργον, οὐχὶ ἀθρόων τῶν κατοίκων, ἀλλὰ μόνον φατρίας τινός, ἐξ αὐτοσχεδίου καὶ ἀπροσδοκῆτως καταλαθούσης τὴν πρωτεύουσιν καὶ τὰ φρούρια. Εἶπον, ὅτι καὶ σύλλογος εὐπατριδῶν, καὶ κληρὸς, καὶ λαὸς ἐπεπόθησαν αὐθις καὶ πρὸ πολλοῦ τὴν μητρικὴν ἀγάπην καὶ προστασίαν τῆς Κραταιστάτης καὶ Γαληνοτάτης Δημοκρατίας. Διό, πρόθυμοι ἦσαν νὰ παραδώσωσιν ἀμέσως τὸν Χάνδακα, ἂν ἠδύνατο νὰ εὐελπιστήσωσιν εἰς τὴν πεφημισμένην ἐπιείκειαν καὶ φιλοκτιμίονα συγκατάθεσιν τῶν αὐτῆς Ἐπιτρόπων.

« Πολὺς καὶ μέγας ὁ οἶκτος τῆς Συγκλήτου, ἀπάντησεν ὁ Μικέλης: ἀλλ' ἔστι καὶ τρόπος ἐν ταῖς πράγμασιν, est modus in rebus. Ἔμχοι τίνος ἐλπίζουσιν οἱ πολιορκούμενοι νὰ ἴδωσιν ἐφηρμοσμένον τῆς ἐπιείκειας τὸν νόμον; » — « Μόνον ἕως τῆς ἀσφαλείας ζωῆς καὶ κτημάτων », ὑπέβαλον οἱ πρέσβεις. Ἐνταῦθα φιλονεικία διεγέρθη. Ὁ μὲν ναύαρχος ἐπέμεινεν ἀπαιτῶν τὴν τιμωρίαν τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀποστασίας, οἱ δὲ ἀπεσταλμένοι ἐνεκαρτέρησαν ἐπιθυμούντες, ἢ μᾶλλον ἰκετεύοντες ἀπεριόριστον καὶ ἀνευ ἐξαίρεσεως τὴν ἀμνηστίαν. Τέλος, μετὰ συνδιάλεξιν μακρὰν συνεφωνήθη ἀμφοτέρωθεν, ὅτι οἱ μὲν πολῖται ἤθελον αὐθιμερὸν καὶ χωρὶς τῆς ἐλαχίστης ἀντιστάσεως ἀνοίξει τὰς πύλας τῆς πόλεως πρὸς τὸν Δελβέρμεν' εἰς ἀμοιβὴν δὲ τῆς ἐκουσίας αὐτῶν ὑποταγῆς, οἱ Ἐπίτροποι τῆς Ἐνετικῆς Κυβερνήσεως ἠγγυῶντο σῶας, οὐ μόνον τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀπάντων ἀδιακρίτως τῶν Κρητῶν, ἀλλὰ προσέτι καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν. Εἰς μαρτυρίαν δὲ τῆς ὑποσχέσεως, ὁ Μικέλης παρέδωκε τοῖς ἀπεσταλμένοις ἔγγραφον καὶ ἐνυπόγραφον τῆς ἀμοιβαίας συμφωνίας τὸ ἀποτελεσμα.

Ἀλλ' ἡ ἐπίσημος ὑπόσχεσις τοῦ ναύαρχου δὲν κατεκόμισε τὰς φροντίδας τῶν ἐγκατοίκων. Πλὴν τῆς εἰκοσαμελοῦς ἐπιτροπῆς, ἥτις διορίσθη νὰ πα-

ραδῶσθαι ἐπὶ δίσκου πρὸς τοὺς Πληρεξουσίους τὰς ἀργυρὰς κλεῖδας τοῦ Χάνδακος, καὶ τινων εὐαριθμῶν, προπεμφθέντων εἰς ὑποδοχὴν τοῦ Λουκίου, πάντες τῶν πολιτῶν ἔσπευσαν ν' ἀποχωρήσωσιν εἰς τὰς οἰκίας των, καὶ νὰ ἐξασφαλισθῶσι σύραντες ἔσους εἶχον αἱ θύραι μοχλοῦς. Οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν προκυμαίαν, ἢ περὶ τὴν Πλατεῖαν τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ἢ ὅπου ἐμελλον νὰ διαβῶσιν οἱ νικηταί. Αὐτοὶ οἱ ἀναφανδὸν Ἐνετόφρονες, ἀπιστήσαντες εἰς τὴν πειθαρχίαν τῶν ἐθελοντῶν τοῦ Λουκίου, φρόνιμον ἔκρινον ν' ἀποφύγωσι τὴν πρώτην ὁρμὴν τοῦ στρατεύματος εἰς τὴν πόλιν, ἀτάκτον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποβαίνουσιν. Εἰς μόνος θαρραλέος, εἰς μόνος ἀφοβὸς ἐνέμεινεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς κατηρημωμένης Πλατείας, ὄρθιος, ὡς φάσμα Ἐρινύος, ἐπὶ τῶν κλάδων ἀπεξηραμμένου ἀένδρου, ὁ παράφρων Ἀτσωποθόδωρος, ἔσχατος ἀντιπρόσωπος καὶ παραστάτης τῆς δεκαπενταμῆνου Κρητικῆς αὐτονομίας, ἥς ὁ κορυφαῖος προσηγορεύθη Φρόνιμος. Ἀπέναντι αὐτοῦ, εἰς τὸν ἐξώστην τοῦ Δουκικοῦ Παλατίου, ἐκάθητο ἐπὶ κλινητῆρος κατακεκλιμένος, ὡχρὸς τὴν ὄψιν καὶ ἀσθενὸν, ὁ πρὸ ἐλίγου ἀπελευθερωθεὶς Λεονάρδος Δανδολός: περὶ δὲ αὐτὸν συνδιελέγοντο φαιδρῶς οἱ πρόων ὑπάλληλοι τῆς Ἐνετίας καὶ συνδεσμῶταί του, ἔχοντες τὸ βλέμμα ἐπεστημένον πρὸς τὸ μέρος, ὅθεν ἐμελλε νὰ εἰσέλθῃ ὁ στρατός. Ἀκρα σιγῇ, ἀρῶνια τάφου ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν: μόνος ὁ τιτυβισμὸς τῶν χελιδόνων ἐνεψύχου τὴν νεκρικὴν σκηνήν. Περὶ τὴν ἐνδεκάτην τῆς πρωΐας, σαλπισμοὶ καὶ θόρυβος καὶ κελπασμὸς προεμήνυσαν τὴν προσέλευσιν τῶν Ἐνετῶν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ὁ Ἀτσωποθόδωρος διέλυσε τὴν σιωπὴν διὰ προσπεποιημένων ὀλογγῶν καὶ στεναγμῶν καὶ θρήνων. Ἡ ἀριστερὰ του περιπλέκετο εἰς τὸν ξηρὸν κλάδον τοῦ δένδρου, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἐκράτει κωδώνιον πρεσβύτου — « Πού εἶσθε, ἄνδρες! δημοκράται; ἐφώνηξεν ἐκατοντάκις, τοὺς θρήνους ἐναλλάζας τοῖς κελπασμοῖς. Αἰ! τί ἐγείνετε σήμερον, σεις, εὐχλωστοὶ ῥήτορες, ἀπαράμιλλοι κήρυκες τῆς ἐλευθερίας; Πῶς! κωφεύετε τῆρα, οἱ λεοντόψυχοι σεις, κωφεύετε εἰς τῆς πατρίδος σας τὴν φωνήν! » (Καὶ δὲν ἔπαυσε δανίζων τὸ προσκλητικὸν κωδώνιον). . . . « Πού οἱ ὄρκοι σας, αὐθένται, καὶ ἡ τόλμη σας; πού τὰ φιλόσοφα σχέδιά σας; Ἐμὲ, λοιπόν, ἀφίσστε ἐδῶ μόνον κληρονόμον τοσαύτης δοξῆς, ἐμὲ λεγατάριον τοῦ μεγαλείου σας; Ἐστῶ! Αἰωνία λοιπὸν ἡ μνήμη τῆς μαγαριτίδος Δημοκρατίας σας! Πνεῦμα γὰρ ἐξέλιπεν ἀπὸ σκηνώματος, ὁ πηλὸς μεμελάνωται, τὸ σκεῖος ἐξέρχεται. Ἀς μεσιτεύσῃ ὁ Ἅγιος Τίτος πρὸς Θεὸν ὅπως ἡ ψυχὴ τῆς μαγαριτίδος ἀναπαυθῇ εἰς τόπον γλοερῶν, ὅπως συγχωρηθῶσιν αἱ ἀμαρτίαι τῆς! Δεῖτε τελευταῖον ἀσπασμὸν δῶκεν, ἀδελφοί, τῷ θανάτῳ! » Ἐνταῦθα τὸ κωδώνιον ἐδονίσθη ἰσοτόμως, εἰς πένθιμον ῥυθμὸν.

Καὶ κατ' ἀρχαίαν τὸ στρατεύμα εἰσῆλθεν εὐτάκτως εἰς τὴν πόλιν: ἀλλ' ἄρα ὡς διατάχθη εἰς φρουράς, οἱ στρατιῶται, διασκορπισθέντες, ἤρξαντο

τῆς διαρπαγῆς. Πρῶτοι ἔδωκαν τὸ κακὸν παράδειγμα οἱ ἀξιωματικοὶ, νομίσαντες ὀφειλομένην καὶ νόμιμον τὴν συλλαγήνησιν. Αἱ θύραι τῶν οἰκῶν κατεβραύθησαν, κτηνώδης ὄχλος στρατιωτικὸς εἰσέδυσσε ξιφῆρας εἰς ἀσυλα οἰκογενείας, παρθένοι ἐδιάσθησαν, καὶ πολῖται ἐθανατώθησαν οὐκ ὀλίγοι, τὴν τιμὴν τῶν θυγατέρων ὑπερασπίσαντες. Ἡ πόλις ἐλεγκτήθη ἀπὸ μεσημβρίας ἄχρις ὀφίας, καὶ αἷμα ἀρχοντικὸν ἐπέστειξε τὰ εἰσόδια τοῦ Ἐνετοῦ. Εἰς μάτην τύμπανά τε καὶ σάλπιγγες ἤχησαν τὴν ἀποχώρησιν. Ὁ φόρος, οἱ βιασμοὶ, καὶ ἡ ἀρπαγῆ, ἐπίμετρον λοιμοῦ καὶ πολέμου, δὲν ἔληξαν ἢ ἐπελευθέρσεως τῆς νυκτός. Δύο μόνον τῶν ὑπαρχηγῶν ἐπέμειναν ἀπειθήσαντες μετὰ τῆς μοίρας των, νεοὶ ὡσαύτως ἄνδρες καὶ κατὰ τὴν μάχην τὰ μάλα διαπρέψαντες. Ὁ μὲν ὀνομάζετο Martino de Rimini, ὁ δὲ Giovanni Visconti. Ὁ δεύτερος οὗτος ἀνήκεν εἰς τὴν ἡγεμονικὴν οἰκογένειαν τῶν Μεδιολάνων, εἶχε δὲ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐνετίας βαθμὸν χιλιάρχου. Ἡ διάσημος τοῦ ἀξιωματικοῦ καταγωγή δὲν ὑπέστειλε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Λουκίου καὶ τοῦ Μικέλου. Προσηκλήθη οἱ ἀνάγωγοι εἰς τὴν ἀποχώρησιν δευτέραν πάλιν καὶ τρίτην φοράν, ἀλλ' ἐπίσης ἀπειθήσαντες, περιεκυκλώθησαν πανταχῶθεν ὑπὸ στρατιωτῶν πιστοτέρων, ὑπὸ τῶν ναυτικῶν πληρωμάτων, καὶ ὑπὸ πολιτῶν δειοῦ. Ἐφόδου δὲ γενομένης κατ' αὐτῶν, ἡ στάσις διελύθη, ὅμως ἐν ἀλληλοσφαχίᾳ φρικτῇ. Οὐδεὶς ἐσώθη τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν. Ὁ μὲν Μαρτίνος de Rimini ἔπεσε τραυθεὶς εἰς τὴν κεφαλὴν, ὁ δὲ Βισκόντης, ζωγραφθεὶς, ἀπεκεφαλίσθη ἐν τῷ αἵμα, εἰς παραδειγματισμὸν τοῦ λοιποῦ στρατοῦ.

Τῇ ἐπαύριον, 12 Μαΐου, εἰσῆλθον εἰς Χάνδακα οἱ Πληρεξούσιοι Ducalis Domini (τῆς Δουκικῆς κυριαρχίας) sub Beatissimi Marci Evangelistae glorioso et triumphali vexillo (ὑπὸ τὴν ἐνδοξὸν καὶ τροπαιοῦχος σημαίαν τοῦ Μακαριωτάτου Μάρκου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ). Σωρὸς πτωμάτων ἐνέφραξε τὴν θριαμβικὴν πορείαν αὐτῶν εἰς τὰς ἀμφοῦς τοῦ Παλατίου, ἀνάμικτοι νεκροὶ χυδαίων, εὐγενῶν, στρατιωτῶν, χωρικῶν θανατωθέντων ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ. Κατόπιν ἱεροὶς λατρίαι ἐτέλεσαν τὰ εὐχαριστήρια. Περὶ δὲ τὴν ἐπέμεινον, ἐν ἐλλείψει φωταφίας, ναῦται μεμεθυμένοι παρέδωκαν εἰς τὰς φλόγας ὀλόκληρον προάστειον.

Ταῦτα μόνον διέσωσαν ἡ ἱστορία περὶ τῆς καταστροφῆς. Ἀλλ' ἄρα δὲν συνέβησαν καὶ περισσώτερα ἄπερ ὁ Ἐνετικὸς κλάδος παρεσιώπησεν;

Ἐλείπετο πρὸς ἀπαρτίσθησιν τοῦ δράματος ἡ πένθιμος ἐπιπόδη. Εἶπετο ἡ τραγωδία τῆς ἐκδικήσεως.

Κατὰ τὴν ὑπὸ χρονίον 14 Ἰαννουαρίου 1364 μυστικῶν πρὸς τοὺς πέντε Πληρεξουσίους διαταγῶν τῆς Ἐνετικῆς Συγκλήτου (1), δεκα ὀνόματα προδοτῶν ἐξόχως τε καὶ ἀπαρατήτως προκατεδικά-

(1) Ὅρα τὸ λατινικὸν κείμενον αὐτῆς καὶ τὰ ἐνέματα εἰς τὴν ἑστῶσαν ἢ ῥήτην, T. 2, σελ. 331.

ζοντο εις θάνατον. Πᾶσα περαιτέρω τιμωρία ἀφίστο εις τὴν διάκρισιν τῶν Πληρεξουσίων αὐτῶν.

Οἱ προστώτες τῆς ἤδη καταβληθείσης Δημοκρατίας, ἀξιωματικοὶ πολιτικοὶ τε καὶ στρατιωτικοί, καὶ ναυτικοί, πεπιστευκότες εἰς τὴν φερέγγυον ὑπόσχεσιν τοῦ ναυάρχου περὶ ἀμνηστίας πλήρους καὶ ἀπεριορίστου, ἔσπευσαν ἐκ πειθανάγκης νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Χάνδακα, οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἀποτυχούσης ἐκστρατείας, οἱ δὲ ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν, ἄλλοι δὲ καὶ ἀπὸ τόπων καταφυγῆς, ὅπως μὴ ἔνεκεν ἀπουσίας δικασθῶσι κατ' ἐρήμην, καὶ οὕτω συνεπισύρωσι τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων τὴν ἀπώλειαν. Ὀλίγοι τινές, ἀλλ' ἴσως οἱ μᾶλλον ἐκτεθειμένοι, ἢ οἱ προφυλακτικώτεροι, ἐχρονοτρίβησαν ἀνυπήκοοι. Μεσοῦντος τοῦ Μαΐου, προκήρυξις τῶν Πληρεξουσίων προσεκάλεσεν ἐντὸς δύο ἐβδομάδων εἰς Χάνδακα πάντα φυγάδα, προεπιβαλοῦσα ποινήν ἐξορίας ἰσοβίου, καὶ δημεύσεως κτημάτων ἐν περιπτώσει ἀπειθήσεως. Ἡ πρόσκλησις ἀντεπρίετο τὴν ἀναγκάσιν τῆς ὁμοδοσίας παρὰ τῶν ἀπόντων εὐγενῶν, ὅσοι παρεβίασαν τὴν πίστιν πρὸς τὴν μητρόπολιν, καὶ προεπήγγελλε πάλιν τὴν εὐσπλαγχνίαν τῆς Συγκλήτου. Πολλοὶ τῶν λοιπῶν φυγάδων, καταπεισθέντες, ἤλθον εἰς Χάνδακα, καὶ προσεκύνησαν. Ἀλλ' ὡς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ *Melaitry* *Biblow* σημειωθέντων συνεπληρώθη ἐν τῇ πρωτεύουσῃ (ἔτυχε δὲ τοῦτο μετ' ὀλίγον), αἴφνης ἀπεκαλύφθη τῆς προκηρύξεως ὁ σκοπός. Μιᾶ τῶν νυκτῶν, ἐνῶ πάντες ἀνυπονόητοι ἐκάθευδον, λόγρι στρατιωτῶν περικυκλοῦσι τὰς οἰκίας τῶν κυριωτέρων ἀποστατῶν, συντρίβουσι τὰς θύρας, καὶ εἰσβᾶλλοντες εἰς τοὺς κοιτῶνας σύρουσιν ὀλοκλήρους οἰκογενεὰς μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων εἰς τὸ δεσμωτήριον. Τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἐγκατεγρίφθησαν εἰς τὸν πῖνακα τῆς φυλακῆς ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν πεντήκοντα ψυχάς.

Πρωτίστα θύματα τῆς ἔνετικῆς ὀργῆς ἐξελέχθησαν ὁ ἐκπεπτωκὸς Δουξ τῆς αὐτονομίας Μάρκος Γραδίνικος, καὶ οἱ δύο σφαγεῖς τοῦ Μαρίνου Γραδίνικου Μάρκος Φραδέλλος, καὶ Γαβριὴλ Δελαβουδός. Ἀγθέντες εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, ἐξήτησαν οὗτοι πρὶν ἢ παραδώσωσι τῷ δημίῳ τὴν κεφαλὴν, νὰ προσφωνήσωσι τὸν λαὸν ἐν ὀλίγαις λέξεσιν. Ἐπεθύμησαν ἴτως ν' ἀποσκήψωσι κατὰ τῆς ἔνετίας τὴν τελευταίαν ἀράν. Ἀλλ' ἀντὶ τοῦτου, φιωθέντες, ἄφρωνι ἀπαιμιίσθησαν. Ἰδοὺ ἡ σύντομος ἀπόφασις τῶν Πληρεξουσίων.

« Ἀπεφάσιον οἱ Ἐπιτρόποι τῆς Δημοκρατίας (ἔπειτα τὰ γνωστὰ πέντε ὀνόματα), ὅτι ὁ Μάρκος Γραδίνικος πρεσβύτερος, ὁ Μάρκος Φραδέλλος, καὶ Γαβριὴλ Δελαβουδός (Delabado), κάκιστοί τε καὶ παρανομώτατοι προδότες τῆς ἔνετικῆς Κοινοτήτος, νὰ ἀχθῶσιν ὁμοῦ καὶ συγχρόνως εἰς τὴν Δουκικὴν Πλατεῖαν, ἐκεῖ δὲ ν' ἀποκεφαλίσθωσιν ἄχρι θανάτου (taliter quod moriantur). Ὁ μὲν Μάρκος Γραδίνικος θέλει σταθῆ ἐν τῷ μέσῳ, οἱ δὲ ἕτεροι δύο εἰς τὰς πλευράς αὐτοῦ. Τὰ ὑπάρχοντα τῶν

τριῶν τούτων, κινήσῃ τε καὶ ἀκίνητα, μεταδαινῶσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς κυβερνήσεως ».

« Ἀπεφάσιον προσέτι ὅτι, ἐκτελεσθεῖσης τῆς παρούσης καταδίκης, οὐδεὶς τῶν ὑπηκόων, εἰς οἵανδήποτε τάξιν ἂν ἀνήκῃ, θέλει τολμήσει νὰ μετακινήσῃ ἀπὸ τῆς Πλατείας τὰ πτώματα, ἢ τὰς κεφαλὰς ἐνὸς ἢ πάντων τῶν εἰρημένων προδοτῶν, χωρὶς ἀδείας τῶν Ἐπιτρόπων. Ὁ παραβάτης θέλει τιμωρηθῆ διὰ τῆς ἀποκοπῆς μιᾶς τῶν χειρῶν (sub pena perdendi manum) ».

Τὴν καταδίκην ταύτην διεδέχθησαν ἀδιαλείπτως ἕτεροι πολλοί, μάλιστα μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ῥεθύμνης καὶ τῶν Χανίων, ἧτις συνέβη μετ' οὐ πολὺ. Ὁ Παῦλος Κουϊρίνος, συλληφθεὶς εἰς Ῥεθύμνην, ἤχθη εἰς Χάνδακα καὶ ἐκατατομήθη. Τὴν ἐπιούσαν ἐκατατομήθησαν τρεῖς ἕτεροι, Λεονάρδος ὁ Γραδίνικος Βαράλδος, ὁ Ἰωνάκης Ῥίτσος, καὶ ὁ Γεώργιος Μολίνος. Δύο δὲ περιπλέον μετὰ τινος ἡμέρας, ὁ Ἀνδρέας Παντολέος καὶ ὁ Μάρκος Κορνέρος. Ἀκολούθως τέσσαρες ἕτεροι, ὁ Ἀντώνιος Βάρδος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Γεωργίου, ὁ Πιολάτος Μουδάτσος καὶ τὶς ἀκατονόμαστος. Τὰ κτήματα τούτων ἀπάντων ἐδημεύθησαν. Τὸ δ' ἔργον τοῦ πελέκουσ ἤθελε βεβαίως, χάριτι καὶ ἐλέῳ τῶν Πληρεξουσίων, παραταθῆ καὶ περαιτέρω, χωρὶς τῆς ἀνεπίστου σωτηρίας τινῶν ἐκ τῶν κορυφαίων διὰ παραδόξου ἀποδράσεως. Οἱ δύο ἀδελφοὶ Τίτος καὶ Γεράρδος Βενιέροι, ὁ Φραγκῆσκος Μουδάτσος, ὁ Βερθολομαῖος Γριμάνης μετὰ δύο τοῦ υἱῶν, ὁ Πέτρος Γαλλίνος, ὁ Τίτος Γραδίνικος, καὶ πλείστοι ἄλλοι ἐπέτυχον νὰ ὑπεκφύγωσι τὸν θάνατον, ἀποδράσαντες καὶ τῆς φυλακῆς καὶ τῆς νήσου διὰ νυκτός. Οὗτοι, καταφυγόντες, οἱ μὲν εἰς Χίον παρὰ τοῖς Μζονεῦσιν, οἱ δὲ εἰς Ῥόδον παρὰ τοῖς Ἰππόταις τῶν Ἰεροσολύμων, ἄλλοι δὲ εἰς Τενέδον καὶ Κωνσταντινούπολιν, ἔτυχον φιλανθρώπου συνδρομῆς (1). Ἀλλ' ἡ ἔνετικὴ κυβερνήσις, μὴ ἐξαρκεσθεῖσα εἰς τὴν παντελῆ δήμευσιν τῆς περιουσίας των, τὴν μὲν κεφαλὴν ἐκάστω αὐτῶν ἐκήρυξεν ἀργυρώνητον ἀντὶ τριακοσίων ὑπερπύρων, αὐτοὺς δὲ ζῶντας κατεδικάσεν εἰς ἰσόβιον ἐξορίαν οὐ μόνον ἐκ τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἔνετικῆς ἐπικρατείας.

Εἶπομεν, ὅτι τὸ ἔργον τῆς μαχαίρας διέκοψεν ἡ φυγή. Ἐντεῦθεν ἐσυμπέραναν ὁ ἀναγνώστης τὴν ὕβριν τῆς ὀργῆς; Ἠπατήθη. Ὁ λόγος ἦτο μόνον περὶ κορυφαίων. Δεκατισθείσης ἅπαξ τῆς τάξεως τῶν εὐπατριδῶν, ἐπῆλθε καὶ ἡ φορὰ τῶν γυδαίων. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἕκαστος μὴν κατὰ συνέχειαν ἔχει ἴδιον μαρτυρολόγιον. Δρέπονται ἀκουράστως

(1) Ἐνα τῶν φυγάδων τούτων, τὸν Ἰωνάκην Μουδάτσον, εἰρήσκαμεν τῷ 1381 Διοικητῇ τῆς Τενέδου, εἰς ὑπηρεσίαν τῆς ἔνετίας. Ἀπειθήσας οὗτος τῇ Συγκλήτῳ ἧτις διέταξε τὴν μετάδοσιν τῆς νήσου πρὸς τοὺς Γενουίτας, ἐπέτυχεν ν' ἀναγκασθῆ πρὸς τῶν ἐγκατοίκων ἡγεμόν. Ἀλλ' ἐφεξῆς ἀναγκασθεὶς ν' ὑποταθῆ καὶ συνθηκολογήσας μετὰ τῶν ἔνετῶν, ἔλαβε μεθ' αὐτοῦ μέγα μέρος τοῦ πλοῦτος τῆς Τενέδου, καὶ μετανέστη εἰς Κρήτην. Οἱ λοιποὶ τῶν νησιωτῶν κατοικήθησαν εἰς Εὐθείαν.

ζωαί, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ζωαί ἰδιωτῶν ἀκατονόμαστων. Μετὰ τὸν ἐντιμον θάνατον τῆς μαχαίρας, ἡ ἀγενής ἀγχόνη.

« Γαληνότητε Κύριε, (γράφουσι οἱ Πληρεξουσίοι πρὸς τὸν Δουκὰ ἔνετίας), γνωστὰ σοι παρ' ἡμῶν ἐγένοντο τὰ ἐν Κρήτῃ διαπραχθέντα μέχρι τοῦ νῦν. Πρέπον ἐπὶ τοῦ παρόντος κρίνομεν νὰ παρασυνάψωμεν καὶ ὅσα ἕτερα διαπράχθησαν ἄχρι τῆς 15 τοῦ παρελθόντος Ἰουλίου, καθ' ἣν ἐννέα προδότες ἀπεκεφαλίσθησαν. Τῇ ἐπιούσῃ, 16 τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἀπεκεφαλίσθησαν ἡμετέρα διαταγῇ τρεῖς, δύο δὲ ἀπηγγονίσθησαν. Καὶ τὸν μὲν Ἀντώνιον Μοντέλλον ἐξωρίσαμεν ἐπὶ ἔν ἔτος, τὸν δὲ χρυσοχόον Μοσχολέον Σολόπουλον ἐπὶ δύο ἔτη. Εἰς ἄλλας ἐπισυνημμένας ἐπιστολάς περιέχονται τὰ ὀνόματα καὶ αἱ καταδίκαι ἀπάντων τῶν μελῶν τοῦ γένους τῶν Γραδινίκων, καὶ τοῦ γένους τῶν Βενιέρων, ἐτι δὲ αἱ δικογραφίαι τῶν τέκνων ἐννέα προδύχτων καὶ κυριωτέρων προδοτῶν, ἐτι δὲ αἱ καταδίκαι τῶν υἱῶν ἐτέρων τινῶν φυγοδίκων, εἰς τὸ κεφαλικὸν τμήμα ὑποβλήθέντων. Ὡσαύτως, ἐν ἐπιστολῇ προηγουμένη, ἐσημειώσαμεν σοι τὸν κατάλογον τῶν τιμαρίων, ὅσα μέχρι τοῦδε ἐδημεύσαμεν εἰς ἄφελος τῆς Γαληνότητός σου. Νῦν δ' ἐπισυνάπτωμεν τὰ ὀνόματα ἐτέρων δημευθέντων κτημάτων καὶ καθάλλαριῶν. — Ἐκ Χάνδακος, 2 Αὐγούστου ».

Ἄλλον ἐντεῦθεν, ὅτι τὸ πλεῖστον βᾶρος τῆς εὐθύνης καὶ τῆς ἔνετικῆς ἐκδικήσεως ἔπεσεν ἐπὶ δύο οἴκους, τὸν τῶν Γραδινίκων καὶ τῶν Βενιέρων, οἵτινες κατ' ἀλήθειαν ἀπέβησαν οἱ πολυαριθμώτεροι ἅμα καὶ ἰσχυρότεροι τῆς νήσου, μάλιστα ἀπὸ τῆς περιφήμου Συνθήκης τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργου καὶ ἐφεξῆς. Ἡ Σύγκλητος, ἀποτυχούσα περὶ τὴν ἐκατόμησιν, ἦν ἐπεφύλαττε κατὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν οἴκων τούτων, δραπετευσάντων, ὡς εἴρηται, εἰς Χίον καὶ Ῥόδον, διέταξεν εἰς ἀμοιβὴν τὸν ἐξοικισμὸν ἀθρόων τῶν δύο οἰκογενειῶν. Ἐξάγεται δὲ τοῦτο ἐκ τῆς ἐξῆς τῶν Πληρεξουσίων ἐπιστολῆς.

« Γαληνότητε ! γνωστοποιούμεν τῇ Δουκικῇ Ἰψιλότητί σου, ὅτι, πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ κατὰ τοῦ γένους τῶν Γραδινίκων καὶ Βενιέρων ἐντάλματός σου, αὐτῶν, δηλαδή, οἵτινες κατόικουν ἐπὶ ἀνταρσίας τὴν πόλιν τοῦ Χάνδακος, ἰδοὺ ἀποστέλλομεν δεσμίους εἰς ἔνετιαν πάντας ὅσων τὰ ὀνόματα ἐν τῷδε τῷ γράμματι ὑποσημειοῦνται. Ἐς δὲ πρὸς τινὰ μέλη τῶν οἴκων αὐτῶν, οἷον νήπια ἄρρωστα, ἢ καχεκτικά, ἢ ἐγκύους γυναῖκας, ἐπειδὴ ἀνίκανα εἶναι ταῦτα κατὰ τὸ παρὸν νὰ σινθαλασσοπορήσωσι, διωρίσαμεν ν' ἀφίσωσι τὴν Κρήτην μετὰ ἐπιτάμηνον προθεσμίας. Ἀποστέλλομεν συγχρόνως τὰ τέκνα τῶν Δεκά ἀρχιπροδοτῶν, οἵτινες ὄφειλον ἡμῖν τὴν ἐπιτραπέυσαν ἱκανοποίησιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα ἐτέρων τινῶν, μέρος τῶν ὁποίων ἐπαθὸν ἤδη τὸ ἀντίποινον τῆς προδοσίας. Σημειού-

μεν ἐνθάδε καὶ τὰ ὀνόματα τῶν φυγοδίκων, καθ' ὧν ἐξεδώκαμεν ἤδη τμήμα κεφαλικόν. Οἱ ἐπίλοιποι θέλουσι παρουσιασθῆ ἐντὸς τῆς τεθειμένης προθεσμίας πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς τιμωρίας των. Τὰ δὲ περὶ τῆς ἐκτελέσεως ταύτης εἰς ἐπομέναις ἐπιστολάς. Ἐκ Χάνδακος, 2 Αὐγούστου ».

Ἐνῶ ὁ πυρετώδης οὗτος διωγμὸς ἐπεκράτει, πανηγύρεις καὶ τελεταὶ ἐψηφίζοντο παρὰ τῶν καθιδρευσιῶν ἀρχῶν. Ὁ Πέτρος Μωροζίνης (OZ.) ἐξέδασε θέσπισμα, φέρον ὡς ἐγγίστα τὰς ἐφεξῆς διατάξεις :

« Βουλόμενοι ἡ Αὐτοῦ ἔνετικῆς ὁ Δουξ καὶ αἱ σύμβουλοι τοῦ Λουδοβίκου Μολίνος καὶ Νικόλαος Κιθρανός ν' ἀποδώσωσι χάριτας τῷ Κυρίῳ καὶ Σωτῆρι Ἰησοῦ Χριστῷ, τῇ μακαρίᾳ Παρθένῳ Μαρίᾳ, καὶ τῷ Εὐαγγελιστῇ καὶ προστάτῃ Μάρκῳ, ὅτι ἀπῆλλαξαν τὴν νήσον ἀπὸ τῆς ἀποστασίας καὶ τοῦ λοιμοῦ, θεσπίζουσιν ὡς ἐξῆς Ἀ'. Εἰς μνήμην αἰωνίν, θέλει τελεῖσθαι καθ' ἑκάστην 10 Μαΐου ἐνιαύσιος λιτανεία, ἐν ἣ παρευρεθῆσεται σῶματος ὁ κληρὸς τοῦ Χάνδακος μετὰ τῶν *Γραικῶν Παπάδων*. Β'. Εἰς χάριν καὶ ἀγαλλίαςιν τῶν πιστῶν ὑπηκόων τῆς Αὐθεντίας, τελεσθῆσονται κατὰ τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀγῶνες ἵππικοί, κανονισθεῖσόμενοι ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς Δουκῶν. Γ'. Ἡ δεκάτη Μαΐου κηρύττεται ἐπίσημος καὶ εορτάσιμος, ὡς τοιαύτην δὲ θέλουσιν ἀπαντες, ὑπὸ ποινήν ἀυστηράν, πανηγυρίζει αὐτήν ».

Κατὰ δυστυχίαν, οὔτε ὁ λοιμὸς, οὔτε ἡ ἀποστασία εἶχον ὀλοτελῶς ἐκλείψει. Μετ' ὀλίγον, ὁ Λουκίνος Δελβέρμης ἀπέπλευσε, λαβὼν εἰς βραβεῖον διὰ χειρὸς τοῦ Μωροζίνου δωδεκάπηγυ ὕψασμα κοκκινόβαφές. Ὁ δὲ πολυπαθὴς Λεονάρδος Ἀνδολος, ἀνακληθεὶς εἰς ἔνετιαν, ἐτιμήθη παρὰ τῆς Συγκλήτου διὰ περιφανῶν καὶ ἐπιζήλων ἀξιωματῶν. Τοιοῦτον τέλος, νομιζόμενον τοῦλάχιστον, ἔλαβεν ἡ ἐξιστορουμένη ἐπανάστασις.

Ἡ δὲ ἐπανάκτισις τῆς Κρήτης ἐπανηγυρίσθη εἰς ἔνετιαν ἱεροπρεπῶς ἐνταυτῷ καὶ κοσμικῶς. Καὶ πρῶτον μὲν ἐψάλη ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ Ἁγίου Μάρκου τριήμερος Εὐχαριστία, παρόντων τοῦ Δουκός, τοῦ Πέτρου, βασιλέως Κύπρου, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Λουκίνου. Ἐῖτα δὲ, ἐπὶ τρεῖς ἀκολούθους ἡμέρας, ἐτελεσθησαν ἀγῶνες δημόσιοι, χάριτες ἀπενεμήθησαν καταδίκαι, καὶ ἐλεημοσύναι τοῖς ἀπόροις διανεμήθησαν. Οὐδὲ παρέλιπε καὶ κατὰ ταύτην τὴν πανήγυριν ὁ Ἀρσένιος ποιητῆς νὰ ἐξυμνήσῃ εἰς καθρέφουσαν λατινικὴν τὴν νίκην τοῦ φίλου τοῦ Λουκίνου κατὰ τῶν *Γραικῶν*, ὡς περιφρονητικῶ, ἐκάλει τοὺς ὁμοεθνεῖς Ἀζοντίου Πιλάτου τοῦ διδασκάλου του. Καὶ ὅμως (φαίνεται σχεδὸν ἀπίστευτον), ὁ Πετράρχης διέμεινε τότε εἰς ἔνετιαν ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τοῦ συμμελετήσαι μετὰ τοῦ διαπροποῦ τούτου ἐλληνοιστοῦ τοὺς φιλελευθέρους ὄμους τοῦ Πινδάρου, καὶ τοῦ Αἰσχύλου τοὺς *Πέρσας*!

Ἐσπευδε δ' ἐντοσούτω ἡ Κυβέρνησις νὰ διαβιβάσῃ καὶ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς χριστιανισμοῦ ἐπίσημον τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν τῆς νίκης, καὶ τὴν διὰ θανάτου, ἢ δι' ἐξορίας καταστροφὴν τῶν ἀνταρτῶν. Συνεχάρησαν αὐτῆ ἀπαντες οἱ πολιτάρχαι καὶ βασιλεῖς ἀντεπιστελλάντες φράσεις τιμητικαί, καὶ, κατὰ τὸ τότε ἔθος, ὑπερόρκους ἐπαίνους. Ὁ Κάρολος Α΄ αὐτοκράτωρ καὶ Βαυαρίας Ῥήξ, ὁ Λουδοβίκος Οὐγγρίας, ἡ Ἰωάννα, βασίλισσα Ἱερουσαλῶν καὶ Σικελίας, ὁ ψωμοζήτης ἐκεῖνος Ῥοβέρτος, Ἱμπεράτωρ Κωνσταντινουπόλεως, Ἀγαίας δὲ καὶ Ταράντων Πρίγκιψ, ὁ Οὐρβανὸς Ἐπίσκοπος, Δούλος τῶν Δούλων τοῦ Θεοῦ, συνετίθησαν ἀλλήλοις τὴν πλείονας ν' ἀποπέμψῃ πρὸς τὸν Ἰψιστον δοξολογίας διὰ τὸν θρίαμβόν τῶν Ἐνετῶν καὶ τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν ἀποστατῶν.

Τάχα ὁ λεγόμενος γραμματεὺς καὶ διερχόμενος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὁ ἀλάθαστος καὶ ἀγαμέμνωνος Πάπας, τάχα πέποιθεν, ὅτι καταβληθείσης τοιοῦτοτρόπως τῆς ἀποστασίας, στερεωθείσης οὕτω τῆς τυραννίδος ἐν Κρήτῃ, (validum fundamentum positum, ὡς ἐκφράζεται, μακκρίζων τὰ τρόπαια τῶν Ἐνετῶν), οὐδέποτε πλέον ἡ δεσποτεία τῆς Δημοκρατίας ἤθελεν ἐν ἐκείνῃ τῇ νήσῳ διαταραχθῆ;

Τὴν πεποιθήσιν του ταύτην, (ἀν συνέλαβεν εὐλικρινῶς τοιαύτην πεποιθήσιν), θέλουσι εὐασανίσει τὰ ἐκτεθησόμενα εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον (1).

ΣΗ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ.

Ο ΥΠΟΧΟΝΔΡΙΑΚΟΣ.

— 000 —

Διήγημα ἱστορικόν.

(Συνέχ. καὶ τέλος. ἴδε φυλλάξ. 213.)

— Ὁ ἰατρὲ μου! πῶς νὰ σὲ ἀποδείξω τὴν εὐγνωμοσύνην μου; Αὐτὴ σου ἡ ὑπηρεσία δὲν ἔχει ἀμοιβήν. Καὶ τρεῖς χιλιάδας δραχμᾶς εἶμαι εὐχρηστημένος νὰ ἐξοδύσω, φθάνει μόνον νὰ ἰατρευθῶ.

— Ἄν καὶ εἶμαι σχεδὸν βέβαιος περὶ τῆς θεραπείας σου, δὲν θέλω ὅμως νὰ σὲ δώσω ἐλπίδας. Μάθε λοιπὸν ὅτι ἐάν δὲν ἐκτελέσῃς κατὰ γράμμα τὰς παραγγελίας μου, εἶναι πολλὰ πιθανόν ν' ἀποτύχω. Διὰ νὰ ἐνεργήσῃ καλῆτερα τὸ ἰατρικόν, ἰδοὺ τί πρέπει νὰ κάμῃς: νὰ μείνῃς ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν εἰς τὴν κλινὴν, καὶ νὰ κλείσῃς καλὰ καλὰ τὰ παράθυρα καὶ τὰ παραπετάσματα. Μὲ τὸ ὑπόσχεσαι;

— Ἐννοεῖται. Τὸ δὲ ἰατρικόν; εἰπέ με το.

— Δὲν εἶναι ἀναγκαῖον πιθανόν μάλιστα νὰ βλάψῃ ἐάν σὲ τὸ εἰπῶ.

(1) Τὸ ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ἀνεκδότου συγγραφῆς « Πάθη τῆς Κρήτης ἐπὶ Ἐνετῶν » λήγει ἐνταῦθα.

— Ὅχι πονέσω πολὺ; Καὶ ὅμως τί νὰ γείνη; προτιμῶ τὸ θάνατον παρά ζῶν με στραβὸν κεφάλι.

— Μὴν φοβεῖσαι ὑπομονὴ μόνον καὶ ὑπακοή.

— Τὸ δὲ ἰατρικόν; . . .

— Ὅταν ἰατρευθῆς σὲ δίδω τὸν λόγον τῆς τιμῆς μου ὅτι θὰ σὲ τὸ εἰπῶ.

— Ὅχι εἶναι ἐσωτερικόν, ἢ ἐξωτερικόν;

— Καὶ τὰ δύο: τὸ μὲν ἐσωτερικόν εἶναι παρασκευαστικόν, τὸ δὲ ἐξωτερικόν, ἀποτελεσματικόν.

Καλὸν δὲ νὰ μάθῃ ὁ ἀναγνώστης ὅτι τὸ ἰατρικόν τοῦτο δὲν ἦτον οὔτε ἐπικίνδυνον οὔτε δύσκολον: τρία καταπότια ἐξ ἀλεύρου τῆν ὥραν, κατάπλασμα εἰς τὸν λαιμὸν ἐξ ἀπλοῦ ἄρτου, καὶ ὀλίγον λαύδανον ὡς πρακτικόν, ἰδοὺ ὅλος ὁ τρόπος τῆς θεραπείας, τὸν ὅποιον ἀνεκάλυψεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Τοιαύτη λαμπρὰ ἀνακάλυψις δὲν εἴχεται βεβαίως ποτέ. Ὅτε δὲ με ἠρώτα καὶ μ' ἐξαναηρώτα, ἐγενόμην σοβαρώτερος, ἔδωχα, ἀπεκρινόμενος μὲ μισόλογα, ἢ συνεζήτητον ἐν ἐκτάσει. Κατέπειθα δὲ πάντοτε τὸν ἀρρώστον μου ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐπανήρχετο ἡ κεφαλὴ του. Εἶχον σχεδὸν τὴν βεβαιότητα ὅτι τὰ καταπότια, τὸ κατάπλασμα καὶ τὸ λαύδανον θὰ ἐπενήργουν θαυμασίως εἰς τὴν φαντασίαν του. Ὑπεσχέθην δὲ νὰ ἐπανέλθω τὴν ἐπιούσαν. Ὅτε ὅμως ἀνεχώρητα τόσῳ πολὺ ἐγγέλων καθ' ὁδόν, ὥστε ἐρρινόαην ὡς τρελός. Κυρία τις τὴν ὀπιάν ἐγνώριζα ἰδοῦσά με, διέδωκεν ὅτι ἐπεριγέλων τοὺς ἀσθενεῖς μου.

Ἀπόκειται εἰς τοὺς φιλοσόφους νὰ ἐξηγήσωσιν, ἂν δύνανται, τὴν ἀπίστευτον αὐτὴν φαντασιοκοπίαν: εἰς αὐτοὺς μένει νὰ εἰπῶσι πῶς ὁ ἄνθρωπος παραλογίζεται τόσῳ λογικῶς, καλεῖ ἰατρὸν χάριν ἀσθενείας τὴν ὀπιάν δὲν ἔχει, δὲν βλέπει, ὅτι εἶναι καταφθνές, ἀπιστεῖ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις του, καὶ πιστεῖται ὅτι ἡ κεφαλὴ του εἶναι δεξιά ἐνῶ εὐρίσκεται ἀριστερά. Ὁ στραβολαίμης φίλος μου εἶχεν ἀκερασίαν τὴν δρασίν του, καὶ ἦτο εὐρωστος καὶ ἀκμαῖος: ἡ δὲ ὑποχονδρία του δι' ἑνὸς μόνου τρόπου ἐρρανεύτο, διὰ τοῦ παραλογισμοῦ.

Τὴν ἐπιούσαν περὶ τὴν ἐνδεκάτην, ἦλθον καὶ πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν του: πρῶτον δὲ ἀπήνησα τὸν μαῦρον: οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐλαμπον ἀπὸ ἰλαρότητα, καὶ τὸ στόμα του ἦτον ἑτοιμον νὰ κηχθῆσιν. Ἐνόησα λοιπὸν ὅτι πάντες οἱ πλησιάζοντες αὐτὸν ἐπασχον ὅτι καὶ ἐγώ, καὶ ὅτι ὁ ταλαίπωρος Γεώργιος δὲν ἀντεῖχεν εἰς τὴν ἐπιουσίαν τοῦ νὰ γελάσῃ.

— Ἄ! ἄ! ἄ! ἀνέκραξεν ὁ μαῦρος, προσπαθὼν νὰ μὴ γελάσῃ δυνατὰ, ἀλλὰ μὴ κατορθῶν αὐτὸ: ἀφέντη δικόμου . . . ἀπάνου . . . κάτου . . . κεράλι δεξιά . . . βούχχ ἀνάποδα . . . ἀλλόκοτο . . . ἀλλόκοτο!

Καὶ ταῦτα λέγων ἔστρεψε πολλαχῶς τὰς ἀκροατοὺς ἐνδύματός του, τὸ ἐκόμενον με ὁμίην, ἀλλὰ δὲν καταρθονε νὰ μ' ἐξηγήσῃ τὴν ἰδίαν του. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ Νικοδήμου, εἶδον θεῖμα ἀληθῶς κωμικώτατον.

Εἶχον φέρει τὸ πρόγευμα καὶ ἀποθέσει αὐτὸ εἰ;

τράπεζαν παρά τὴν ἐστίαν: εἰς δὲ τῶν φίλων αὐτοῦ, ὀνομαστὸς νομοδιδάσκαλος, ἐκάθητο παρ' αὐτὴν, κατέναντι τῆς εἰσόδου, ἐνῶ τοῦ ὑποχονδριακοῦ ἡ βράχις ἦτο ἐστραμμένη πρὸς τὴν θύραν αὐτήν. Ἀντὶ νὰ ἐνδύθῃ κατὰ τὸ σύνθημα ὁ Νικοδήμος, ἐπενόησεν ἄλλον τρόπον πάντη σύμφωνον μετ' ἐνὲν κατάστασιν τῆς κεφαλῆς του. Βρακίον, ἐσωκάδιον, κίλτας, ἐπενδύτην, καὶ αὐτὸν τὸν λαιμοδέτην, ἔλα τὰ ἐφόρει στραβά. Τὰ κομβία τοῦ ἐνδύματός του ἦσαν εἰς τὴν βράχιν του, καὶ ὁ κόμβος τοῦ λαιμοδέτου, κομψῶς δεδεμένος, ἐκείτο κατὰ μέσον τοῦ ἀγχένος του. Ὅθεν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἡ μεταμόρφωσις ἦτο θαυμασία: τὰ τέσσαρα ὀπίσθια κομβία καὶ αἱ δύο ὀπίσθια ἀκραι τοῦ ἐπενδύτου ἐφαίνοντο ἐμπροσθεν, τὸ βρακίον ἐφύσκονεν εἰς τὰ γόνατά του, καὶ τοῦ ὑποκαμίσου αἱ πτυχαὶ ἐστάλιζον τὸ βραχόκοκκαλόν του.

Ὁ προσκληθεὶς ἵνα προγευθῆ μετὰ τοῦ Νικοδήμου εἶχε προσηλωμένα τὰ βλέματα εἰς τὴν ἐστίαν, φοβούμενος μὴ ἴδῃ τὸν ἀσθενὴ καὶ διαβήρηθῃ γελῶν. Ὅτε δὲ ἐπλησίασα σοβαρῶς καὶ σιωπηλός, ἐσηκώθησαν καὶ οἱ δύο διὰ νὰ μὴ ὑποδεσθῶσιν ἢ βαθυτάτη λύπη τοῦ οἰκοδεσπότου, ἢ ἀλλόκοτος ἐνδυμασία του, ὁ ἀγὼν τὸν ὅποιον ὁ φίλος του καὶ ἐγὼ κατεβάλλομεν διὰ νὰ μὴ γελάσωμεν συνεκρότου περιεργοτάτην σιωπὴν. Ἀλλὰ γνωστὴν πόσον ὁ γέλως εἶναι κολλητικὸς. Ἐπιθυμῶν νὰ τὸν διασκεδάσω ἀνεστέναξα: ἀλλ' εὐθὺς διπλῆ ἐκρηγῆς κηχησάμων, πρὸ πολλοῦ σιγαζομένων ἀντήχησεν, ἐκρηγῆς τρομερὰ καὶ ἀκατάσχετος. Εἰς μάτην ἐδάκνα τὸ κατωτέρω χεῖλός μου, καὶ ἐπροσπάθουν νὰ πραυνθῶ: οἱ κηχγασμοὶ τοῦ ξένου συνεδάλιζον τοὺς ἰδικούς μου. Ὁ ταλαίπωρος ὑποχονδριακὸς ἔμμενεν ἀκίνητος ἐπὶ τρία λεπτά τῆς ὥρας: ἀλλὰ τέλος σηκωθείς:

— Τί σημαίνουν αὐτά; ἀνέκραξε: τί εἶναι αὐτὴ ἢ ἀλλόκοτος διαγωγή;

Κυριεύμενος ἀδικόπως ἀπὸ ἀσθεστον γέλωτα δὲν ἀπεκρίθη: ἐδάκτυλοδείκτησα μόνον τὴν ἐνδυμασίαν του: ἀλλ' ἡ ἀπολογία μου αὐτὴ δὲν τὸν εὐχαρίστησεν. Ἐθύμωσεν εἰς ἄκρον, καὶ κτυπήσας μετ' ὀνόματι τὴν γῆν ἐσήμενεν. Αἱ ὕβρεις τὰς ὁποίας ἐξεσπενδόνιζεν ἐναντίον μας ἐξηκολούθησαν ἀδιάκοτοι, ὅπως ἐξηκολούθει καὶ ὁ βρασιμὸς τοῦ γέλωτός μας. Ὅτε δὲ ἦλθεν ὁ μαῦρος:

— Γιώργη, εἶπε μακρόμηνος, ἔδηγησε τοὺς κυρίους τούτους εἰς τὴν θύραν: μὴ περιμένῃς νὰ τοὺς διαξῶ. . .

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Γεώργιος ἤρχισε νὰ γελά σφοδρότερον ἡμῶν, ὁ Νικοδήμος ἠθέλησε νὰ τὸν δειρῇ: ἀλλ' ὁ τρόπος τῆς ἐνδυμασίας του τὸν ἐμποδίσεν. Τέλος πάντων ἐκαθήσαμεν, διότι καὶ αἱ ἐνθερμότεραι συγκινήσεις καταπραίνονται ἐξυτλούμεναι ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς: ὀλόκληρον τὸ σῶμά μου ἔτρεμε, καὶ τὰ νεύρά μου ἐκλονοῦντο.

— Κυμπεριότατοι ἄνθρωποι, εἶπεν ὁ ὑποχονδριακός, εἶθε σεις οἱ ἰατροί.

— Τί σὰς ἐκμάμαεν, φίλε μου; ἠρώτησα.

— Τὸ κατάπλασμα καὶ τὰ καταπότια σου δὲν ἐμάμαεν τίποτε: ἀγυρτεία. Μὲ ἤρξατο ὄρεξις νὰ βιάσω τὸν Γιώργην νὰ τὰ φάγῃ, διότι ἐξεκαρδίεζοτο: ὅταν μετὰ ἐδίδεν ἀπὸ τὰ γέλωτα. Ἡ ἰατρικὴ εἶναι ἀπλή ἀγυρτεία, καὶ οἱ ἰατροὶ ἀγύρται: πρὸ πάντων ὅμως ἐγὼ εἶμαι μωρὸς ἐμπιστευόμενος εἰς αὐτούς.

Εἶπε καὶ κατευριεῦθη ἀπὸ μελιγγολίαν.

— Πῶς νὰ κάμω; ἀνέκραξεν αἰφνης. Κατεστάθην περίεργον ἀλλὰ καὶ λυπηρὸν φυσιολογικόν καὶ παθολογικόν πρόβλημα. Ἐπειδὴ ἡ κεφαλὴ μου εὐρίσκεται, ὅπως τὴν βλέπετε, στραβά, αἰωνίως τὰ φαινόμενα θὰ με ἀπατοῦν: ἡ θέλησίς μου θὰ παλαίη μετὰ τὰς πράξεις μου: διότι ἐνῶ θὰ θέλω νὰ προχωρήσω, θὰ ὀπισθοδρομῶ. Τετέλεσται, φίλε μου! Ὀλόκληρος ἡ ζωὴ μου θὰ εἶναι αἰωνία ὀπισθοδρομῆσις! Ἐὰν ἡ κεφαλὴ μου θέλῃ νὰ ὑπάγῃ ἐμπρός, τὰ ποδάρια μου θὰ με φέρουν ὀπίσω: ἢ μὴ κινήσῃς θὰ οὐδετερώσῃ τὴν ἄλλην, καὶ οὕτω θὰ πάσχω ὅτι αἱ πάπαι καὶ οἱ γάλλοι ὅταν κόπτουν τὴν μίαν τῶν πτερίγων των: θὰ περιστρέφωμι αἰωνίως. Αἰσθήματα, ἀντιλήψεις, δια μου θὰ συγχέωνται. Ποῦ λοιπὸν εἶμαι; Τί θὰ γείνω; Ἀ: ἐμὲ φαίνεται εἶπεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος: « Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου. »

— Καὶ ὅμως, εἶπε γελῶν, ἡ ἀσθενεία σου δὲν ὀλιγοστεύει τὴν πολυμάθειάν σου.

— Πῶς, ἐπανέλαθε, πῶς θὰ ἐκτελῶνται αἱ συνήθεις ὑπηρεσίαι τοῦ σώματός μου; Πῶς τὰ ὄργανα τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τὰ ὄργανα τῆς χωνεύσεως θὰ ὑποφέρουν τὴν παράδοξον αὐτὴν ἀνατροπὴν ὕλων μου τῶν δυνάμεων; Εἶμαι λοιπὸν ἐκτρωμα ἐνσαρκωμένον, ψεύθος ζῶν, τέρας τὸ ὅποιον θὰ βάλουν μετὰ θάνατον εἰς τὸ οἰνόπνευμα διὰ νὰ τὸ βλέπουν οἱ τυχόντες;

Ἐγὼ δὲ ἐθαύμαζον βλέπων τόσον πνεῦμα καὶ τόσον παραφροσύνην ἐν ταυτῷ, βλέπων ἄνθρωπον ἐπὶ τοσοῦτον πεπωρωμένον, ἐξάγοντα συμπεράσματα τόσῳ ἀκριβῆ ἐκ προφανῶν παραλογισμῶν. Βαλὼν τὸν δάκτυλον εἰς τὴν βίβλιν καὶ τὴν χεῖρα εἰς τὴν κοιλίαν του, τὸν ὑπεχρέωσα νὰ σταθῇ ὀρθός καὶ τὸν ἠρώτησα:

— Τὰ χεῖρά μου εἶναι κατὰ κάθετον τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου;

— Μάλιστα.

— Τὸ ἐν δὲν εἶναι ἐπάνω εἰς τὴν κοιλίαν, καὶ τὸ ἄλλο ἐπάνω εἰς τὴν μύτιν σου;

— Μάλιστα.

— Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ μύτις σου εἶναι εἰς τὴν μέσσην τοῦ προσώπου σου, εἶναι φανερόν ὅτι . . .

— Ἄρξ με, μὴ με σκοτιζῆς πλέον. Πρὸ μίτης ὥρας με βιάζεις νὰ κρατῶ τὴν κεφαλὴν μου γυρισμένην εἰς τὴν βράχιν μου, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ μὴ περιγελάς. Δὲν με λυπεῖσαι;

Καὶ ἔπεσον εἰς τὸ θρανίον του ὡς κωμικῶς καὶ καταβεβλημένος ὑπὸ δεινῶν ἀγώνων. Προσῆλθε τοὺς ὀφθαλμούς του εἰς τὴν ἐστίαν, καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεκάγχασεν οὕτω πως, ὥστε ἐνόμισα ὅτι ἀνέλαβε τὸ λογικόν του.

— Τί γελᾷς; τὸν ἠρώτησα.
 — Μὲ ἤλθε μία ἰδέα. Ἐάν κάμω ποτὲ κακούρημα ἀξίον ἀγγόνης, πῶς θὰ μὲ κρεμάσουν; Τί ὄρατον θέαμα! πῶς θὰ γελᾷ τὸ σκολογιόν! Ὁ δῆμιος δὲν θὰ ἔχη τὴν γενναϊότητα νὰ ἐκτελέσῃ τὸ χρέος του. Φαντασθῆτε πλὴν τούτου ἂν ἐπρόκειτο νὰ μὲ μαστιγώσουν ἢ ἐπιθεώρησις τῆς ποιητῆς δὲν θὰ μὲ ἦτον δύσκολος... Ἐ! τί λέγετε; ἢ ἐάν ἐκαθήμεν εἰς ἀλογον, τί εὐμορφος θὰ ἐφαινόμην; ἢ ἐάν μὲ ἤρχετο ὄρεξις νὰ ἐρωτευθῶ...
 — Ὅλον τὸ κακὸν μέρος τῶν πραγμάτων βλέπεις, εἶπον ὑπολαβόν.
 — Καὶ πῶς διαφοροτικά; ἔχω καὶ καλόν;
 Καὶ ἐξηκολούθει γελῶν μετ' ἡμῶν λαβῶν δὲ μετ' ὀλίγον ἀνάγκην τοῦ μανδουλίου του, ἔφερε μὴ χαννικῶς τὴν χεῖρα πρὸς τὸ ὄπισθεν μέρος, ὅπου συνειθίζε νὰ τὸ βάλλῃ ἄλλοτε. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εὔρε τὴν θέσιν ἠπόρησε καὶ ἔφερε τὴν χεῖρα εἰς τὸ θυλάκιον τὸ ὅποιον, διὰ τὸν νέον τρόπον τῆς ἐνδυμασίας, εὔρισκετο εἰς τὰ γόνατά του.
 — Ἡ ἔξις, εἶπεν, εἶναι τόσον δυνατὴ καὶ ὁμως θὰ τὴν νικήσω.
 Ὅτε ἐσηκώθη μ' ἔτεινε τὴν δεξιάν, καὶ ἂν καὶ ἐδυσκολεύετο νὰ περιπατήσῃ ὅπως ἦτον ἐνδεδυμένος, μὲ συνώδευσεν ὁμως μέχρι τῆς θύρας.
 — Καλὰ ὑπάγεις, εἶπα ἂν καὶ εἶσαι βιχαμένος νὰ περιπατῆς ὡς κάβουρας, ἔχεις ὁμως, βλέπω, πολλὴν εὐκολίαν.
 Αὐτὸς δὲ σκεφθεὶς ὀλίγον ἀπεκρίθη περίλυπος.
 — Νὰ ἤξευρες πόσῃν δυσκολίαν δοκιμάζω! καὶ ὁμως πρέπει νὰ συνειθίσω.
 Ἐνα μῆνα διήρκεσεν ἡ μονομανία αὐτῆ, χωρὶς νὰ ὠφελήσῃσιν οὔτε τὰ ἱατρικὰ οὔτε αἱ συμβουλαί μου. Τὸν διώρισαν λουτρά, ψυχρολουσίαν, καπνίσματα, ὅλα ὁμως ἀπέτυχον ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἔπεσε κατὰ τύχην εἰς τὰς χεῖράς μου ἀρχαῖον βιβλίον ἱατρικῆς, οὗτινος ὁ συγγραφεὺς διηγείτο τὴν θεραπείαν ἀσθενούς παραδόξου ὅσον καὶ ὁ φίλος μου Νικόδημος. Ὁ ἀσθενὴς ἐκεῖνος ἦτο βασιλεὺς πιστεύων ὅτι ἡ μύτις του εἶχε γενεὴ ὀγκωδέστερα καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματός του, καὶ ὅτι ἐθεράπευσε τὴν φαντασιοκοπίαν αὐτοῦ διὰ σφοδροῦ τινος κλόνου. Τοῦτο ἀναγνοὺς ἀπεφάσισα καὶ ἐγὼ νὰ μετέλθω τὸ αὐτὸ σύστημα, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ὀξύ, καὶ νὰ ὑποβάλλω τὸν ἄρρωστον μου εἰς ἠλεκτρικὴν προσβολήν. Μετὰ πολλὰς δὲ συζητήσεις τὸν κατέπεισα ὅτι, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ ἡ κεφαλὴ του εἰς τὴν φυσικὴν τῆς θέσιν, μόνη θεραπεία ὑπῆρχεν ἢ διὰ τῆς ἠλεκτρικῆς μηχανῆς.
 Ἴδου δὲ τί ἐπραξά.
 Φαντάσθητε τὴν αἰθουσαν τοῦ Νικόδημου φωτισμένην ἀμυδρῶς ὑπὸ δύο κεριῶν, τὸν μαῦρον, ἐντρομον ἕνεκα τῶν προετοιμασιῶν, βοηθουντά με εἰς τακτοποιήσιν τῆς μηχανῆς, ἕνα χειροῦργον, φίλον μου, καταγινόμενον μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν παρασκευὴν αὐτῆς, καὶ τὸν ἀσθενὴ ἐξηλωμένον ἐπὶ μακροῦ θρανίου, καὶ περίτροπον στρέφοντα τὸ βλέμμα πρὸς τὸν κρυστάλλινον τροχὸν καὶ τὰ περαστῆματά του. Κι-

τωρθώσαμεν δὲ μετὰ πολλοῦ κόπου νὰ δέσωμεν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς του, εἰπόντες ὅτι ἦτο τοῦτο ἀναπόφευκτον διὰ νὰ προλάβωμεν πᾶσαν κίνησιν, εἰ καὶ ἀκουσίαν, καὶ νὰ προεξασφαλίσωμεν τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἱατρικοῦ. Ὁ Γεώργιος, ὅστις μᾶς ἐβλεπεν ὑπομειδιῶντας, ἤρχισε νὰ γελᾷ ἡμεῖς δὲ, φοβούμενοι μὴ ἀνατρέψῃ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου, τὸν ἀπεπέμφαμεν.
 Ἴδου ἡ μηχανὴ ἐτοιμὴ σπινθηροβολεῖ, κροτεῖ καὶ ἐκρήνυται ὁ Νικόδημος προσβληθεὶς, ἀναπηδᾷ, καὶ δὲν μὲ δίδει καιρὸν νὰ καταφέρω εἰς τὸν λαμῖόν του τὸν βίαιον κλόνον, ὅστις θὰ ἐθεράπευε τὴν πάσχουσαν φαντασίαν του ἄφοῦ δὲ ἐψηλαφίσθη μὲ τὰς χεῖράς του ἐξηπλώθη ἐκ νέου εἰπών.
 — Κάτι τι ἐξεκόλλησε μὲ φαίνεται ὅτι εἶμαι καλῆτερα.
 — Θάρρος, καὶ μὴ κινεῖται.
 Περσεκεύσαμεν καὶ αὐτὴς τὴν μηχανήν, καὶ ἐδέσαμεν στερεότερα τὰς χεῖρας τοῦ πάσχοντος ἢ ἄκρα τοῦ σωλῆνος ἐφρημόζετο εἰς τὸν λαμῖόν του.
 Ἴδου ὁ σπινθῆρ ὁ συναδέλφός μου κτυπᾷ δυνατὰ τὸν τράχηλον τοῦ ἀσθενούς, καὶ ἐγὼ στρεφογυρίζω τὴν κεφαλὴν του οὕτω πως, ὥστε ἠσθάνθη ἰκανὸν πόνον.
 — Δόξα σοι ὁ Θεός! ἀνεκράξαμεν καὶ οἱ δύο χειροῦργοι.
 — Ἐτελείωσεν; ἐψιθύρισεν ὁ Νικόδημος.
 — Ἡ θεραπεία ἐγένετο ἐντελεστάτη.
 — Εὐχαριστῶ τὸν Θεόν! γρήγορα καθρέπτην. Καὶ κατοπτριθεῖς.
 — Τί εὐτυχία! ἀνεφώνησε, φίλοι μου.
 Ἐμεινε δύο ἡμέρας εἰς τὴν κλίναν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐσηκώθη κατὰ πάντα ὑγιής.
 (Ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ.)

— 000 —

ΜΕΘΟΔΙΟΣ Ο ΑΝΘΡΑΚΙΤΗΣ (α).

Ἡ παρατιθεμένη περιπαθὴς καὶ ἀφελὴς ἐπιστολὴ τοῦ αἰοιδίμου τούτου ἱερομονάχου, ἀρίστου μαθηματικοῦ, φιλοσόφου, καὶ θεολόγου (β) διαπρέποντος μεταξὺ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ κατὰ τὴν Ἡπειρον, Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν πεπαιδευμένων, συνοδευομένη μετὰ τῆς ἱκετηρίου ἐκθέσεως (γ)

(α) Ἡ βιογραφία αὕτη ἐκδίδεται ὡς ἀπόσπασμα ἡμετέρου ἀνεκδότου πονήματος, ἐπιγραφομένου «Βιογραφικὴ συλλογὴ, ἢ κατάλογος Ἑλλήνων σοφῶν καὶ λογίων, ἀρχαιότατων ἐν Ἡπειρῇ, Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, κατὰ τὴν ΙΓ' ΙΖ' καὶ ΙΙΙ' αἰώνων», μετ' ὧν ὑπὲρ τοῦ πενήτηκοντα ἐπιφαίνονται ὅλοι σχεδὸν ἄγνωστοι καὶ ἀμνημόνευτοι διελθόντες, κτλ.»

(β) Περὶ τῶν ὑψηλῶν μαθηματικῶν γνῶσεων, τῆς τε φιλοσοφικῆς καὶ θεολογικῆς αὐτοῦ μαθήσεως, ἀρκούντως ἐξηγεῖται ὁ σοφὸς αὐτοῦ μαθητὴς Μπαλάνος ὁ Βασιλόπουλος (ἰδὲ Μαθηματικὴ ὁδὸς, τόμ. Α' σελ. ΧΙ).

(γ) Ἡ δὲ τὴν ἡμετέραν χρονογραφίαν, τόμ. Β' σελ. 277.

τῶν προκρίτων Ἰωαννιτῶν, ἦν ἀπηύθυνεν πρὸς τὸν Ἅγιον Νικομηδείας τὴν 16' Αὐγούστου 1729, χορηγοῦσιν ἡμῖν ἀκούσαν τινα ὑλὴν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὄσα περὶ αὐτοῦ ὁ Μοσχοπολίτης Προκόπιος ἐν ὀλίγοις ἀπεμνημόνευσε, καὶ ὁ Γεώργιος Βανδότης, (Ἐκκλ. ἱστορ. Μελετίου, τόμ. Δ'.) διὰ πλειόνων ἀνέφερον.
 Ὁ γεναρὸς οὗτος Ἡπειρώτης, γεννηθεὶς ἐν Ἰωαννίνοις, διήλθεν αὐτόσε τὴν νεανικὴν καὶ μέρος τῆς ἀνδρικῆς του ἡλικίας, διακούσας καὶ τῶν μαθημάτων τοῦ σοφοῦ Γεωργίου Σουδοῦρη, σχολαρχοῦντος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1680. Ὅτι δὲ καὶ γονέων εὐπόρων κημοίρησε, δηλοῦται τοῦτο ἐκ τῆς πολυετούς αὐτοῦ διατριβῆς καὶ μαθητεύσεως κατὰ τὰ ἐν Ἰταλίᾳ διαπρέποντα φροντιστήρια, καθ' ἃ ὁ Προκόπιος μαρτυρεῖ, διατριβῆς, ἧτις ἀνευ οἰκείας δαπάνης καθίστατο αὐτῷ ἀνεπίτευκτος. Ἐγεννήθη δὲ περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΖ' ἐκατονταετηρίδος, ἀλλὰ κατὰ ποῖον ἔτος ἀγνοῦται, ὡς ἀγνοεῖται καὶ πότε ἀπεδήμησεν εἰς Ἰταλίαν, καὶ κατὰ ποῖον ἔτος τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΙΙ' ἐκατονταετηρίδος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χώραν, εἰ καὶ ὁ Κούμας ὀρίζει τὸ 1715.
 Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ αἰοιδίμου ἁγίου Λιτσᾶς καὶ Ἀγράφων Κυρίου Νεκταρίου (ὡς ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ σοφοῦ τούτου ἐκτιθεταί) ἀχρονολογητοῦ κατ' ἀτυχίαν, ἀλλὰ πιθανότατα γραφείσης πρὸ τοῦ 1745, ἐξάγεται ὅτι ὁ ῥηθεὶς Μπαλάνος Βασιλόπουλος, μειράκιον ἤδη, διετέλει μαθητῶν παρὰ τῷ Μεθόδιῳ, γέροντι τὴν ἡλικίαν, ὅτε οὗτος ἐσχολάρχει εἰς Καστορίαν, ἀφ' ἧς, κατὰ τὴν εἰρημένην τῶν Ἰωαννιτῶν ἐκθεσιν, προσεκλήθη εἰς Σιάτισταν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰωάννινα ὡς σχολάρχης, ὅπου διέμεινε σχολαρχῶν μέχρι τοῦ 1723, τῇ ἡλικίᾳ ἤδη προγεθνηκῶς.
 Ἐκ τῆς Ἰωαννιτικῆς ἐκθέσεως πληροφοροῦμεθα πρὸς τούτους ὅτι τινὲς τῶν τότε ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ πεπαιδευμένων συνησπίσθησαν κατὰ τοῦ σοφοῦ ἐκεῖνου κληρικοῦ διεγείραντες αὐτῷ δίκην σφοδροτάτου ἀνέμου ἀλλεπάλληλα κύματα καὶ λαίλαπας ψευδεπιπλάστων κατηγοριῶν, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ καταποντίσαι τὴν ἀγαθὴν φήμην αὐτοῦ. «Οἱ, ὡς εἴρηται, ἐχθροὶ ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ σκοπῷ, διαστρέψαντες, ὡς εἴκεν, ἐκ συνθήματος τὰ τετράδια τῶν τῆς σχολαστικῆς ἐκείνου φιλοσοφίας παραδόσεων, ἢ δυσμενέστατα σχολιάσαντες τὰς ἀρρημένους ἐνοίας, ἠρμήνευσαν καὶ κατεδικάζον τὸ φιλοσοφικὸν του δοκίμιον ὡς ὑποκρύπτον τὰς ἀρχὰς τῆς νεοφανοῦς αἰρέσεως τοῦ Μελίνου (α), καὶ αἱ τοιαῦται καὶ τοσαῦται βαρύνταται κατηγορίαι διασπαρείσασαι,

περιήλθον καὶ εἰς τὰς ἀκοὰς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου.
 Ἰερὸν καθήκον ἐκτελοῦσα ἡ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ μετεκαλέσατο εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν σοφὸν τῆς Ἡπείρου διδάσκαλον, ἵνα ἀπολογηθῇ διὰ καὶ ἠναγκάσθη μεταβῆναι ἐκεῖσε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1723, συνεπάρχων πρὸς τὸ βῆρος τοῦ γήρατος καὶ τὸ φιλάσθενον καὶ τὴν ἐνδειαν, καθότι τὸν χρυσὸν οὐδέποτε ἐλάτρευσε. Συγκροτηθείσης δὲ ἐν ταῖς Πατριαρχείαις συνόδου, προεδρεύοντος τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου, καὶ προεδρεύοντος τοῦ Ἱεροσολύμων Χρυσάθου, προσήγαγεν ὁ κατηγορούμενος τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, καὶ ἀπελογήθη βεβαιῶν ὅτι οὐδὲν ἔγραψε δογματικῶς, ἀντιβάνον εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὰ δόγματα τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἡ ἱερά Σύνοδος αὐστηρῶς πρὸς τοιαῦτα ζητήματα διατεθειμένη, ἐθεώρησε μὲν τὸν Μεθόδιον ὡς μὴ ἀφεστηκῶτα τῆς ἀρθοδοξίας, ἀλλ' ἐπὶ περιορισμῷ καὶ παραδειγματισμῷ τῶν φιλοσοφούντων, ἀπεφάνθη ὅπως ἐνώπιον αὐτῆς ἀποτεφρωθῇ τὸ φιλοσοφικὸν του δοκίμιον, καὶ ἀπευθυνθῶσιν ἐγκύκλιοι πανταχοῦ, ἵνα, ὅπου ἂν εὑρεθῇ ἀντίγραφον ἢ τετράδιον τοῦ πονήματος τούτου δημοσίως παραδοθῇ τῷ πυρὶ (α). Τοιαύτη λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ κατηγορία, ἢ κατὰ τοῦ σχολάρχου τῶν Ἰωαννίνων γενομένη, καὶ οὐχὶ ὅποιαν ὁ Κούμας ἀναφέρει (Τόμ. Θ' τῆς γενικῆς ἱστορ. σελ. 560), ὅτι δῆθεν ἐφείλκυσε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν τῶν λογίων καὶ κληρικῶν ὁ Μεθόδιος, διότι ἠθέλησε νὰ εἰσαῇ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Μαλεμβράχου. Ὅποσον διέμεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ τοσοῦτον αὐστηρῶς δυσφημισθεὶς φιλόσοφος, ἀγνοεῖται, καὶ ἀμφίβολον ἂν ἐπανῆλθεν ἢ διέμεινεν εἰς τὴν πατρίδα του ὡς καὶ πρότερον σχολαρχῶν ἐν τῷ τοῦ Γκιούμα φροντιστηρίῳ (β); διότι ἐπὶ ἄλ-

(α) Ὁ ἀξιότιμος Κύριος Α. Βρετὸς ἐν τῷ Β' μέρει τῆς Νεοελληνικῆς φιλολ. (σελ. 311) κατὰ παραδρομὴν ἀποδίδωσι τὸ ἀνωτέρω πάθημα εἰς τὸν Μπαλάνον Βασιλόπουλον καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Μεθόδιον.
 (β) Τοῦ Γεωργίου Αἰνιᾶνος ἡ γνώμη ὅτι ὁ αἰμνηστος Εὐγένιος ἐμαθήτευσεν ἐν Ἰωαννίνοις παρὰ τῷ Μεθόδιῳ, ὑπάρχει ἀποδοκιμαστέα. Διότι καὶ ἐάν ὑποθεθῇ ὅτι ὁ προμνηθεὶς Μεθόδιος ἐπανελθὼν ἐξῆσε σχολαρχῶν ἐν Ἰωαννίνοις μέχρι τοῦ 1730, ὁ Εὐγένιος, γεννηθεὶς τῷ 1716 εἶχεν ἤδη ἡλικίαν 14 ἐτῶν, ἐξ ὧν ἐάν ἀφαιρέσωμεν τρία τοῦλάχιστον ἔτη ἀρκούντα ὀπωσοῦν εἰς τὸ ἀκροασθῆναι τὰ τοῦ Μεθόδιου ὑψηλὰ μαθήματα, ἐξάγεται ὅτι ἑνδεκαετῆς μετέβη εἰς Ἰωάννινα, καὶ δεκαετῆς εἰς Ἄρταν, ὅπου ὡς ἐν τῇ βιογραφίᾳ αὐτοῦ ἐκτιθέμεθα, διέμεινεν ἱκανὸν ἔτη. — Συμβιβάζεται ἢ ἐν Ἰωαννίνοις τοῦ Εὐγενίου μαθήτευσε, ἐάν παραδεχθῶμεν ὅτι ἦλθεν ἐκεῖσε μετὰ τὸ 1730, καὶ ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ ἱερομονάχῳ Μακαρίῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ σχολαρχοῦντι ἤδη ἐν τῇ τοῦ Ἐπιφανίου σχολῇ, τῇ ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Μαρουσῶν διατηρουμένῃ, ἐφ' ἧ καὶ ἐφείλκυσε τῆς φιλοπείρητος ταύτης οἰκογενείας τὴν συνδρομὴν καὶ ἐνοικίαν καὶ ἐν τούτοις τὴν ἀντιζηλίαν καὶ ἀντιπάθειαν τοῦ προμνησθέντος Μπαλάνου Βασιλοπούλου, σχολαρχοῦντος πρὸ τοῦ 1730 ἐν τῇ τοῦ Γκιούμα σχολῇ, διότι καὶ τότε, ὡς καὶ μετέπειτα οἱ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ ἐκατέρως τῶν δύο σχολῶν ἀτίμητοι καὶ μέχρι δυσμενεῖς προσεφέροντο.

λους τισι δεδομένοις, εικάζεται και ἐκ τῆς ἐπισυναπτομένης ἀχρονολογήτου αὐτοῦ ἐπιστολῆς, (ἀπευθυνομένης πρὸς τὴν τότε σχολάρχην τῶν ἐν Τρίκῃ Φροντιστηρίου, Αναστάσιον (α),) εικάζεται λέγοντες ὅτι ἐγράψεν αὐτὴν ἐκ Σιατίστης, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων περιεχομένων τῆς ἐπιστολῆς τεκμαίρομεν, ὅτι ἐγράφη μετὰ τὸ δυστύχημα, εἰς τὸ ἐνέπλεξαν αὐτὴν, ὡς εἶπομεν, οἱ φθονοῦντες τὸν δίασημον ἐκεῖνον σοφὸν, καὶ ἰσως διέμενεν ἐν Σιατίστῃ διαδιδάσκων μὲν ἢ διδάσκων.

Ταῦτα ἐν ὀλίγοις ἐκτίθενται περὶ τῶν περιστατικῶν καὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ ἀειμνήστου τούτου κληρικοῦ σοφοῦ, διότι πλείονα οὐκ ἔχομεν προσθεῖναι. Περὶ δὲ τῶν συγγραμμάτων καὶ πονημάτων αὐτοῦ ἱκανῶν καὶ ἀξιολόγων βεβαιώσεως ἐξηγημένων ἐκ τῆς γραφίδος αὐτοῦ (β), διεσώθησαν καὶ ἐξήλθον εἰς φῶς; τὸ θεολογικὸν τὸ πόνημα « Βασικὸς λογικῶν προβάτων » (Νισοῦ, φιλολογίας μέρος Α'. Σελ. 55) ἢ τε « Μαθηματικὴ ὁδὸς » ἢ ὁ Μεθόδιος ἐκ τοῦ Λατινικοῦ μετέφρασε, καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Μπαλάνης; ὁ Βασιλόπουλος ἀνέπτυξε καὶ ἐπεξετίθει (αὐτόθι μέρος Β'. Σελ. 57).

Περαινοῦμεν δὲ τὴν σύντομον τοῦ ἀειμνήστου αὐτοῦ βιογραφίαν παραθέτοντες καὶ τὸ περὶ αὐτοῦ συντεταγμένον ἐπιγράμμα τοῦ ἐκ Κρήτης Κυρίου Ἰγνατίου τοῦ Μεταξοπούλου (Μαθ. ὁδός, σελ. XXII)

Ὡς ἐθέλωτα δύνει ἀπὸ Ἐσπερίης ἐφ' Ἐῶαν; καλὰ μαθήματ' ἄγει, ὡς παλινουτερίως.
Ὡρ τε ὁδηγὸς ἔης υἱέσσι σοφῶν γειτοτέρων, τοῖσιν ἔση θ' ἔης, ὡς τε δίδωσι Θεός.
Τῷ θρησκῶ περ ἔδω, ὡς τετρακτὸς Μεθόδιε! ἔδρες ἀθαλασίην λείμμασι σῆς σοφίης.

« Πανέντιμος καὶ λογιώτατος ἀδελφεὲ διδάσκαλε τοῦ ἐν Τρίκῃ Φροντιστηρίου, Κύρ Αναστάσιε! ἐξ ὅλης μου καρδίας ἀσπάζομαι σε.

» Τὸ παρ' αὐτῆς ἐφετόν μοι περιχαρῶς ἐδέχθην, τὸ τε υἱέας αὐτῆς, καὶ τὴν, ἣν εὖνοιαν παρὰ τοῖς αὐτόθι ἔχει, οὐ μικρὸν ἐχάρην, τοιαῦτα ἀρετῆς δώρα. Ὡσαύτως καὶ τὸ πρὸς τὸν Ἅγιον Καστορίας γράμμα διὰ πιστοῦ ἀπέστειλα (γ), καὶ τῷ Κ. Κωνσταντίνῳ Σχετῆνὲ γέγραφα ὅσα προσήκοντα δι' αὐ-

(α) Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, τέσσαρες πεπαιδευμένοι τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀπονημνησκόμενοι παρ' ἄλλων, καὶ παρ' ἡμῶν ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ.

Α'. Ἀναστάσιος ἱερεὺς Παπᾶ Βασιλείου, σχολάρχης ἐν Ἰωαννίνοις. Β'. Ἀναστάσιος ὁ ἐπικληθεὶς Πόππας, Ἰωαννίτης καὶ αὐτὸς διδάσκαλος, καὶ συντάκτης τῆς βιβλίου, κηλουμένης « Φωσφῆρος ». Γ'. Ἀναστάσιος ὁ Γέρδιος, καὶ Δ'. ὁ Ἰωαννίτης Ἀναστάσιος Βασιλόπουλος, πρὸς ὃν πιθανῶς ἀπερβόνη ἢ περὶ τῆς ὁ λόγος ἐπιστολὴ τοῦ Μεθόδιου.

(β) Κατὰ τὴν μαρτυρίαν Κοσμᾶ τοῦ Μπαλάνου ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Ἀλγέρας του, συνέγραψε καὶ θεολογικὸν τι πόνημα ἐπιγραφόμενον « Χριστιανικαὶ διδασκαλίαι »

(γ) Ἐκ τούτου ἐμφαίνεται, ὅτι ἐκ Σιατίστης ἢ ἄλλης τινὸς θέσεως, κειμένης μεταξὺ Τρίκκης καὶ Καστορίας ἐγράφη ἢ ἐπιστολὴ αὕτη.

τὴν, δι' ὧν ἐλπίζω τοῦ ἐφετοῦ ἐπιτυχεῖν. Καὶ πρότερον ὡσαύτως δι' ἰδιοχείρου μου ἠπάσθη ἡδέως καὶ ἐκ καρδίας τὸ πύχθη, καὶ συγχώρησιν ὀλοτελή σοι δέδωκα ζητήσαντι (α) καὶ εἶθε προσδέξαιτο ὁ Κύριος. Ἀνέγων καὶ τὸ ἐς τὰ μάλιστα ἐντεχνον καὶ γλαφυρὸν αὐτῆς πρὸς τὸν ὑπολαμβάνοντα πάντα ἐπίστασθαι (β) καὶ μηδὲν ἀγνοεῖν, ἐν τῷ βῆθει δὲ τὸ ἀμαθὲς ἔχοντα, παρ' οὗ ἡ ἀλήθεια παρηγοκίμηται ὑπὸ τοῦ ψεύδους, παραπολύ. Ὁ σκηναὶς περικείμενος, καὶ τὸ ἐγκοτον ἄχρι κεφαλαίας ἐπισκιάζων, καὶ ἀλόγῳ φορῆ τοῦ καθεστηκότος ἐξω πρὸς ἀμύναν, καθιέμενος, ὡς τε οἶον τε λεγειν τὴν ὑμετέραν περιγραφὴν, σὺ τὸ πᾶν περιέχων, ἀλλ' ἐκ τοῦ προχείρου μάλιστα εἶναι (περιφρονητέος ἐστὶ). Τοιαῦτα ἢ χροιά τῆς διανοίας αὐτοῦ ἐν συντόμῳ. Τί δὲ χρὴ ποιεῖν, ἀγαπητέ; Ὅπλα κατὰ τῶν τοιούτων ἐγείρειν οὐκ εὐλογον, οὐ γὰρ φιλοσοφικὸν καταδιώκειν καὶ μισεῖσθαι τὸ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως. Ἐγὼ μὲν αὐτῷ, κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον, τὸ πᾶν ἀρῆκα' συγγνώμη λαιδορίας ἀμείνων' παραπλησίως αὐτῆς δεσμαι. ἔχσον αὐτόν, ἀπρακτί σοι καθυλακτεῖ, ἱκανὴν δίκην ἔχει, οὐδὲν δ' ὄφελος κάλαμον κινεῖν, βέλος κατὰ πλησίον. Βουλαίμην καγὼ πρὸς αὐτὴν, πρὸς τῆς ἀγάπης τῆς πρὸς Χριστόν, ὡς προβεβηκὸς ἤδη τῆ ἡλικίᾳ (εἰπεῖν). Ἔως πότε ὁ ἀγαπητός μοι Κ. Αναστάσιος εὐθύνων; ἔως πότε ὀργῆς ἦτων; τίς ἢ τοσαύτη βαρύνμητις κατὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἐπιτεταμένη ἀγάπη; Οὐ τὸ πᾶν ἐκ καρδίας ἀρῆκα' σοι; οὐκ ἐσμὲν ἀδελφοί; Οὐ μίαν Κυρίου τραπέζης; οὐ μίαν πίστει, μίαν ἐκκλησίαν, τοῖς αὐτοῖς μυστηρίοις συνδεδεμέθα; Περὶ τίνας δι' ἡ τοιαῦτα ἔρις; Περὶ φιλοσοφίας; ἐρεσχηλίας; Ἐρρέτωσαν ἅπαντες, οἱ τε πάλαι καὶ νῦν φιλοσοφοῦντες, οἱ ἄρχαί κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπιπλάστους τιθέμενοι! Ἡ τῶν ἐθνικῶν φιλοσοφία, πᾶσα ἐπισκιάζομένη, πᾶσα μάταιος, κατὰ τὸν ἱεροφάντορα, ἢ τούτων διάνοια, ὄψυτάτη πρὸς τὴν τῆς ματαιότητος θεωρίαν, πρὸς δὲ τὴν ταῦ ἀληθινοῦ φωτὸς κατανόησιν ἐξημαρῶται. Μία ἀλήθεια, Χριστὸς ἐσταυρωμένος. Οὐδὲν ἕτερον ἀληθὲς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς κρότος; Ἰκανῶς κεκοπιήκατε, καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῶν πόνων ὑμῶν ἔχετε, ὅσα ἠθελήσατε, ἐποιήσατέ μοι! Κατεφρονήσατε, ὑβρίσατε, ἠτιμάσατε (γ) περιψήμα

(α) Ὁ ἀναφερόμενος Ἀναστάσιος ἦν ἐκ τῶν κατηγορῶν καὶ συκοφαντῶν τοῦ Μεθόδιου, αἰτήσεως, ὡς φαίνεται, συγγνώμην, μετὰ τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπάνοδον αὐτοῦ.

(β) Ἄγνοεῖται ὅποιος ἦν ὁ πρὸς ὃν ἐγράψεν ὁ Ἀναστάσιος τὸ γλαφυρὸν καὶ ἐντεχνον γράμμα ἢ πραγματικῶν δεικνύεται δὲ ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Μεθόδιου ὅτι ὑπῆρχε προσηλιε τις, καὶ σοφιστής, ἐπιμένων εἰς τὸ δυσφημεῖν καὶ καταδικάζειν τὸν Μεθόδιον ἐπὶ ἀμαθίᾳ ἢ ἀσεθείᾳ, ὑπερ' οὗ ὁ Ἀναστάσιος ἀνηγέρει μὲν καὶ ἀντετάτατο, ἀλλ' ὀφρλίως καὶ διαμενῶς. Ὅθεν πρὸς παῦσαν τῆς τοιαύτης ἔριδος, ἀντικείμενον ἔχουσης τὸ πρόσωπον τοῦ Μεθόδιου, ἐνεγράψεν οὗτος ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ τὴν τε ἀποδοκιμασίαν καὶ λύπην του.

(γ) Τὸ ἠτιμάσατε, περιψήμα με ἀνεδείξατε, καὶ ὑποδεικνύει, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγράφη μετὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει καταδίχην τοῦ πονήματος τοῦ Μεθόδιου.

με ἀνεδείξατε, ἀποτρόπαιον ἀνθρώποις, οὐμὴν δὲ Θεῷ. Τί ἐτι ἐπιζητεῖτε; τὰ πάλαι ἀνακυκλοῦν καὶ τὰς λύπας ἀναστομοῦν; Ὅρατε, ὅτι ἐστι καὶ ὀφθαλμὸς ἐκδικήσεως. Ταῦτα μὲν ὡς πατήρ' ὑμεῖς δὲ κατὰ τὸ δοκοῦν ὑμῖν ποιεῖτε. Ἰγναίοντες! »

Ὁ ΜΕΘΟΔΙΟΣ.

X. APABANTINOS.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ.

—000—

Ἦτο ποτὲ τις ἔμπορος, ὅστις ἀπελθὼν μετὰ τῆς γυναικὸς εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ κερδήσας ἱκανά, ἐπαβιάσθη μετὰ τινα ἔτη διὰ τὴν ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν ἐξ ἧς κατήγετο' εἶχε δὲ υἱὸν καὶ θυγατέρα. Καὶ ὁ μὲν τετραετὴς αὐτοῦ υἱὸς ὠνομάζετο Ἰωάννης, τὸ δὲ κοράσιον, μῆλις τριετὲς, Μαρία. Κατὰ τὸν διὰ πλοῦτον ἐπῆλθεν αἰφνης τρομερὰ θύελλα, καὶ ὁ πλοίαρχος εἶπε πρὸς πάντας ὅτι εὐρίσκοντο εἰς μέγαν κίνδυνον, διότι ὁ ἀνεμὸς ὤθει αὐτοὺς πρὸς τὰς νήσους, ἐφ' ὧν τὸ πλοῖον ἀφεύκτως ἤθελε συντριβῆ. Ὁ ταλαίπωρος ἔμπορος ἀκούσας τοῦτο, ἔλαβε μεγάλην σανίδα καὶ ἔδασεν ἐπ' αὐτῆς τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του' ἐμελλε δὲ νὰ δεθῆ καὶ αὐτός, ἀλλὰ καιρὸς πλέον δὲν ἦτο' διότι τὸ πλοῖον ἐξοκείλαν ἐπὶ βράχου διεβράγη, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ δὲ σανίς, ἐφ' ἧς ἡ γυνὴ καὶ τὰ δύο τέκνα, πλέουσα ὡς πλοίαριον, ἦλθεν εἰς τινα νήσον' τότε ἡ γυνὴ λύσασα τὰ σχοινία ἀπέβη εἰς τὴν ξηρὰν μετὰ τῶν δύο τέκνων της.

Ἄμα δ' εὐρεθείσα εἰς ἀσφαλῆ τόπον, γονυπετήσασα εὐχαρίστησε τὸν σώσαντα αὐτοὺς Θεόν. Ἦτο ὁμοῦ περιλύπος ὡς ἀπολέσασα τὸν σύζυγόν της, καὶ συλλογιζομένη ὅτι καὶ αὐτὴ καὶ τὰ τέκνα της ἐμελλον ν' ἀποθάνωσιν ἐν αὐτῇ τῇ νήσῳ ἐκ τῆς πείνης, ἢ νὰ καταραγωθῶσιν ὑπὸ τῶν θηρίων. Τοιαῦτα διολογιζομένη παρετήρησε πολλὰ δένδρα πλήρη καρπῶν, καὶ λαβοῦσα ῥάβδον ἐτείνασέ τινος, τοὺς ὀπίους ἔδωκεν εἰς τὰ μικρὰ τέκνα της φαγοῦσα καὶ αὐτὴ. Μετὰ ταῦτα προχωρήσασα ἐπ' ἐλπίδι νὰ εὕρῃ καλύβην, ἐνόησεν ὅτι εὐρίσκετο εἰς νήσον ἐρημον' ἐπειδὴ δὲ ἀπήνησε καθ' ὄδον μέγα δένδρον κοῖλον, ἀπεφάσισε νὰ διανυκτερεύσῃ ἐν αὐτῷ. Κοιμηθεῖσα λοιπὸν μετὰ τῶν τέκνων της, τὴν ἐπιούσαν προεχώρησεν ὅσον αὐτὰ ἠδύνατο νὰ περιπατήσωσιν. Ἀνεκάλυψε δὲ φωλεὰς πινηνῶν, τῶν ὁποίων ἔλαβε τὰ ὠά. Ἄλλ' ἰδοῦσα τέλος ὅτι δὲν εὕρισκεν οὔτε ἀνθρώπους οὔτε ζῶα ἐπιβλαβῆ, ἀπεφάσισε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν θεῖαν θέλησιν, καὶ νὰ κάμῃ τὸ κατὰ δύναμιν ν' ἀναθρέψῃ καλῶς τὰ τέκνα της. Ὅτε ἐδέθη εἰς τὴν σανίδα εἶχεν εἰς τὸν κόλπον της τὸ Εὐαγγέλιον καὶ Σύνοψιν. Μετεχειρίσθη λοιπὸν αὐτὰ διὰ τὴν διδασίαν τὰ τέκνα της τὸ ἀναγινώσκων, καὶ νὰ τὰ μάθῃ νὰ γνωρίζωσι τὸν ἀγαθὸν Θεόν. Ἡμέραν δὲ τινα τὸ μικρὸν παιδίον εἶπε πρὸς αὐτὴν

Μῆτέρ μου! ποῦ εἶναι ὁ πατήρ μας; — Ἀγαπήτόν μοι τέκνον, ἀπεκρίθη ἡ ταλαίπωρος κλαίουσα, ὁ πατήρ σας ὑπῆγεν εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ἔχετε ἄλλον πατέρα τὸν ἀγαθὸν Θεόν, ὅστις εἶναι παρὼν ἂν καὶ δὲν τὸν βλέπετε. Αὐτὸς μᾶς στέλλει τοὺς καρπούς τούτους καὶ τὰ ὠά, καὶ θὰ φροντίσῃ περὶ ἡμῶν ἐν ὄσῳ τὸν ἀγαπῶμεν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας μας καὶ τὸν λατρεύωμεν. — Ἀφ' οὗ δὲ τὰ μικρὰ ταῦτα παιδιά ἐμαθον ν' ἀναγινώσκων, ἀνεγίνωσκων μετὰ πολλῆς προθυμίας πᾶν ὅτι ἦτον εἰς τὰ βιβλία των, καὶ ἐλόλουν περὶ αὐτῶν καθ' ἐκάστην. Ἄλλως τε ἦσαν πολὺ ἀγαθὰ καὶ ὑπήκοα εἰς τὴν μητέρα των.

Μετὰ δὲ δύο ἔτη ἠσθένησεν αὐτὴ, καὶ αἰσθανομένη τὸν θάνατον πλησιάζοντα, ἦτο δλη ἀνήσυχος διὰ τὰ τέκνα της' ἀλλὰ τέλος συλλογισθεῖσα ὅτι ὁ τόσον ἀγαθὸς Θεὸς ἤθελε φροντίσει περὶ αὐτῶν, κατεκλίθη εἰς τὸ κοῖλον δένδρον, καὶ καλέσασα τὰ τέκνα της εἶπε πρὸς αὐτά' — Μέλλω μετ' ὀλίγον ν' ἀποθάνω, ἀγαπητά μου τέκνα, καὶ δὲν θὰ ἔχετε πλέον μητέρα' ἐνθυμήθητε ὁμοῦ ὅτι δὲν θὰ ἦσθε ὀλομόναχα, καὶ ὅτι ὁ ἀγαθὸς Θεὸς θὰ βλέπῃ ὅ,τι θὰ κάμνετε. Μὴ παύσετέ ποτε τοῦ νὰ προσεύχεσθε πρῶτ' καὶ ἐσπέρας. Σί, ἀγαπητέ μου Ἰωάννη, φρόντιζε πολὺ περὶ τῆς ἀδελφῆς σου, μὴ τὴν μαλλώσης ποτὲ, μήτε νὰ τὴν κτυπήσης, ὡς ὦν μεγαλύτερος καὶ δυνατώτερος αὐτῆς' ἀλλὰ νὰ πηγαίνης νὰ ζητῆς δι' αὐτὴν ὠά καὶ καρπούς. — Ἦθελε νὰ εἶπῃ τι καὶ εἰς τὴν Μαρίαν, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφασε.

Τὰ ταλαίπωρα ὁμοῦ παιδιά μὴ γνωρίζοντα τί ἐστὶ θάνατος, δὲν κατελάμβανον ποσὸς τί ἤθελε νὰ εἶπῃ πρὸς αὐτὰ ἡ μήτηρ. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπέθανεν ἐνόμισαν ὅτι ἐκοιμᾶτο, καὶ δὲν ἐτόλμων νὰ κάμωσι θόρυβον φοβούμενα μήπως τὴν ἐξυπνίσωσιν. Ὁ Ἰωάννης ὑπῆγεν εἰς ἀναζήτησιν καρπῶν, καὶ ἀφ' οὗ ἐδείπνησεν κατεκλίθησεν παρὰ τὸ δένδρον καὶ ἐκοιμήθησεν ἀμρότεροι. Ἀλλὰ τὴν πρῶταν ἐξεπλάγησεν καθ' ὑπερβολὴν, ἰδόντα ὅτι ἡ μήτηρ των ἐκοιμᾶτο ἐτι, καὶ ἐλθόντα ἔσεισαν αὐτὴν ἐκ τοῦ βραχίονος διὰ τὴν ἐξυπνίσωσιν. Ἰδόντα δὲ ὅτι δὲν ἀπεκρίνετο, ἐνόμισαν ὅτι ἦτο ὄργισμένη κατ' αὐτῶν καὶ ἤρρισαν νὰ κλαίωσιν, αἰτοῦντα συγγνώμην καὶ ὑποσχόμενα ὅτι θὰ ἦναι πολλὰ φρόνιμα. Ἀλλὰ ματαίως ἐκοπιάζον. Ἐμειναν λοιπὸν ἐκεῖ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, μέχρις οὗ τὸ σῶμα ἤρχισε νὰ σήπεται. Πρῶταν δὲ τινα ἡ Μαρία κραυγᾶσασα μεγάλως εἶπε πρὸς τὸν Ἰωάννην' — Ἄ! ἀδελφε μου ἰδοὺ σκώληκες τρώγουσι τὴν ταλαίπωρον μητέρα μας, πρέπει νὰ τοὺς ἀποσπάσωμεν' ἔλα νὰ με βοηθήσης. — Ὁ Ἰωάννης ἐπλησίασεν, ἀλλὰ τὸ σῶμα ἀνέδιδεν τόσῳ βραδίαν ἀποφορὰν, ὥστε δὲν ἠδυνήθησεν νὰ μείνωσιν, ἀλλ' ἐβιάσθησεν νὰ ζητήσωσιν ἄλλο δένδρον διὰ νὰ κοιμῶνται. Δὲν ἔπαυσαν δὲ ποτὲ τοῦ νὰ προσεύχονται εἰς τὸν Θεόν' ἀνεγίνωσκων τόσον συχνὰ τὰ βιβλία των, ὥστε τὰ ἐγίνωσκων ἐκ στήθους. Ἀφ' οὗ δὲ ἀνεγίνωσκων ἀρκούντως ἐπεριπάτου ἢ ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ χόρτου καὶ συνωμίλου πρὸς ἄλλα. Ἡμέραν δὲ τινα εἶπεν ὁ Ἰωάννης πρὸς τὴν ἄ-

δελφίν του ἐνθυμούμαι ὅτι, ὅτε ἤμην πολλὰ μικρός, εὐρισκόμην εἰς τόπον ὅπου ἦσαν μεγάλαι οἰκίαι καὶ πολλοὶ ἄνθρωποι· ὁ πατήρ μας εἶχε πολλοὺς ὑπηρέτας, καὶ ἡμεῖς εἶχαμεν ὠραία ἐνδύματα. Ἀλλ' αἰφνης ὁ πατήρ μας μᾶς ἐβάλεν εἰς οἰκίαν περιπατοῦσαν ἐπὶ τοῦ ὕδατος, καὶ ἔπειτα διὰ μιᾶς μᾶς ἔδρασαν ἐπὶ σανίδος, καὶ αὐτὸς ἐβυθίσθη εἰς τὴν θάλασσαν, ὅθεν δὲν ἐπανῆλθε· καὶ ἡ ἀγαπητή μας μήτηρ εἶπεν, ὅτι αὐτὸς εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν. — Τοῦτο εἶναι πολλὰ παράδοξον, ἀπεκρίθη ἡ Μαρία· ἀλλὰ τέλος ἀφ' οὗ ἐγενεῖν, ὁ Θεὸς τὸ ἠθέλησε, διότι γνωρίζεις καλῶς, ἀδελφέ μου, ὅτι εἶναι παντοδύναμος.

Ὁ Ἰωάννης λοιπὸν καὶ ἡ Μαρία ἔμειναν ἔνδεκα ἔτη εἰς αὐτὴν τὴν νῆσον. Ἡμέραν δὲ τινα κηθήμενα ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς θαλάσσης εἶδον πλησιάζοντας ἐπὶ πλοίου πολλοὺς μαύρους. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ Μαρία ἐφοβήθη καὶ ἤθελε νὰ φύγῃ, ἀλλ' ὁ Ἰωάννης εἶπε πρὸς αὐτήν·—Ἄς μείνωμεν, ἀδελφὴ, δὲν γνωρίζεις καλῶς, ὅτι ὁ πατήρ μας, ὁ ἀγαθὸς Θεὸς εἶναι ἐδῶ, καὶ θὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἀνθρώπους τούτους ἀπὸ τοῦ νὰ μᾶς κλοποποιήσωσιν; — Οἱ μαῦροι ἀποβάντες ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐξεπλάγησαν ἰδόντες τὰ ἀλλόχρωα ταῦτα παιδιά. Περικυκλώσαντες δὲ αὐτὰ ἐλάλουν, ἀλλὰ ματαίως, ἐπειδὴ δὲν κατελάμβανον τὴν γλῶσσαν αὐτῶν· ὁ δὲ Ἰωάννης ὠδήγησε τοὺς ἀγρίους τούτους ἐκεῖ ὅπου ἦσαν τὰ ὀστά τῆς μητρός του καὶ διηγήθη εἰς αὐτοὺς πῶς ἀπέθανεν, ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖνοι κατελάμβανον αὐτόν. Τέλος οἱ μαῦροι ἔδειξαν εἰς αὐτὰ τὸ πλοιαρίον των καὶ ἔνευσαν εἰς αὐτὰ νὰ ἐπιβῶσιν. — Δὲν τολμῶ, ἔλεγεν ἡ Μαρία, οἱ ἄνθρωποι οὗτοι μοὶ προξενοῦσι φόβον. — Ἀλλ' ὁ ἀδελφός της τὴν ἐνεψύχωσεν.

Ἐπέβησαν λοιπὸν εἰς τὸ πλοῖον, τὸ ὅποιον ἐκόμισεν αὐτὰ εἰς νῆσον ὀλίγον μακροσμένην καὶ κατοικημένην ὑπὸ ἀγρίων. Πάντες δὲ οἱ ἀγριοὶ οὗτοι ὑπεδέξαντο αὐτὰ κάλλιστα. Ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἐβλεπεν εὐχαρίστως τὴν Μαρίαν, καὶ ἔθετε πολλάκις τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς καρδίας, σημαίνων διὰ τούτου ὅτι τὴν ἠγάπα. Ἡ Μαρία καὶ ὁ Ἰωάννης δὲν ἐβράδυναν νὰ μάθωσι τὴν γλῶσσαν τῶν ἀγρίων, καὶ νὰ πληροφορηθῶσι τὰ κατ' αὐτούς· ὁ Ἰωάννης ἔμαθεν ὅτι πολεμοῦντες οἱ μαῦροι πρὸς λαοὺς κατοικοῦντας τὰς γειτονικὰς νήσους, ἔτρωγον τοὺς αἰχμαλώτους των, καὶ ἐλάτρευον μέγαν τινὰ αἰσχρὸν πύθλον, ἔχοντα πολλοὺς ἀγρίους ὑπηρέτας· ὅθεν καὶ ἐλυπήθησαν εἰς ἐκείνον, διότι ἤλθον νὰ κατοικήσωσι μετὰ τῶν κακῶν τούτων ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ βασιλεὺς ἤθελεν ἐξ ἀπαντος νὰ νυμφευθῇ τὴν Μαρίαν, ἧτις ἔλεγε πρὸς τὸν ἀδελφόν της·—Προτιμῶ ν' ἀποθάνω παρὰ νὰ γίνω σύζυγος τοῦ ἀνθρώπου τούτου. — Ἐπειδὴ εἶναι εἶναι πολλὰ ἀσχημὸς διὰ τοῦτο δὲν θέλεις νὰ τὸν ὑπανδρευθῆς; ἠρώτησεν ὁ Ἰωάννης. — Ὅχι, ἀδελφέ μου, ἀλλὰ διότι εἶναι κακός. Δὲν βλέπεις ὅτι δὲν γνωρίζει τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἀγαθὸν Θεόν, καὶ ὅτι ἀντὶ νὰ προσεύχεται εἰς αὐτόν, γονυπετεῖ ἐνώπιον τοῦ αἰσχροῦ τούτου πύθλου; Ἄλλως τε τὸ βιβλίον ἡμῶν

λέγει ὅτι πρέπει νὰ συγχωρῇ τις τοὺς ἐχθρούς του, καὶ νὰ εὐεργετῇ αὐτούς. Ὁ κακὸς ὁμῶς αὐτὸς ἄνθρωπος φρονεῖ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς τρώγει.

— Μοὶ ἔρχεται ἰδέα τις, εἶπεν ὁ Ἰωάννης· εἰάν ἐξελείψωμεν τὸν βυπαρὸν τοῦτον πύθλον, θὰ ἴδωσι καλῶς ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι Θεός. Πρέπει ἄριστον νὰ τὸν φαρμακώσωμεν. — Ἡ Μαρία συγκατατέθη εἰς τοῦτο καὶ ἐπίθηξ' ἀπέθανεν· οἱ δὲ ἀγριοὶ οἱ φροντίζοντες περὶ αὐτοῦ, εἶπον πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτι ἡ Μαρία καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς ἐγενεῖν αἰτία τῆς συμβάσης δυστυχίας, καὶ ὅτι πρέπει νὰ φονευθῶσι τὰ δύο λευκὰ παιδιά. Παρευθὺς λοιπὸν ἀπεράσισαν νὰ τοὺς θυσιάσωσιν εἰς τὸν νέον πύθλον, τὸν ὅποιον εἶχον ἀντικαταστήσει εἰς τὸν πρόωτον, καίοντες αὐτὰ ζῶντα. Ὁ δὲ Ἰωάννης μαθὼν τὴν ἀπόφασιν ταύτην εἶπε πρὸς αὐτούς·—Εἰάν ὁ ὑμέτερος πύθλιξ ἦτο Θεός, δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ φονεύσω αὐτόν· ἄρα ἐγὼ εἶμαι δυνατώτερος ἐκείνου· πρέπει νὰ σεβώμεθα τὸν μέγαν Θεόν, ὅστις εἶναι δημιουργὸς τοῦ τε οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ οὐχὶ τὸσον ἀχρεῖον κτήνος. — Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ λόγος οὗτος ἠρέθισεν ὅλους τοὺς ἀγρίους, ἔδρασαν καὶ αὐτόν καὶ τὴν ἀδελφὴν του εἰς δένδρον, καὶ ἠτοιμάζοντο νὰ κτύσωσιν αὐτούς, ὅτε ἀνηγγέλθη ὅτι μέγας ἀριθμὸς ἐχθρῶν προσήγγισεν εἰς τὴν νῆσον. Ἐσπευσαν λοιπὸν ν' ἀποκρούσωσιν αὐτούς, ἀλλ' ἐνίκηθησαν, οἱ δὲ νικηταί, ἀγριοὶ ὡσαύτως, ἐξέβαλον τὰς ἀλύσεις τῶν λευκῶν καὶ ὠδήγησαν αὐτούς εἰς τὴν νῆσόν των, ὅπου ἐγενεῖν δούλοι τοῦ βασιλέως. Ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ οἱ νέοι οὗτοι ἀγριοὶ συχνάκις ἐπολέμουν, καὶ οἱ γείτονες ἐκείνων ἔτρωγον τοὺς αἰχμαλώτους αὐτῶν. Ἡμέραν δὲ τινα συνέλαβον ἰκανὸν ἀριθμὸν, διότι ἦσαν πολλὰ ἀνδρείοι. Μετὰ δὲ τούτων ὑπῆρχε καὶ λευκὸς τις, καὶ ἐπειδὴ ἦτο πολλὰ ἰσχνὸς ἀπεράσισαν νὰ παχύνωσιν αὐτόν πρὶν τὸν φάγωσιν. Ὅθεν ἐφυλάκισαν αὐτόν εἰς τινα καλύβην, καὶ ἐπεφύρασαν τὴν Μαρίαν νὰ φέρῃ πρὸς αὐτόν τροφήν. Ἐπειδὴ δὲ ἐγνώριζεν ὅτι ἐμελλε μετ' ὀλίγον ν' ἀποθάνῃ, ἔλαβε μεγάλην συμπάθειαν πρὸς αὐτόν, καὶ ἔλεγε παρατηρούσα αὐτόν θλιβερώς· Θεέ μου! οἴκτειρον αὐτόν! Ὁ λευκὸς ὅστις εἶχεν ἐκπλαγῆ πολὺ ἰδὼν κόρην τοῦ αὐτοῦ χρώματος, ἐξεπλάγη ἔτι μᾶλλον ἀκούσας αὐτὴν λαλοῦσαν τὴν γλῶσσαν του. — Τίς σ' ἔμαθε νὰ λαλῆς γαλλιστί; ἠρώτησε αὐτήν.

— Δὲν γνωρίζω τὸ ὄνομα τῆς γλώσσης τὴν ὁποῖαν λαλῶ, ἀπεκρίθη ἐκείνη· ἠξέσφρω μόνον ὅτι εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς μητρός μου, καὶ αὐτὴ μετὰ τὴν ἔμαθε. Ἐχομεν καὶ δύο βιβλία τὰ ὅποια ἀναγινώσκωμεν καθ' ἑκάστην.

— Θεέ μου! ἀνέκραξεν ὁ ἄνθρωπος ὑψώσας τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν, εἶναι δυνατόν! Ἀλλὰ, κόρη μου, δύνασαι νὰ με δείξῃς τὰ βιβλία ἐκεῖνα; — Δὲν τὰ ἔχω ἐγὼ, ἀλλ' ὑπάγω νὰ τὰ ζητήσω ἀπὸ τὸν ἀδελφόν μου, καὶ θὰ σὲ τὰ δείξω. — Καὶ τούτα εἰπούσα ἐξῆλθε, μετ' ὀλίγον δὲ ἐπανῆλθε μετὰ τοῦ Ἰωάννου φέροντος τὰ δύο βιβλία. Ὁ λευκὸς ἠνοιξεν αὐτὰ μετὰ συγκινήσεως καὶ ἀναγνούς εἰς τὸ πρῶτον φύλλον· «Τὸ βιβλίον τοῦτο ἀνήκει τῷ Ἰωάννῃ

Μαυρικίῳ ἀνεκραύγασεν. — Ἄ! ἀγαπητά μου τέκνα, σὰς βλέπω τέλος πάντων! ἔλθετε νὰ ἐναγκαλισθῆτε τὸν πατέρα σας· δύνασθε νὰ μοὶ δώσετε πληροφορίας περὶ τῆς μητρός σας; — Ὁ Ἰωάννης καὶ ἡ Μαρία ἀκούσαντες ταῦτα ἔπεσαν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ λευκοῦ, χύνοντες δάκρυα χαρᾶς. Τέλος δ' ὁ Ἰωάννης λαθὼν τὸν λόγον ἀνέκραξεν· ἡ καρδία με λέγει ὅτι εἶσαι πατήρ μου. Καὶ ὁμῶς δὲν τὸ ἐννοῶ, διότι ἡ μήτηρ μου με εἶπε πολλάκις ὅτι ἔπεσες εἰς τὴν θάλασσαν. — Ἐπεσα τῶντι εἰς τὴν θάλασσαν ὅτε τὸ πλοῖόν μας διεσχίσθη, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος. Ἀλλὰ πιάσας σανίδα ἔφθασα εὐτυχῶς εἰς τινα νῆσον, καὶ σὰς ἐνόμιζα ἀπολωλότας. Τότε ὁ Ἰωάννης διηγήθη ὅσα ἐθυμείτο καὶ ὁ πατήρ του ἔκλαυσε πικρῶς μαθὼν τὸν θάνατον τῆς γυναικός του. Ἡ δὲ Μαρία ἔκλαιεν ἐπίσης, ἀλλὰ δι' ἄλλο πρᾶγμα. — Φεῦ! ἀνεκραύγασε, τί ὠφελεῖ ὅτι ἤβραμεν τὸν πατέρα μας, ἀφ' οὗ θὰ φονευθῆ μετ' ὀλίγας ἡμέρας; — Πρέπει νὰ θρασυώμεν τὰς ἀλύσεις του, εἶπεν ὁ Ἰωάννης, καὶ νὰ σωθῶμεν καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ δάσος. — Καὶ τί θὰ κάμωμεν ἐκεῖ, παλαιόπαρα τέκνα μου; εἶπεν ὁ Ἰωάννης Μαυρικίως. Οἱ ἀγριοὶ θὰ μᾶς συλλάβωσι πάλιν ἢ μᾶλλον θ' ἀποθάνωμεν τῆς πείνης. — Ἀφήσατε εἰς ἐμὲ νὰ ἐνεργήσω, εἶπεν ἡ Μαρία, γνωρίζω τρόπον τῆς σωτηρίας σας ἐπιτυχῆ.

Καὶ ἐξελθούσα ὑπῆγε νὰ εὐρῆ τὸν βασιλέα. Καὶ πεσοῦσα εἰς τοὺς πόδας του εἶπε πρὸς αὐτόν·—Μεγαλειότατε, μίαν χάριν θὰ σὰς ζητήσω, με ὑπόσχεσθε ὅτι θὰ ἐκπληρώσετε αὐτήν; — Τὸ ὁμῶς, ἀνέκραξεν ὁ βασιλεὺς, διότι εἶμαι πολλὰ εὐχαριστημένος ἀπὸ σέ. — Ὁ λευκὸς τοῦ ὀποῖου τὴν φροντίδα με ἔδωκαν, εἶναι πατήρ ἐμοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου· ἀπεράσισατε νὰ τὸν φάγητε, ἀλλὰ σὰς βεβαιῶ ὅτι εἶναι γέρον καὶ ἰσχνός, ἐν ᾧ ἐγὼ εἶμαι νέα καὶ παχεῖα· ὅθεν ἐλπίζω ὅτι θὰ θελήσετε νὰ φάγητε ἐμὲ ἀντ' ἐκείνου. Ζητῶ μόνον ὀκταήμερον προθεσίαν, διὰ νὰ λάβω τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἴδω περισσότερον τὸν πατέρα μου. — Τῆ ἀληθείᾳ, εἶπεν ὁ βασιλεὺς, εἶσαι τὸσον καλὴ κόρη, ὥστε δὲν θὰ συγκατανεύσω ποτὲ νὰ φονευθῆς· θὰ ζήσετε καὶ σεῖς καὶ ὁ πατήρ σας. Σὲ λέγω μάλιστα ὅτι κατ' ἔτος ἔρχεται ἐνταῦθα πλοῖον πλήρες λευκῶν ἀνθρώπων, εἰς τοὺς ὁποίους πωλοῦμεν ὅσους αἰχμαλώτους δὲν τρώγομεν· τοῦτο δὲ θὰ φθάσῃ μετ' ὀλίγον, καὶ θὰ σὰς ἀφήσω ν' ἀναχωρήσετε.

Ἡ Μαρία εὐχαριστήσασα τὸν βασιλέα, εὐχαρίσται ἐσωτερικῶς τὸν ἀγαθὸν Θεόν, τὸν μαλάξαντα τὴν καρδίαν του· ἔσπευσε δὲ νὰ φέρῃ τὴν καλὴν ταύτην ἀγγελίαν πρὸς τὸν πατέρα της, καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας τὸ πλοῖον, περὶ οὗ ὁ μαῦρος βασιλεὺς εἶχεν εἰπεῖ, ἔφθασε καὶ παρέλαβε καὶ αὐτὴν καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸν ἀδελφόν της· καὶ ἤλθον εἰς μεγάλην νῆσον κατοικουμένην ὑπὸ Ἰσπανῶν. Ὁ διοικητὴς τῆς νήσου ταύτης μαθὼν τὴν ἱστορίαν τῆς Μαρίας, εἶπε καθ' ἑαυτόν· — Ἡ κόρη αὕτη δὲν ἔχει περιουσίαν καὶ εἶναι πολλὰ ἠλλοιωμένη ὑπὸ τοῦ ἡλίου· ἀλλ' εἶναι τὸσον καλὴ καὶ τὸσον ἐνήμερος, ὥστε

δύναται νὰ καταστήσῃ τὸν σύζυγον αὐτῆς εὐτυχέστερον, ἢ ἂν ἦτο πλοῦσία καὶ ὠραία. — Παρεκάλεσε λοιπὸν τὸν πατέρα τῆς Μαρίας νὰ τῷ δώσῃ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα του· καὶ τοῦ Ἰωάννου Μαυρικίου συγκατατέθεντο, ἐνυμφεύθη αὐτήν, καὶ ἔδωκε τινα συγγενιστὰν του εἰς τὸν Ἰωάννην. Ἐξῆσαν δὲ πολλὰ εὐτυχεῖς ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ, δοξάζοντας τὸν Θεόν, συγχωρήσαντα νὰ δουλωθῇ ἡ Μαρία διὰ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν ἀφορμὴν νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν τοῦ πατρὸς της.

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ)

ἸΩ. Δ. ΚΑΜΠΑΝΗΣ.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ

ΤΟΠΩΝ ΑΓΝΩΣΤΩΝ (*).

—οοο—

«Καὶ τὸ μὲν μεσημβρινὸν μέρος τῆς ἀπεράντου ταύτης χώρας περιλαμβάνει δεκαεννέα περίπου χιλιάδας τετραγώνων λευγῶν, τὸ δὲ ἀρκτικὸν εἶναι, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς μου, τετράκις τοῦλάχιστον πλέον ἐκτεταμένον ἐκείνου, καὶ μέγαν ἔχει ἀριθμὸν κατοίκων γενναίων καὶ ἐμπολέμων. Καὶ ἐξακοσίας χιλιάδας στρατιωτῶν εὐκόλως διδούσιν οἱ ἐπὶ τῶν ὄροπέδιων σεσωρευμένοι λαοί. Εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος παραύονται ὅλα τὰ προϊόντα τῆς Εὐρώπης, εἰς δὲ τὸ κατώτερον ὅλα τὰ τῶν τροπικῶν· εὐρίσκεις δὲ καὶ ὅλας τὰς θερμοκρασίας, κατὰ τὸν βαθμὸν τοῦ ὕψους, ἀπὸ τῆς διακεκαυμένης μέχρι τῆς κατεψυγμένης ζώνης.

«Ἡ γῆ τῶν ὄροπέδιων εἶναι γονιμωτάτη καὶ πλουσιωτάτη· ἐντεῦθεν συμπραίνει τις εὐκόλως, βλέπων μάλιστα τὰ πολυάριθμα ἐρείπια τῶν πόλεων τὰς ὁποίας ἐπεσκέσθη, ὅτι πολιτισμὸς ἤκμασε πάλιν εἰς τὸν ἀληθῆ τούτον ἐπίγειον παράδεισον. Καὶ ὡς ἀπόδειξιν ὅτι ὑπῆρξεν ἄλλοτε ἐκεῖ κατὰστασις κοινωνικῆ ἀξία λόγου, ἀναφέρω τὴν ὁδόν, τῆς ὁποίας ἀνεκάλυψα τὰ ἔχνη, δι' ἧς συνεκοινωνοῦν αἱ πόλεις, ὧν μόνον τὰ ἐρείπια σώζονται, μετὰ τῶν δύο ὠκεανῶν.

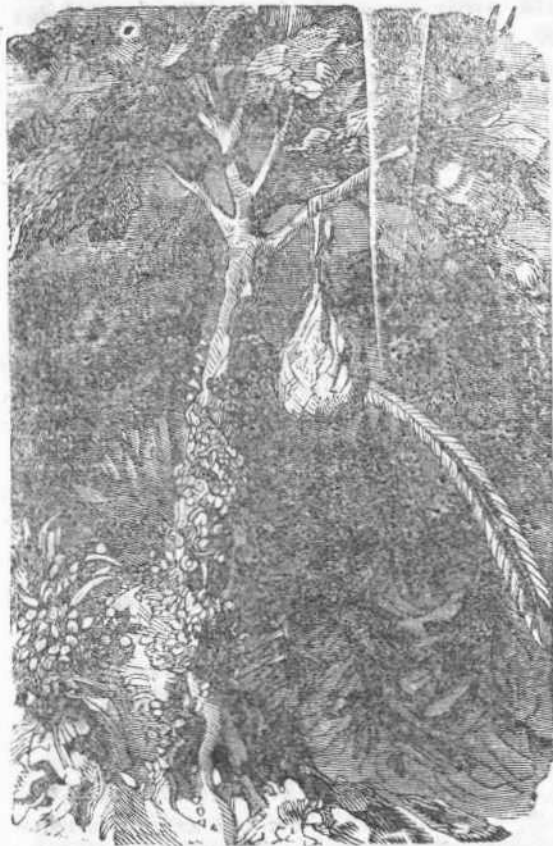
«Εἰς τὰ ὄρη εὐρίσκεις μέγαν καὶ πολυεὶδῆ πλοῦτον ὀρυκτολογικόν· καὶ χρυσόν, καὶ ἄργυρον, καὶ μόλυβδον, καὶ σίδηρον, καὶ γαλκόν, ἀλλ' οὐδὲν σχεδὸν τῶν εἰδῶν τούτων ἐκμεταλλεύεται· διότι οἱ Ἰνδοί, ὀλίγον μόνον χρυσὸν καὶ ἄργυρον μεταχειρίζονται διὰ τὰς μετὰ τῶν ξένων συναλλαγὰς. Καὶ ὁμῶς, ἂν καὶ δὲν ἀγαπῶσι τὰ πλοῦτα, ἀγαπῶσιν εἰς ἄκρον τὰ μεταλλεῖα, καὶ κατὰ τινα νόμον ἐν ἰσχυί παρὰ πολλοῖς λαοῖς, τιμωροῦσι διὰ θανάτου τὸν ἀποκαλύπτοντα εἰς τοὺς ξένους μεταλλεῖον ἄργυρου ἢ χρυσοῦ. Ὁ αὐστηρὸς

(*) Ἰδὲ τὰ ὑπ' ἀρ. 240 καὶ 241 φυλλάδα. Ὁ ἀνακαλύψας τοὺς τόπους τούτους δὲν ὀνομάζεται Πινέλης, ὡς κατὰ παραρρημὴν ἐγγραφήν εἰς τὰ προηγούμενα ἄρθρα, ἀλλὰ Ποντέλλης.

οὗτος νόμος, ὅστις διατηρεῖται ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἐπο-
χῆς τῶν Ἰσπανῶν, σκοπὸν βεβαίως ἔχει τὸν διωγμὸν
τῆς πλεονεξίας, ἥτις κατηράνησε τοὺς ταλαιπώρους
Ἰνδοὺς κατὰ τὰς πρώτας μεταβάσεις τῶν Εὐρωπαϊῶν
εἰς τὴν ἀμερικανικὴν χώραν.

» Πρὸς τὰ λοιπὰ ὄρυκτά δὲν πρέπει νὰ λησμονήσω
τοὺς πολυτίμους λίθους, οἷον τὸν ὀπάλλιον, τὸν σάρ-
διον, τὸν τοπάζιον, τὸν λυγγίτην καὶ τὸν σμάραγδον.
Εὗρον δὲ καὶ σωροὺς πέτρας κρυσταλλώδους, καὶ
πολλάκις εἰσελθὼν εἰς σπήλαια κρατῶν λαμπάδα, ἐ-
θαύμασα τὴν ἐκ τῆς ἀντανάκλασως λαμπρότητα.

» Ἀλλὰ καὶ τὰ δένδρα εἶναι πολλὰ καὶ πολυποίκιλα·
ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀπαντᾷ τοιαῦτα παράγοντα κῆρυμι,



Φωλιά τοῦ πιητοῦ Κουεζιμ.

κουτσού, βάλσαμον Τολοῦ ἢ μυχῶρον, κοπάϊον, κυζί-
κον ἐρυθρὸν καὶ κιτρινόν, κηρίον, στέαρ καὶ μέταξαν.
Τὸ τελε ταῦτον τοῦτο δένδρον εὐρίσκεται ἐν ἀφθονίᾳ,
καὶ φέρει ἐρίεργον προϊόν ἐπὶ τῶν κλάδων αὐτοῦ
κάθηνται ἀραγμαὶ ὑφαίνουσαι σάκκους, ἐν οἷς περιέχε-
ται μέτρα πολλὴ καὶ ἀρίστη ποιότητος.

» Καὶ ποῦ νὰ διακλάω ἐν συντόμῳ τὰ πλοῖτα,
εἴτα ἀνέκουσιν ἐνταῦθα καὶ εἰς τὰ τρία βασίλεια τῆς
γῆσεως;

» Ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν χώραν ταύτην
πρέπει νὰ ἐμπνεύσῃ, ὡς εἶπον, πίστιν εἰς τοὺς κα-
τοίκους. Πρέπει νὰ τοὺς πείσῃ πρὸ πάντων ὅτι γνω-
ρίζει τὴν τέχνην τοῦ πολεμιστοῦ καὶ τὴν βοτανικὴν.
Καὶ μὴ νομίσῃ ὅτι δύναται νὰ τοὺς ἀπατήσῃ· διότι
ἔχουσιν ἱκανὰς γνώσεις περὶ τὰ πικρὰ.

» Εἶχον ἐξηγήσει τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ παρουσιασθῶ
εἰς τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν, ἀλλὰ πάντοτε μὲ ἐμπόδι-
ζον λέγοντες ὅτι δὲν εἶναι ἀσφαλεῖς αἱ ὁδοὶ εἰς τὸ
ἐσωτερικόν. Ἐπὶ τέλους ὁμοῦ ἐδόθη εἰδησις διὰ τη-
λεγραφικῶν σημείων ὅτι ὁ Λέων τῶν Ὁρέων συγ-
κατατίθεται νὰ μὲ δεχθῇ, καὶ ὅτι θὰ εὗρω καθ' ὅδον
καὶ ὁδηγοὺς καὶ φύλακας.

» Ὅτε ἐπλησίασα εἰς τὰ ὄρη μὲ συνεβούλευσαν ν' ἀ-
φήσω τὸν ἵππον, διότι αἱ ὁδοὶ εἶναι εἰς ἄκρον ἀπότο-
μοι καὶ κρημνώδεις. Καὶ ἀληθῶς εἰς τὰ μέρη ταῦτα
ὅλων τῶν πραγμάτων αἱ μεταφορᾶί γίνονται δι' ἀνθρώ-
πων καὶ ὄχι δι' ὑπόζυγιον. Ἐγὼ ὁμοῦ ἀπεποιήθην
νὰ προχωρήσω πεζός, εἰπὼν ὅτι ὁ ἀχώριστος σύν-



Τρόπος τοῦ θηρεύειν ἄρκτους.

τροφός μου Κοχάν, εἶναι ἱκανός νὰ διαβῇ δι' ὅλων
τῶν μερῶν δι' ὧν καὶ ἐγώ. Καὶ φωνεῖ ὁ ἵππος μου,
ὅστις κατήγετο ἐκ τῶν ὀρέων τῆς Ἰνδίας, ἥτο καὶ
νοσημονέστατος, καὶ τολμηρότατος, καὶ ἀκαταπό-
νητος. Ἡ ἀπόφασίς μου ἐξέπληξε τοὺς Ἰνδοὺς, καὶ
παρετήρησα ὅτι μὲ ἐτίμων ἔκτοτε ἔτι μᾶλλον.

» Ὅτε ἐπροχωρήσαμεν εἰς τὰ ὄρη, ἐπέστην ὅτι τολ-
μηρὰ ἦτο ἡ ἀπόφασίς μου· ἀνέβην βράχουσι, διέβην βρ-
χουτάτα φάραγγα, ἐπέρασα ποταμούς, καὶ ἠμῶδες μετὰ
πολλοὺς μόχθους καὶ πλείστα ὅσα κλοκοπαθήματα
κατώρθωσα νὰ κατανηκῶ ὅλα ταῦτα τὰ ἐμπόδια.
Πολλάκις εἶδον τοὺς περὶ ἐμὲ φοβηθέντας διὰ τοὺς
κινδύνους μου, γονυπετήσαντας καὶ ἐπικαλεσθέντας
τὸ Μίγα Πνεῦμα ὑπὲρ ἐμοῦ. Δεκαπέντε ἡμέρας ἀπὸ
τῆς ἀνχωρήσεως ἐφθάσαμεν εἰς Κοχυμάτην, ὅπου

ἔμελλε νὰ ἴδω τὸν ἰσχυρὸν ἀρχηγὸν Βάχ Νά Ἰβλι.
Ἀπῆντητα δὲ αὐτὸν περὶ τὴν ἄκρον ἀποτομωτάτου
κρημνοῦ, φέροντα τὸ πολεμικὸν ἐνδυμᾶ του, μεταξὺ
τῆς συζύγου του καὶ τῆς Γερουσίας. Οἱ ὁδηγοί μου
ἀνήγγειλαν τὴν ἀφιξίν μου σκλίψαντες. Ἐγὼ δὲ, ἀμα
ἰδὼν τὸν Ἰνδὸν ἡγεμόνα, ἐκέντησα τὸν θυμοσιδῆ μου
Κοχάν, καὶ καλπᾶσας εὐρέθην πλησίον τοῦ Λέοντος
τῶν Ὁρέων, ὅστις ἐθαύμασε τὴν ἐπιδειξιότητα καὶ τὴν
τόλμην μου.

» Μὲ ὑπεδέχθη δὲ φιλοφρόνως, κρατῶν εἰς σημεῖον
φιλίας φύλλον φοῖνικος ἐν εἰδεί ριπιδίου, ἐνθ' διὰ τῆς
ἄλλης χειρὸς ἤγγιξε κατὰ γῆς τὸ κοντάκιον τοῦ πυ-
ροβόλου του.»

(*Ἐπεται τὸ τέλος.)

ROBERTOS EMMET.

(ἴδε φυλλᾶς 235, 236, 237, 238, 239 καὶ 240.)

—ooo—

Δ'.

Ὁ Ροβέρτος Ἐμμετ ἐφθασεν εἰς Ἱρλανδίαν τὴν
Νοέμβριον τοῦ 1802 ἔτους καὶ ἀμέσως συνονήθη
μετ' ἐκείνων οἵτινες εἶχον προσκαλέσει αὐτὸν ἐν
Παρισίῳ. Σχεδὸν ἄπικτες ἦσαν ἀρχαῖοι ἀρχηγοὶ
τῆς ἀνταρσίας τοῦ 1798· « ἀλλ' ἐκτὸς τούτων,
λέγει ὁ Μάδδεν, ὑπῆρχον ὀπισθεν τοῦ παραπατά-
σματος ἄνδρες; ἀνώτερας περιωπῆς, γινώσκοντες
τὴν συνωμοσίαν, ἅπαντα τὰ ἐλαττήρια αὐτῆς, καὶ
διευθύνοντες ὅλα τὰ κινήματα Πᾶς τις
θέλει ἐνοήσῃ, προσθέτει, ὅποιον αἰσθημα μ' ἐμπο-
δίξει, τοῦ νὰ καταχωρίσω ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα
ἐκείνων ὅσοι μένουσι ἀγνωστοί, οἵτινες ἔκτοτε ἀ-
πέδωκαν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν τόπον αὐτῶν,
καὶ τῶν ὁποίων αἱ οἰκογένειαι ἐπιθυμοῦσιν ἴσως νὰ
φυλάξωσι τὸ μυστήριον. Εἶναι ὁμοῦ βέβαιον, θέ-
τοντες κατὰ μέρος πᾶν ὅτι ὑπάρχει τολμηρὸν εἰς
τὰ συμπεράσματα ταῦτα, ὅτι ἡ συνωμοσία τοῦ
1803 ὑπῆρξε πολὺ πλέον ἐκτεταμένη ἢ ὅσον γενι-
κῶς ἐνομίζετο. Ἡ περὶ ἐνώσεως πράξις κατέστρεψε
τὸ Δουβλίνον, καὶ αἱ ἀνώτεροι τάξεις, δυσηρεστη-
μέναι ὅσον καὶ ὁ λαὸς ἀπὸ τῆς καταργήσεως τοῦ
Παυλαμέντου, μετῴχον τῆς συνωμοσίας κατὰ τὸ
μᾶλλον καὶ ἥττον. Μεταξὺ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεγα-
στάνων οἵτινες ὑπετίθεντο ὅτι μετέσχον αὐτῆς, λέ-
γεται καὶ ὁ λόρδος Μέαθ (Meath), καὶ ὁ μαρκή-
σιος Οὐϊκόμβ (Wycombe), ὅστις ἐσύχναζε παρὰ
τῷ Ροβέρτῳ Ἐμμετ ὀλίγον πρὸ τῆς ἀποστασίας.
Οἱ μεγιστάνες ἐφέρθησαν πιθανώτατα ὅπως καὶ ὁ
Λαυραγέτ καὶ Ἀρζανσὸν ἐν ταῖς συνωμοσίαις τῆς
πλιννορθώσεως. Ἦσαν ἐντὸς τοῦ μυστηρίου, ἐπεθύ-
μουν τὴν ἐπιτυχίαν, ἴσως τὸ ἐβόηθον διὰ τῆς πε-
ριστοίας των, ἀλλὰ δὲν ἤθελον νὰ φανερωθῶσιν (α).

(α) Ὅτε ὁ Ροβέρτος Ἐμμετ παρεστάθη ἐνώπιον τοῦ δικα-
στηρίου, λέγει ἐφημερίς τῆς Ἱρλανδικῆς (1833), *ἡ σφραγὶς τοῦ

Ὁ Ροβέρτος, ὅστις ὡς ἐνομίζετο, μόνον δι' ἰδίας
ὑποθέσεις ἐπανῆλθεν εἰς Δουβλίνον, πολλάκις πα-
ρευρέθη εἰς συναναστρώφας, καὶ ἐκ νέου ἐπεσκε-
πτετο συνεχῶς τὴν οἰκίαν τοῦ Κούβραν, ὅπου καὶ
ἐπανείδεν ἐκείνην, ἥς ἐτήρει τὴν μνήμην κατὰ
τὰ ἔτη ἐκεῖνα τῆς ἀπουσίας. Ὁ Μάδδεν διηγείται
ὅτι ἐν τινι γούματι παρὰ τῷ Κυρίῳ Κεόχ (Keogh),
συνδιάλεξις λίαν ζωνρὰ διέτρεξε μεταξὺ Ροβέρτου
καὶ τινος κυρίου Κ. . . ἀνδρὸς ἀρχαίας τινος πολι-
τικῆς συνωμοσίας, οὔτινος δὲν ἀναφέρεται ὀνόματι
τὸ ὄνομα. Κατὰ φυσικὸν λόγον ὠμίλησαν περὶ τῆς
καταστάσεως τοῦ τόπου, περὶ τῶν διαθέσεων αὐ-
τοῦ ὅπως ἀνανεωθῇ ὁ ἀγὼν· ὁ δὲ Ροβέρτος ἐξέφρασε
μετὰ ζήσεως τὴν περὶ ἐπιτυχίας ἐλπίδα του, ἐὰν
καὶ πάλιν προσεπάθουν ὅπως ἀποτιναξῶσι τὸν
ζυγόν. Ὁ κύριος Κ. . . ἐδείχθη μᾶλλον ἀποταραχῆ-
μένος καὶ δύσπιστος—Εἰς πόσας κομητείας, κατὰ
τὴν γνώμην σας, ἀγαπητέ μοι Ροβέρτε, δυνάμεθα
νὰ ἐλπίσωμεν εἰς περίστασιν νέας τινὸς ἀποστασίας;
—Εἰς δέκα ἐννέα, ἀπεκρίθη ὁ Ἐμμετ· ἀλλὰ δὲν
νομίζετε, ὅτι καὶ μ' ὀλιγωτέρας δυνάμεθα νὰ ἐ-
νεργήσωμεν;—Πολὺ καλὰ, φίλε μου, δότε μοι μόνον
δύο, διὰ τὰς ὁποίας νὰ ἔχετε πλήρη βεβαιότη-
τα, καὶ ἐρχομαι μεθ' ὑμῶν.

Τὸν Μάρτιον, διάγγελμα τοῦ βασιλέως Γεωργίου
Γ' ἀνήγγειλεν εἰς τὸ Παυλαμέντον τὴν μετὰ τῆς
Γαλλίας ῥῆξιν καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν.
Ἐπειδὴ δὲ ὁ τρόμος προσεχοῦς τινος εἰσβολῆς ἐκυ-
ρίευσε τοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ, οἱ συνωμοταὶ ἀπεράσισαν νὰ
ἐκτελέσωσι τὰ σχέδιά των. Μεταξὺ τῶν σημαν-
τικωτέρων οἵτινες ἐξέθεσαν ἑαυτοὺς εἰς τὴν συνω-
μοσίαν, καὶ ὧντινες ὑπῆρξαν ἀρχηγοὶ τῆς ἀπο-
στασίας, κατατάτουμεν τὸν στρατηγὸν Ρούσελ,
ἕνα τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀνταρσίας τοῦ 1798. Προικι-
σμένος διὰ προτερημάτων ἤττον ἀξιολόγων τῶν τοῦ
Ροβέρτου Ἐμμετ, δὲν εἶχεν οὐδ' ὀλιγωτέραν τιμιό-
τητα οὐδ' ὀλιγωτέραν ἀκεραιότητα χαρακτηρός.
Ἦτο διακμηρυγόμενος, ὡς οἱ πλείστοι τῶν ἀρχη-
γῶν τῆς ἀνταρσίας τοῦ 1798 καὶ τῆς συνωμοσίας
τοῦ 1803, ἀρχῶν δὲ θρησκευτικῶν λίαν ἐξημεμένων,
οἷοι οἱ κύριοι Φιτζ Γεράλδος, Φίλιππος Λόγκ, Ἀμιλ-
τον Ρουαν, Μαλαχίης Δελανύ, υἱὸς μεγάλου κτημα-
τίου ἐκ τῶν περὶ τὸ Δουβλίνο, Ἰωάννης Ἄλλεν,
Σμουήλ Νεϊλσον, Βίγν Ουεξφόρδ, Οὐίλιαμ Λοβδάλ,
ὁ συνταγματάρχης Πλούγκετ, μετὰ ταῦτα λόρδος
Δυνσανύ, κτλ. κτλ. Μὴ παραλείψωμεν δὲ καὶ γυ-
ναῖκά τινα, τὴν K. Bidy Palmer, ἣν ὁ Μάδδεν

μυστηρίου ἦτο ἐπὶ τῶν γυναικῶν του, καὶ ποτὲ δὲν κατώρθωσεν
νὰ μάθωσι τὰ ὀνόματα ἐκείνων οἵτινες μετέσχον τῆς συνωμο-
σίας, ἢ τοῦλάχιστον τὴν εἶχον ἐνθαβύνην. Ἐν τῷ ἀξιωματι-
σμοῦ αὐτοῦ λόγῳ λέγει ὅτι ὑπῆρχον ἄνδρες ἀνώτεροι αὐτοῦ,
ἐνώπιον τῶν ὁποίων ἐκκλινεν εὐσεβέστατος γόνυ· κατὰ πᾶσαν δὲ
πιθανότητα οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦσαν ὁ λόρδος Μέαθ καὶ ὁ μαρκή-
σιος Οὐϊκόμβ.»

Ὁ Ἰωάννης Ἐρρίκος, κόμης τοῦ Οὐ. . . λέγει ὁ Μάδδεν,
ὅστις δὲν κρίνει εὐλόγον νὰ ἐνομίσῃ αὐτὸν, ἐγεννήθη τὸ 1763.
ἐκλερονόμησε τὸν τίτλον τοῦ μαρκεσίου τοῦ Α. τῆν 9 Μαΐου
1838, καὶ ἀπέθανε τῆν 1849.

ἀποκλείει, Ρολάνδην τῆς Ἰρλανδίας, καταστᾶσαν ἐκ τῶν δραστηριωτέρων ὀργάνων τῆς συνωμοσίας. Ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς εἶχεν ὑπάρξει ἀξιωματικὸς τοῦ λόρδου Φίτζ Γεράλδου. Ὅλοι οὗτοι οἱ συνωμῶται ἦσαν ἀξιότιμοι ἄνδρες, τινὲς μάλιστα ἐξ αὐτῶν, ὑψηλῆς κοινωνικῆς θέσεως, καὶ κάτοχοι σημαντικῶν περιουσιῶν. α Ἐκτός δὲ τούτων, προσθέτει ὁ Μάδδεν, ὁ ἀριθμὸς τῶν διακεκριμένων κατὰ τὴν νοημοσύνην καὶ τὸν βαθμὸν, οἵτινες ἔχοντες γνῶσιν τῆς συνωμοσίας, ἐνεθάρρουν αὐτὴν διὰ τῶν μυστικῶν εὐχῶν των, ἦτο μέγας. » Ἄλλ' ὁ ἀρχηγός, ἡ ψυχὴ καὶ ἡ ζωὴ τῆς συνωμοσίας ἦτο ὁ Ροβέρτος Ἐμμετ. Τὸ σχέδιον αὐτοῦ ἐκ τῶν μάλλον τολμηρῶν δὲν ἦτο ἀνεπίδεκτον ἐπιτυχίας. Φαίνεται σχεδὸν ὅμοιον μὲ τὸ εὐρεθὲν ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῦ λόρδου Φίτζ Γεράλδου κατὰ τὴν στιγμήν τῆς συλλήψεώς του. Ἐκ πείρας διδαχθέντες οἱ συνωμῶται τοῦ 1803 ἐνόμιζον ὅτι ἡ ἀποστασία τοῦ 1797 εἶχεν ἀποτύχει διότι, ἐκταθεῖσα καθ' ὅλην τὴν χώραν εἶχεν ἑλλειψίαν ἐνεργητικῶν κέντρων. Τὸ σπουδαιότατον κατ' αὐτούς, ἦτο τὸ νὰ καταλάβωσιν ἐν πρώτοις τὴν πόλιν καὶ τὸ φρούριον τοῦ Δουβλίνου, διατηροῦντες ἐνταύτῃ σχέσεις μετὰ τὴν κυριωτέραν κομητείαν. Διὰ τινῶν συμπεφωνημένων σημείων, ἡ ἐπιτυχία ἢ ἡ ἀποτυχία πάραυτα ἤθελε γενεῖ γνωστὴ καθ' ὅλην τὸν τόπον, καὶ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὑπάρχει, ὅτι ἐὰν ἡ ἀποστασία ἐπετύγχανεν ἐν Δουβλίῳ, ἡ Ἰρλανδία ἅπασα ἤθελεν ἀνασταταθῆ, καὶ πόλεμος ἐθνικὸς μάλλον καὶ ἦτον διαρκής, μάλλον καὶ ἦτον εὐτυχῆς ἤθελεν ἐπακολουθῆσαι. Ἐκτός δὲ τούτου τὸ σχέδιον τοῦ Ροβέρτου Ἐμμετ εἶχε τὸ πλεονέκτημα ὅπως ἀποκρούσῃ ὅσον τὸ δυνατόν τὴν χύσιν τοῦ αἵματος, καὶ ἀποφύγῃ μερικὰς καὶ ἀνωφελεῖς μάχας, ἐὰν τὸ πρῶτον κίνημα ἀπετύγχανεν. Ἡ προσβολὴ τοῦ Δουβλίνου ἐμελλε νὰ γείνη συγχρόνως μὲ τὴν ἀποβίβασιν κατὰ τὸν μῆνα Αὐγούστου, τῶν Γάλλων ἐν Ἀγγλίᾳ.

Αἱ ἐξωτερικαὶ περιστάσεις ἦσαν ἐκ τῶν μάλλον εὐνοϊκῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ προσοχὴ τῆς Ἀγγλίας, συγκεντρωθεῖσα ὅλη πρὸς τὴν Γαλλίαν, ἀφῆκε τὴν Ἰρλανδίαν σχεδὸν ἐγκαταλειμμένην ἅπασαι αἱ στρατιωτικαὶ προετοιμασίαι προωρίσθησαν εἰς τὴν ἰδίαν κῆρυξ ἱπεράσπισιν, ὥστε τὴν ἡμέραν τῆς ἀποστασίας, δὲν ὑπῆρχον, ὡς λέγουσιν, ἀρκεταὶ στραῖραι καὶ πολεμικοὶ διὰ τὰ ἐν Δουβλίῳ σώματα τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ ἱππικοῦ.

Μέχρι τῆς ἐβδόμης καὶ ἡμισείας ὥρας τῆς ἐσπέρας, αἱ πύλαι τοῦ φρουρίου ἔμενον ἀνοικταί, ὥστε ἄνευ δυσκολίας εἰσῆρχετο ὁ θελων. Διὰ μυστικῶν δὲ συνεννοήσεων πληροφροῦμενοι περὶ τῶν ἐλαχίστων κινήματων τοῦ ἰδιαιτέρου συμβουλίου, ὁ Ροβέρτος Ἐμμετ καὶ τινες ἐκ τῶν τολμηροτέρων συνωμοτῶν ἐμελλον νὰ εἰσδύσωσιν ἐνοπλοὶ εἰς τὸν περίβολον τοῦ φρουρίου ὅπως τὸ κυριεύσωσιν, ἐνῶ οἱ χωρικοὶ τοῦ Οὐϊκλόβ, Οὐξφόρδ, Καρλῶ, Κιλδάρ, δοκιμασθέντες κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1798 ἔτους καὶ ὑπὸ ἀνδρὸς πιστοῦ ὀδηγούμενοι, ἐμελλον νὰ καταβῶσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ προσ-

βάλλωσιν αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀντιθέτου μέρους. Ἐὰν δὲ ἐκυρίευσεν τὸ φρούριον καὶ μετὰ ταῦτα τὴν πόλιν, ἤθελεν τυγκαλέσει ἀμέσως τὰ διακόσια μέλη τῶν πατριωτῶν τῆς ἀρχαίας Βουλῆς, οἱ δὲ παρόντες ἐν Δουβλίῳ καὶ γινώσκοντες τὴν συνωμοσίαν ἤθελεν συγκροτήσῃ τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν. Ἐφαίνετο ὅτι ὁ Ροβέρτος Ἐμμετ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ παράδειγμα τῆς Πορτογαλικῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1640, γενομένης εἰς ἰδίαν περιστάσει. Τεσσαράκοντα ἄνδρες εἰσέβαλον τότε εὐσταθῶς εἰς τὸν περίβολον τοῦ φρουρίου τῆς Λισαβώνας, ἐκυρίευσαν τὴν ἀντιβασιλείαν καὶ τὰς Ἰσπανικὰς ἀρχάς, καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀκολουθούμενοι ἀπελευθέρωσαν τὸν τόπον αὐτῶν ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῆς Ἰσπανίας.

Κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας οἵτινες προηγήθησαν τῆς ἀποστασίας ὁ Ροβέρτος Ἐμμετ ἀποκατεστάθη παρὰ τῆ Κυρία Palmer, ὑπὸ τὸ ὄνομα Hewitt, ἐν οἰκίᾳ κειμένη κατὰ τὸ κέντρον τῆς πόλεως, καὶ πλησίον μιᾶς τῶν πολυαριθμοτέρων συνοικιῶν. Ἐκεῖ, ἡμέραν καὶ νύκτα, ἄνευ διακοπῆς οὐδ' ἀναπαύσεως, ἠγρύπνει καὶ διεύθυνε τὰς προετοιμασίας τῆς ἀποστασίας. Ἀφιέρωσε δὲ εἰς ἀγορὰν ὅπλων καὶ πολεμικοῦ ἀπασαν τὴν ἀξιολόγον περιουσίαν ἦν, θνόντος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, εἶχε κληρονομήσει. Ἀνέδειξε, κατὰ τὴν ὁμολογίαν πάντων, μεγάλην ἐπιτηδειότητα, φρόνησιν καὶ σπανίαν ἱκανότητα περὶ τὴν διεύθυνσιν καὶ τὸν διοργανισμόν ἐπιχειρήματος τόσοῦ δυσκόλου. Πολλὰ οἰκία ἐνοικιάσθησαν κατὰ τὰς διαφόρους συνοικίας τοῦ Δουβλίνου, καὶ εἰς αὐτὰς κατεσκευάζοντο ἀπαύστως ὅπλα, πυρίτις, σφαῖραι, λόγγαι καὶ φυσέκια δι' ὧν ἐμελλον ν' ἀναγγεῖλωσιν τὴν ἀποστασίαν. Ἀλλὰ δὲν ἐξετείνετο εἰς μόνον τὸ Δουβλίον ἡ ἐνέργεια τοῦ Ροβέρτου· συνενοεῖτο καὶ μεθ' ὅλων τῶν πέριξ κομητειῶν. Παράδοξον πῶς διατηρήθη μεγίστη ἐχεμυθία καὶ, μεταξύ τῶσων ἀνθρώπων γινωσκόντων ἐξ ἀνάγκης τὰ διατρέχοντα, οὐδ' εἰς προδότης ἀνεφάνη. Ὁ λαὸς τοῦ Δουβλίνου, συνένοχος μὲ τοὺς συνωμῶτας, συμφέρον εἶχεν ὅπως διατηρήσῃ μυστικότητα. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἀποστασίας ὁ λόρδος Ἄρδουϊκ φοβηθεὶς μὴ γίνωσιν ταραχαὶ ἐν τῇ κομητείᾳ τοῦ Κιλδάρ, ἐξαπέστειλεν ἐκεῖ στρατεύματα ἵνα περιστείλωσιν τὸν λαόν, ἀλλὰ δὲν ἐνόησε τί ἐγίνετο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του αὐτῶν. Ὁ Ροβέρτος Ἐμμετ εἶχε πέριξ αὐτοῦ ἕως δεκαπέντε ἄνδρας, σχεδὸν ὅλους ἐκ τοῦ λαοῦ, οἵτινες ὠνόμαζον αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἐπιτελεῖόν του (his staff), τῶν ὁποίων ἐπιτήρει τὰ ἔργα μόνις ὀλίγας ὥρας ἀναπαυόμενος ἐπὶ στρώματος μετὰ ἀποθήκης. Πλήρης ὁρμῆς ἀλλὰ καὶ συγχρόνως κύριος ἑαυτοῦ, ἐνεψύχων μὲν ὅλους διὰ τοῦ ζήλου του, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνεχαίτιζε διὰ τῆς ἀταράχου συνέσεώς του· ἡ ἀφελὴς καὶ δημώδης εὐγλωττία του ἦτο καταληπτὴ εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας.

Ὁ Μάδδεν, κατῴρωσε ν' ἀνακαλύψῃ ἕνα τούτων ὀνομαζόμενον Ἰάκωβον Χόπ, ζῶντα εἰσὶ εἰς τὸ ἐνδότερον ἐπαρχίας τινος ἐν Βελφάστῃ. Ἦτο τότε σεβάσμιος γέρον, πολὺ μὲν τιμώμενος διὰ τὴν εὐ-

στάθειαν τῶν ἀρχῶν καὶ τὴν γλυκύτητα τοῦ χαρακτῆρος του, πάντοτε δὲ πιστὸς εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἦν ἐκ νεότητός του ἠσπάσθη. Κατῴρωσε δὲ νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ περιέργους τινὰς λεπτομερείας περὶ τῆς οἰκειότητός του μετὰ τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ ἀρχηγοῦ. Ἰδοὺ τί εἶπε· « Τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς συνεντεύξεως μετὰ τοῦ Κ. Ἐμμετ, μοὶ εἶπεν ὅτι τινὲς ἐκ τῶν πρωτίστων Ἰρλανδῶν τὸν εἶχον μετακαλέσει ἐκ τῆς Γαλλίας, καὶ με ἠρώτησεν ἐὰν ἐνόμιζον τὸν τόπον ὠριμον εἰς ἐπανάστασιν. Τῷ ἀπεκρίθη δὲ καταφατικῶς, διότι τοιαύτη ἦτο ἡ γνώμη του. Τότε με εἶπεν ὅτι τὸ σχέδιον του ἦτο ἔτοιμον, καὶ ὅτι θὰ ἐλάμβανεν ἀπαύστως ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς μου. Τὰ καταστήματα ἦσαν ἐνοικιασμένα, καὶ προσδιορισμένοι οἱ ἐργάται διὰ τὴν ὑπηρεσίαν· δὲν ὑπῆρχον δὲ ὀλιγώτεροι τῶν τεσσαράκοντα κατὰ τὰς διαφόρους ἀποθήκας. Οἱ ἄνδρες οὗτοι διὰ τῆς μεγαλητέρας φρονήσεως φερόμενοι, ἐφαίνοντο μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ μάθωσι τι πλέον τοῦ ἀφορῶντος τὰ καθήκοντα αὐτῶν· ἐξεπλήρουν δὲ ταῦτα, χωριστὰ ἀπ' ἀλλήλων. Οὐδέποτε εἶδον τεταραγμένον, τεθορυβημένον ἢ ἀνήσυχον τὸν Κ. Ἐμμετ. Καὶ κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας, ὅτε τὸ πᾶν συνώμοσεν ὅπως ἀποτύχωμεν, ἦτο πάντοτε ἡσυχος καὶ εὐσταθῆς, καὶ μὲν ἐλπίζων ἐπιτυχίαν, ἀλλὰ καὶ ἔτοιμος εἰς ἀποτυχίαν. Ὡμίλει πάντοτε μετὰ οἰκειότητος, ἀλλὰ καὶ σοβαρῶς· οὐδέποτε δὲ ἤσταιευσθη μεθ' ἡμῶν.

Ἡμέραν τινὰ μοὶ εἶπεν ὅτι μεγάλα ὑποσχέσεις τῷ εἶχον γενεῖ παρὰ τῶν ἀνωτέρων τῆς κοινωνίας τάξεων καὶ παρ' ἀνδρῶν μεγάλης καὶ πλουσιωτάτης περιουσίας, οἵτινες ἐμελλον νὰ τὸν συνδράμωσιν ἵνα ὀργανίσῃ τὴν ἀποστασίαν καθ' ὅλην τὴν Ἰρλανδίαν, ἀλλ' ὅτι ἀκόμη περιέμενε τὰ ὑποσχεθέντα χρήματα· ὅτι ὅμως ἠλπίζε νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς πάντα διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πόρων. Ὅτε ἀπεσιρτήσεν ὁ συνταγματάρχης Πλούγκετ, μοὶ εἶπεν ὅτι οὗτος ἦτο ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἐνέβαλλον εἰς κίνδυνον τὴν περιουσίαν καὶ τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων, αὐτοὶ δὲ ἀπεσύροντο κατὰ τὴν κρίσιν ὥραν. Τὸ κατ' αὐτὸν εἶχε καταβῆλαι ὅλην αὐτοῦ τὴν περιουσίαν, καὶ ἐὰν ἀπετύγχανε, τὸ σφάλμα θὰ ἐπιπτεν ἐπ' ἐκείνων οἵτινες παρεκίνησαν μὲν αὐτόν, δὲν τὸν ὑπεστήριξαν ὅμως· ἀλλὰ καὶ ἂν ἐνίκητο, ἡ ἦττα δὲν θὰ ἔσωζε τὸ σύστημα τῆς κυβερνήσεως τὸ ὁποῖον προσέβαλε, καὶ ἤθελεν ἔλθει κειρὸς καθ' ὅν θὰ ἀπέδιδον δικαιοσύνην εἰς τὸ ἐπιχειρήματός του. Πολλάκις εἶδον ἐλθόντας πρὸς αὐτόν, πρὸ τῆς ἀποστασίας, τὸν Κ. Φ. . . . ἀδελφὸν τοῦ Κ. Δε Γ. . . . καὶ τὸν μαρκήσιον Οὐϊκόμβην. Ἀναμριβόλως τὸ σχέδιον τοῦ Ροβέρτου Ἐμμετ θὰ ἐπετύγχανεν ἐὰν δειλία δὲν κατελάμβανεν τοὺς περὶ αὐτόν (his staff)· ὅλοι σχεδὸν εὐπεισώθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμήν. Αἱ αὐταὶ δυσκολαὶ συνήργησαν ὅπως καὶ ὁ λόρδος Φίτζ Γεράλδος ἀποτύχη τὸ 1798. Ἐνθυμούμαι ὅτε ἡμέραν τινὰ τῷ ἐξέφραζον τὴν ἰδέαν μου περὶ τῶν δικαιοματιῶν τοῦ λαοῦ ἵνα ἐπανακινήσῃ μέρος τῆς ἀδικίας ἀρριστερείσεως γῆς τῶν κα-

θολικῶν ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων. « Προτιμῶ ν' ἀποθάν ἀπεκρίθη, ἢ νῶν, συγκατατεθῶ εἰς τοιαύτην ἀδικίαν. Πᾶσα προσβολὴ κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας ἤθελε παρασύρει ἡμᾶς εἰς ὄδον ὀλεθρίου. Ἄλλως, προσέθετο, ἅπαντες εἴμεθα εὐτυχῶς διαμαρτυρούμενοι, ὥστε οὐδεὶς δύναται νὰ μᾶς ὑποπτευθῇ ὡς κινουμένους ἐκ προσωπικοῦ συμφέροντος. » Οἱ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ ποτὲ δὲν ἀντημεσίθησαν, διότι ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, καὶ ὄχι ὑπὲρ χρημάτων. Μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἶχον πρὸς τὸν Ροβέρτον Ἐμμετ, ὥστε καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν των θὰ ἐδίδον δι' αὐτόν (1). »

Τὸ πᾶν κατ' εὐχὴν ὤδευε, καὶ οἱ συνωμῶται προσεπάθουν ὅπως φέρωσιν εἰς αἰσιον τέλος τὴν ἐπιχειρήσιν αὐτῶν, ὅτε ἐπῆλθε σειρὰ τις δυστυχῶν περιστάσεων, ἧτις κατέστρεψεν ὅλα τὰ σχέδια των. Περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουλίου ἐλαβε χώραν ἐν τινι πυριταποθήκῃ, εἰς Πάτρικ Στροτ ἐκρηξίς, καὶ δύο ἄνδρες ἐχάθησαν ἐκεῖ, ἐκτελοῦντες τὰς ἐργασίας των· ὁ εἰς τῶν δύο ἐξέπνευσεν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Ροβέρτου Ἐμμετ, οὗ τινος ἡ καρδιά ἐσπαράχθη, ὡς λέγουσιν, ἐκ τῶν πόνων τῶν δύο αὐτοῦ συντρόφων. Κατ' εὐτυχίαν τινὰ συγκεκρίαν, ἡ ἀστυνομία, ἧτις ἐνήργησε κατ' οἶκον ἐρευνᾶν, συγκεχυμένας μόνον ὑπονοίας συνέλαβε, διότι ἐπρόφθασαν νὰ κρύψωσι τὰ ὅπλα, καὶ ὅμως συνέλαβεν ὅλους ὅσοι εὐρέθησαν ἐκεῖ ἀπαγαγούσα αὐτοὺς εἰς τὴν φυλακὴν. Τὴν ἐπαύριον ἐφημερίς τις αὐρηλιανῆ (orangiste) εἰδοποίησε τὴν κυβέρνησιν ὅτι ἐκοιμᾶτο ἐπὶ ὑπόνομου, καὶ ὅτι σήμερον ἡ αὔριον ὁ ὑπόνομος ἤθελεν ἐκραγῆ. Ὁ κίνδυνος ἦτο ἐπικείμενος, καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀναβολὴ τὸ πᾶν ἠδύνατο ν' ἀπολέσῃ. Δὲν ἦτο λοιπὸν δυνατόν νὰ περιμένωσιν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ γαλλικοῦ στόλου μέχρι τοῦ Αὐγούστου· ἔπρεπε νὰ ἀμέσως νὰ ἐνεργήσωσιν ἢ νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰ πάντα. Ὁ Ροβέρτος Ἐμμετ ἐπέμενε εἰς τὴν ἀμεσον ἐκτέλεσιν· παρέστησεν ὅτι ποτὲ δὲν ἤθελεν εὐρεῖ εὐνοικωτέρας περιστάσεις· ὅτι μετὰ παρέλευσιν ἐνὸς μηνὸς ἡ ἐθνοφυλακὴ ἴσως ἐφωπλίζετο, ἡ κυβέρνησις θὰ εἰδοποιεῖτο, καὶ ὁ τόπος θὰ ἠτοιμάζετο εἰς ἀμυναν. Ἄλλοι ὅμως εὐρον ἀνεπαρκεῖς τὰς ἐτοιμασίας, τὰς περὶ ἐπιτυχίας ἐλπίδας ἀμφισβόλους, καὶ, εἴτε φόβῳ, εἴτε φρονήσεως ἐνεκεν, ἀπεμακρύνθησαν κατὰ τὴν στιγμήν τοῦ κινδύνου. Ἐπτὰ ἡμέραι κατετρίβησαν εἰς διασκέψεις. Ἡ ἐπιβρῶ ὅμως τοῦ Ροβέρτου Ἐμμετ παρέσυρε τέλος τὴν πλειοψηφίαν, ἧτις ἐκυρήχθη ἔτοιμη ἵνα καὶ εἰς ζωὴν καὶ εἰς θάνατον ἀκολουθήσῃ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς. Ὁμοφώνως λοιπὸν ἀπεφάσισαν νὰ δοκιμάσωσιν τὴν κατὰ τοῦ φρουρίου ἐραδον. » Τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀξίον λόγου ἀντικείμενον, εἶπεν εἰς τῶν

(1) Madden, United Irishmen. Memoir of Robert Emmet. Ἡ διαβεβαίωσις αὕτη ὀδωμῶς συμφωνεῖ μὲ τὴν προηγηθεῖσαν. Τὴν διατηροῦμεν ὅμως τοιαύτην ὅποια ὑπάρχει ἐν τῷ κειμένῳ, χωρὶς καὶ νὰ ἀλλοιωσωμεν τὸ ἀφελὴς τῆς διηγήσεως τοῦ γέροντος συνωμῶτην.

συνωμοτών, διότι οί πλείστοι τῶν ἀνθρώπων, νόμιμον ἐξουσίαν θεωροῦσι τὴν κατέχουσαν τὴν ἔδραν τῆς κυβερνήσεως. » Ὁ κύβος ἐρρίφθη· ἕπλα διενεμήθησαν κρυφίως εἰς τὸν λαόν· ἀλλ' ἡ ἀταξία καὶ ἡ διαίρεσις ἤρξαντο ἐν ταῖς τάξεσι τῶν συνωμοτῶν· ὅθεν ἐκ τῆς ἡμέρας ἐκείνης πάντες ὤφειλον νὰ προῖδωσι τὴν ἀποτυχίαν, καὶ δύσκολον εἶναι τὰ νὰ μὴ κατακρίνη τις ἐν τῇ τελευταίᾳ στιγμῇ τον νέον συνωμότην ἐπὶ ἀπρονοήσιᾳ καὶ μεγάλῃ σπουδῇ. Ἐμπιστευόμενος εἰς τὸ δίκαιον τοῦ ἀγῶνος, ἐνθέρμος, καὶ ἄνευ πείρας, τὴν ἡμέραν τῆς ἐκτελέσεως, δὲν εἶχεν οὔτε ὀξυδέρκειαν οὔτε ἐπιτηδειότητα ὅπως κατὰ τὴν σύλληψιν τῆς ιδέας καὶ τὰς προετοιμασίας τῶν σκοπῶν αὐτοῦ.

(Ἐπιτελεῖται συνέχεια.)

Σ.

Πρὸς τὸν συντάκτην τῆς Πανδώρας

Ἀρχῶν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ταχτικωτέρων ἀναγνωστῶν τοῦ ὑμετέρου περιοδικοῦ συγγράμματος, οὐδέποτε παραλείπω τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ποικίλων διατριβῶν ἃς ἕκαστος φυλλῶδιον τῆς Πανδώρας περιέχει, μετὰ πλείστης ὀσης ἐπιστάσιος ἀναγινώσκω τὰς σπουδαίας ἱστορικές καὶ φιλολογικὰς πραγμασίας ἃς πολλοὶ τῶν ἐν τῷ καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος πεπαιδευμένων πέμπουσιν ὑμῖν πρὸς δημοσίευσιν· τὰ μάλιστα δὲ ὠφέλιμον θεωρῶ τὴν παρ' αὐτῆς γενομένην βιβλιοκρισίαν τῶν νεωτέρων προῖόντων τῆς ἡμετέρας φιλολογίας· διότι διὰ τοῦ τρόπου τούτου καὶ τὰ παρ' ἡμῖν δημοσιευόμενα γνωστότερα καθίστανται, καὶ ἡ ἀξία αὐτῶν καταδεικνύεται, καὶ τέλος οἱ μὴ ἀποκτείναντες αὐτὰ πορίζονται ἐντεῦθεν εἰδήσεις τινὰς γενικωτέρας τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, οὗτω δὲ ἀποφεύγουσι τὸν κίνδυνον τοῦ διαδίδειν ἀκουαίας ἐσφαλμένας πληροφορίας περὶ συγγραμμάτων ἄτινα, ὡς φαίνεται, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πορισθῶσι. Λέγω δὲ ταῦτα διότι τὰ μέγιστα ἠπόρησα ἀναγνοῦς ἐν τινι τῶν τελευταίων φυλλῶδιων τῆς Πανδώρας ἐπιστολῆν ἐκ Μασσαλίας περὶ τῆς παρὰ Ῥωμαίοις ἐμπορίας, καὶ ἀπαρτήσεως ἐνταῦθα ὑποσημειῶσιν λέγουσαν, ὅτι ὑπάρχει καὶ παρ' ἡμῖν μετάφρασις τοῦ πρώτου μέρους τοῦ συγγράμματος τοῦ Scherrer, ὑπὸ τὸν τίτλον «Γενικαὶ ἀρχαὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἱστορία αὐτοῦ.» Τὴν τοιαύτην μετάφρασιν ἠγνῶσιν ἐντελῶς, ἐκ τύχης ὁμως συνέπεισε νὰ ἔχω ἀρὰ χεῖρας ἀμφότερα τὰ συγγράμματα ταῦτα, καὶ φαντασθῆτε ποίαν ἐντύπωσιν μοὶ ἐπροξέτησεν ἡ πρωτοφανὴς αὕτη εἰδησις ἢ ἀνέγνωρ ἐν τῇ φηθείᾳ ὑποσημειῶσαι, καθόσον μάλιστα ἐκ τῆς ἐπιπολαίας αὐτῶν ἀναγνώσεως εἶχον πεισθῆ, ὅτι οἱ συγγραφεῖς αὐτῶν στηρίζονται ἐπὶ ἀρχῶν ὅπως ἀντιθέτων, καὶ πολλαχού εἰς διάφορα τεύ-

νοισι συμπεράσματα. Ἀστυγῶς ὁ καιρὸς δὲν μοὶ ἐπιτρέπει ὅπως εἰδικώτερον ἐρευνήσω ἐνταῦθα τὸ ἐντελῶς πρωτότυπον σύγγραμμα τοῦ Κ. Ναυτη, ἐπιφυλαττόμενος νὰ πράξω τοῦτο μετὰ τῆς συμπλήρωσιν αὐτοῦ διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ δευτέρου τόμου· ἐτόμισα ὅμως καθῆκόν μου ὅπως ἀπευθύνω ὑμῖν τὰς ὀλίγας ταύτας παρατηρήσεις χάριν τῶν πολυαριθμῶν ἡμῶν ἀναγνωστῶν, καὶ πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ἐνδεχομένης πλάνης.

Εἰς τῶν συνδρομητῶν σας.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ.

Μετὰ βαθείας λύπης ἀναγγέλλομεν τὸν θάνατον τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου, ἀνδρὸς πολλὰ μοχθήσαντος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, καὶ ἐπ' αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτόν.

Τὸν βίον αὐτοῦ θέλουσι βεβαίως γράψει ἄλλοι γινώσκοντες ἀκριβέστερον ἡμῶν τὰ κατ' αὐτόν, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι βιογραφία ἀνδρῶν, οἷος ὁ Φαρμακίδης, δὲν εἶναι ἀπλὴ διήγησις τῆς γεννήσεως, τῆς αὐξήσεως, τοῦ ἐπαγγέλματος, καὶ τοῦ θανάτου τοῦ βιογραφουμένου, ἀλλὰ συζήτησις, βίβανος, ἀνατομία τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, πρὸ πάντων δὲ στάθμισις ἀπροσωπώληπτος καὶ ἀκροβῆς τῆς ἐπιτελείας τῶν ἔργων τούτων ἐπὶ τὴν κοινωνίαν χάριν τῆς ὁποίας ἐγένοντο, ἢ καὶ ἐπὶ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐκείνος ἔκμασεν.

Αὐτὰ ταῦτα ἐγράψαμεν καὶ ἄλλοτε περὶ ἄλλου ἐπισημοῦ ἀνδρός· ἡ βιογραφία τοῦ Φαρμακίδου, ὡς ἐλέγομεν καὶ δι' ἐκείνον, πρέπει νὰ διαρῆθῃ πρὸ πάντων εἰς δύο, εἰς τὴν πρὸ τοῦ ἀγῶνος καὶ εἰς τὴν μετὰ τὸν ἀγῶνα ἐποχὴν. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἐξεταστέος ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι λόγιοι, οἷοι ὁ Βενιαμίν, καὶ Δούκας, καὶ Κωσταντᾶς, καὶ Οἰκονόμος· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν, ὡς ἀντίπαλος τῆς ὑπὸ τούτου θεμελιώσεως ἢ ἀνακαινίσεως τῆς Σχολῆς, τῆς ἀποβλεπούσης τὴν πρὸς τὴν Πολιτείαν θέσιν τῆς Ἐκκλησίας. Τῆς τελευταίας ταύτης φάσεως τοῦ βίου τοῦ Φαρμακίδου ἡ ἀνάκρισις εἶναι σπουδαιότατη, οὐ μόνον διὰ τὸ ἀξιόλογον τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν δεινὸν αὐτοῦ ἀνταγωνιστὴν.

Ἡ φιλοπατρία πρὸ πάντων τοῦ ἀνδρός ἦτο ἀπαράμιλλος. Δακρύων διηγήθη δις πρὸς ἡμᾶς τὸ παρελθὸν ἔτος ὅτι ἤκουσεν ἐκ στόματος ἁμογενῶν ὅπως ἀγγραμμάτων, ἐλθόντων ἐκ βάθους τῆς Ἀσίας εἰς Τήνον χάριν εὐλαθείας, ὅτι μετέβησαν ἐπίτηδες εἰς Ἀθήνας ἵνα ἴδωσι καὶ αὐτοψεί α τὴν πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου μας, » ἴδιον αὐτῶν βασιλείον ὀνομάσαντες τὴν Ἑλλάδα. « Πόσον μεγάλη, εἶπεν, ἡ δύναμις τοῦ Κράτους, οὔτινος ἡ δύναμις κείται εἰς τὰς καρδίας τῶν λαῶν! καὶ ὅμως τί δὲν πράττομεν, προσέθετο, ἵν' ἀποξενωθῶμεν αὐτῆς! »